

Vate

Kovara Kulturî

Dewreyê diyine, hûmare: 11 (31) Hamnan 2008

Wayîr/ Sahibi

Deniz Gündüz

Mudira Karê Nuşteyan a Bepirsiyare/Sorumlu Yazışleri Müdürü

Sevda Zelal Gündüz

Serredaktor

Malmîsanij

Redaksiyon

J. Îhsan Espar,

Malmîsanij, Mehmet Uzun

Têkilîya Almanya

Lerzan Jandil

Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seba aboneyîye (Almanya de)

Vate

Postfach: 30 21 07

10 752 Berlin/Almanya

Têkilîya Hollanda

Şukrî Atîk

Poelenburg 30

30 85 KT

Rotterdam/HOLLAND

Têkilîya Swêdî

Eksätträvägen, 186

S-127 61 Skärholmen/SWEDEN

E-mail: espar@bredband.net

Têkilîya Norveçî

M. Darrêz

Munkegt. 2

0656 OSLO /NORVEÇ

Şertê aboneyîye

Welat serrêk 6 aşmî

Tirkîya: 16 YTL 8 YTL

Almanya: 20 Euro 10 Euro

Swêd: 250 SEK 125 SEK

Welatê bîni: 40 Euro 20 Euro

Vayî: 3 YTL/5 Euro

Îlan

Rîpelêk: 60 YTL/100 Euro

Nêmrîpel: 30 YTL/50 Euro

Çarêgrîpel: 15 YTL/25 Euro

Çap/Baskı: Berdan Matbaacılık

Davutpaşa Cad.

Güven Sanai Sitesi

C Blok No: 239

Topkapı/İstanbul

Adrese:

Vate

Katip Mustafa Çelebi Mah.

Tel Sok. No: 18, Kat: 3

Beyoğlu/İSTANBUL

Tel: (0212) 244 94 14

e-mail: butkan@mynet.com

Üç aylık süreli yaygın dergi

www.vateonline.se

Bepirsiyariya her nuşteyi ya nuştexî/muştuxe bi xo ya.

TEDEYÎ

Wendoxan rê	3
Roşan Lezgîn , Nasyonalîstîya Tirkan Ser o Îsmâil Beşikçi Reyde Suhbetêk	4
Sîyahpoş , Ey Sînayey' Qelb û Ruhê M'	18
Malmîsanij , Sadîyê Telheyî û Çend Fotografê Ey	20
Mihanî Licokic , Bedewe	27
W. K. Merdimîn , Qîymet	32
Wisif Hêlinij , Ez û Mîlçikî	33
Remezan Oruç , Çemî Pîranî	34
Roşan Lezgîn , Dîyarbekir de Buroyê Vateyî Abi	35
H. Giran , Hajî	39
Malmîsanij , Nameyê Ey Karmen Bi, Bi Ferman	40
Oktay Ersoy , Deyîra Min û Rindê	74
Munzur Çem , Pekîn de Hefteyê	77
Sîyamend Mîrvanî , Zîwanê Mi	91
Serdar Bedirxan , Tayê Vateyê Verênan	92
Alî Beytaş , Hevalê Mi Mistefa	93
Necmedîn Buyukkaya , Xumxum	95
Huseyîn Burke , Hesar Berzî Warûn o	96
Yekta H. Okçu , Dayê Barave Vana	98
Mutlu Firat , Lê Dilberê	103
Seyîdxan Kurij , Horîyes	104
Newzat Valêrî , Pamendî	111
Seleh Pak , Kanç û Pîre	113
Daîmî Bîngol , Hêlîne	119
Mewlud Tanriverdî & Akman Gedîk & Aysena Kurdî , Rîpelê Fiqra û Meselayan	120
Newzat Dodanij , Rindîya To	126
Îrfan Kaya , Fasal	127
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-XVIII	128

WENDOXAN RÊ

Wendoxê delalî,

Na hûmara ma de mizgîna abîyayîşê Buroyê Vateyî yê Dîyarbekirî esta. Na mizgîne, ma zerrîweş kerdîy. Boka (mela) meşte inasar mizgînî, şaristananê bînanê ma ra zî bêrîn.

Roşan Lezgînî zanyarê erjayeyî Îsmail Beşikçî de qalî kerd. Beşikçî reyna fikranê xo raste-rast vano, kolonyalîstan û hemkaranê înan efû nêkeno. Na hûmare de şima reya verêne fikranê ey bi kirmanckî (zazakî) wanenîy.

Nuşteyanê na hûmare ra yew Sadiyê Telheyîyê rehmetî ser o yo. Nê nuşteyî de, xeletîyêka Vateyî ya ke hûmara 16. de bîya zî -berey (herey) zî bibo- yena rastkerdiş.

Roportajêko ke “Ferman”ê armenî de bîyo zî na hûmare de yo. Şima nê roportajî de trajedîya merdimêk, keyeyêk, milletêk wanenîy.

Munzur Çemî gêrayîşê xo yê Pekînî dima, întîbayê xo nuştîy. Sayeyê nê nuşteyê ey de, derheqê Çînî de zanayîşê ma bineyna (tenêna) vêşî benîy.

Weşanxaneyê Vateyî neşrkerdişê kitabânê kirmanckîyan domneno. Nê hamnanî kitabê embazê ma J. Îhsan Esparî û Murad Canşadî neşr kerdîy. Murad peyê beran de yo, Weşanxaneyê Vateyî hol keno ke nuştoxanê hepsîyan xo vîr a nêkeno.

Nuştoxanê ma yê bînan zî bi nuşteyanê xo na hûmare dewletî (zengîn) kerda.

Weş biwanîn, weşîye de bimanîn.

Qate

NASYONALÎSTÎYA TIRKAN SER O ÎSMAÎL BEŞÎKÇÎ REYDE SUHBETÊK

Roşan Lezgîn: Birêz Îsmâil Beşikçi, gelek wexto ke ez nuştayanê cenabê to bi baldarî teqîb kena, açarnena kurdkî. Rey-rey, ez wina hîs kena ke tayê çî estê, seke tam îzeh nêbenê, nêne îzehkerdiş. Mesela, ti zaf rey tekîd kenê ke nasyonalîstîya tirkan gelek huşk a, qet nerm nêbena, nêvurîna. Sey nimûne, nuştayê bi sernameyê “**Komeleya Piştgirîya Cuyê Hemdemî Çi Dana Kurdan?**” de zî û tayê meqaleyanê ke to verê cû vila kerdê de zî, ti tayê fenomenan muqayese kenê û wina vanê: *“Temsîlkarê ê fehmê ke Nelson Mandela 27 serrî heps de verdabi, yanî De Klerk, bi yawerê Nelson Mandelayî. Na musnena ke, Afrîkaya Başûrî ya ke sey dewleta tewr nîjadpereste yena namedayîş de zî nasyonalîstî hende huşk nîya. De Klerkê ke Nelson Mandela 27 serrî kerd heps, badê weçînayîşan yawerîya Nelson Mandelayî qebul kerde. La Tirkîya de, fikro resmî zaf huşk o, qet nêvurîno. Yew îdeolojîya resmîya zaf huşke ya ke qet nêvurîna, kena ke yew cematê ke leze vurîno, îdare biko.”*

Bêguman çîyo ke ti vanê “îdeolojîya resmî”, “nasyonalîstîya tirkan” a. Ez wina fehm kena. No fikrê to, bingeyê fenomenanê muşexxesan ser o peyda bîyo. La çîyo ke ez meraq kena, no yo: Gelo peyplanê tarîxî, semedê sosyolojîk û psîkolojîkî yê ke na “nasyonalîstîya tirkan a huşke ya ke nêvurîna” viraşta, çî yê?

Îsmâil Beşikçi: Roşnvîranê osmanîyan, nêmeyê seserra 19. ra nat ciwînayîşê împaratorîye ser o, yanî heta bi heta berdewamîya împaratorîye ser o dest bi fikirîyayîşî kerd. Osmanîbîyene, hereketê fikrî yo tewr verên bi. Vatêne, “Bê ke ma biewnîyê cîyayîya ziwani û dînî ra, ma her kesî ra vajin osmanî”. Labelê Balkanan de hereketê neteweyî ke mîyanê yunan, bulgar, romen, sirb, makedon û xirvatan

Sosyolog İsmail Beşikçi

de aver şîyêne, vernî ro fikrê osmanîbîyene girewtêne. Badê ke ame fehmkerdiş ke apeyagêrayîşê nê hereketanê neteweyîyan ê ke mîyanê şaranê Balkanan de xurt benê çin o, ro rayîranê yewîya şaranê musulmanan ê împaratorîye gêrayî. Cereyanê îslamîzmî wina xurt bi. Dewrê Evdilhemîdê Dîyine (1876-1908) de, seba hîna xurtkerdişê nê cereyanî zaf xebate bî. Xebatanê neteweperwerîyan ê ke mîyanê ereban û arnawudan de geş bîyêne, vet meydan ke îstîqbalê nê cereyanî zî çin o.

Osmanîyanê Neweyan reyde, dima ra zî Jon Tirkan reyde cereyanê tirkîzmî zî aver şî. Serranê 1910ine de, Balkanan de mexlûbîyetî ra pey no cereyan hîna hêzdar bi. Îttîhad we Tereqqî, seba ke ciwînayîşê împaratorîye, yanî heta bi heta berdewamîya împaratorîye garantî biko, behsê yew hereketê neweyî yê ke bingeyê xo tena tirkî bîy kerdêne. Xebitîyayêne ke Împaratorîya Osmanî dorûverê tirkan de newe ra organîze biko û dewletêka newîye ya ke tirkî tede serdest bin virazo. Armenî, rûmî, kurdî û elewî, vernîya nê konseptê neweyî de sey manî û zehmetîyê muhîmî hesibîyayne. Dest bi fikirîyayîşê surgûnkerdişê

rûman û mîyanrawedaritişê armenîyan bi, seba naye dest bi amadekerdişê planan bi. Qandê neteweyîkerdişê ekonomî zî no çî ame kerdiş. Asîmîlekerdişê kurdan bi tirkîti û asîmîlekerdişê elewîyan bi musulmantî ser o hewna na çarçewa de ame vindertiş.

Sesera 19. de yunanî (rûmî), bulgarî, romenî, sirbî, xirvatî û makedonî prosesê împaratorîye ra cîyabîyayîş û viraştişê dewleta xo ya xosere de bîy.

Cengê Cîhanî yê Yewine reyde, arnawud û erebî zî dekewtê prosesê împaratorîye ra cîyabîyayîş û viraştişê dewleta xo ya xosere. Wextê Şorişê Sovyetî yê 1917î de, armenîyan zî Armenîstanê Rojhelatî de Armenîstano xoser viraşt.

Mîyanê sînoranê Dewleta Osmanî de tirk û kurdî mendî. Suryanî zî mîyanê nê sînoran de mendî. Prosesê Cengê Cîhanî yê Yewine de, gulana 1916 de, mîyanê Îngilîstan, Fransa û Rûsya de Peymana Sykes-Picotî mor bîye. Bi na peymane erdê ke kurdî ser o ciwîyenê ameyne cêrakerdiş, parçekerdiş û parekerdiş. Nîsana 1917 de, bi Peymana Saint-Jean de Maurienne, Îtalya zî daxilê na peymana nimitikî bîye. Bi Peymana Lozanî ya 1923yî, Kurdîstano ke mîyanê sînorê dewleta Osmanî de bi, bi hîrê parçeyî.

Peynîya Cengê Cîhanî yê Yewine de, kolonîyê împaratorîyanê ke ceng de mexlûb bîyê, hetê Îngilîstan, Fransa û Îtalyaya ke ceng de serkewte bîy, amey parekerdiş. Nê kolonîyanê neweyan ra, ke binê îdareyê Koma Neteweyan (Milletler Cemiyeti) de bîy, “dewletê mandayî” vajîyayne. Na çarçewa de, serê erdê ereban de, ke mîyanê sînorê dewleta Osmanî de bi û yê kurdan de dewletê mandayî virazîyay. Nê mandayan ra, mandayê tîpê A ameyne vatiş. Mandayê Îraq, Urdun û Filîstînî ke girêdayeyê Îngilîstanî bîy û mandayê Sûrîye û Lubnanî ke girêdayeyê Fransa bîy virazîyay. Mandayê tîpê B, bi parekerdişê kolonîyanê Almanya yê ke Afrîka de bîy, virazîyay. Û bi parekerdişê kolonîyanê Almanya yê ke Pasîfik de yê zî, mandayê tîpê C virazîyay.

Seke aseno, kurdî, sey welat û sey miletî amey cêrakerdiş, parçekerdiş û parekerdiş. Esas, Mîsaqê Millî seba erdê ke tirk û kurdî pîya ser o ciwîyayne vajîyayo. Labelê badê virazîyayîşê Komara Tirkîya, kurdî yenê înkarkerdiş û polîtîkayê asîmîlasyonî bi hawayêko biredar yenê tetbîqkerdiş. Tetbîqatê asîmîlasyonî yê ke dewrê Îttîhad we Tereqqî de

dest pêbibe, dewrê Komara Tirkîya de bi hawayêko sîstematîk dewam kenê. Tirkkerdişê kurdan, beno amancêkê muhîm ê nasyonalîstîya tirkan.

Dewrê osmanîyan de, vatêne “temamiyet-i vatan”. Labelê mandaya (kolonîya) Îraqî ke bi Îngilîstanî ra û mandaya (kolonîya) Sûriye ke Fransa ra girêdîyena û qismêkê erdê kurdan û şarê ê erdî pîya ke dîyênê binê kontrolê mandayanê (kolonîyanê) Îraq û Sûriye, fehmê “temamiyet-i vatan”î de qulêka pîle bena a. Seba ke kurdanê bînan ser o, yanî qismê Vakurî yê erdê kurdan de, yanî qisimo ke binê kontrolê Tirkîya de verdîyayo de baş serdest bibê, nasyonalîstîya tirkan yena xurtkerdiş. Goreyê qenaetê mi, tîya de, bi qasê dewlemendiya tebîi ya erdê kurdan, rolê faktoranê psîkolojîkan zî esto. Qay (herhal) îdarekerdişê merdîmanê bînan waştîşêko muhîm o, hîsêko muhîm o. Fehmêko winasî esto: “Kurdî, şarêko tepîyamende, prîmîtîf û cahil o. Qey ma do nêşênê înan zî îdare bikin, ma do nêşênê înan zî bikin merdim, ma do nêşênê înan zî terbiye bikin...” Ez nê qenaetî de ya ke, îfadeyê pîlîtîya tirkan verê seba kurdan yeno averberdiş. Hêvî kenê ke no îfade merdimê kurdî de hîsêko winasî peyda biko: Ez zî biba tirk. Ez pîlî ra, zengînîya maddî û manewî ra îstîfade bika. Ez nê cuyê prîmîtîf û mehrûmî ra bixelisîya. . .

Vatişo resmî de, erdê kurdan bêkêr û bêxêr o. Vanê, “Her ca koyî, gil (gir) û zinar ê... Şeş aşmanê serre de rayîrî girewte yê ûsn”. Nê îfadeyanê resmîyan dekenê hişê kurdan zî. Bi kurdan dayo bawerkerdiş ke rewşe wina ya. Esasê xo de erdê kurdan, hetê çimeyanê tebîiyan ra, hetê zîret û weykerdişê heywanan ra, hetê turîzmî ra, hetê çimeyanê awe ra zaf dewlemend o.

Tirkîya de gelek zor o ke dewlete û hukmat derheqê kurdan de polîtîkayêka demokratîke bîyarê meydan. Çunke na babete de, mabênê eskeran, unîversîte û dadgehe de hemkarîyêka pête esta. Û yeno zanayîş ke, çapemenî zî mîlîtankî piştgîrîya na hemkarîya dijê kurdan (antî-kurd) kena.

Roşan Lezgîn: Nêameyo dîyayîş ke bi qasê tirkan yewna millet hende bi rik û înad bixebitîyo ke miletanê bînan ra kes yan zî grûban daxilê xo biko. Mesela, eke kurdêk werzo vajo, “ez ereb a”, bin ra xemê ereban nîyo. Dewrê Partîya Beesî de, tayê grûbê kurdî yê sey êzidî, şebek û

feylîyan, belgeyanê resmîyan de se ereb amey qeydkerdiş, hewna zî no bin ra çinhesibnayîşê kurdan nêbi. Mîyanê farisan de zî abiasan. Mîyanê kurdan de zî, eke teberê kurdan ra yew werzo vajo, “ez kurd a”, do kurdî xo rê pê bihuyê. Labelê tirkî tim wazenê ke her kes werzo vajo “ez tirk a”, hertim naye dorûverê xo ser o ferz kenê. Hemeyê enerjîyê xo nê cîhetî de xerc kenê.

Qaso ke yeno fehmkerdiş, ez vana qey bi hawayêko pinanî, bin de, çeteleyê nîjadê miletanê ke asîmîle kenê zî xo het qeyd kenê. Sey nimûne, serekê Dezgeyê Tarîxê Tirkan Profesor Yusuf Hallaçoglu yî behsê çiyêdê winasî kerd. Dima ra zî, na babete de, enternet de tayê belge û listeyî amey weşanayîş. Çiyêna zî, tayê xebatî serranê 1930î de virazîyayê. O wext, dewlete bi xo mîyanê xebatêka xurte de bîya. Analîzê antropometrîkî kerdê, peymeyê qafê sereyan girewto, çiyê winasî. Nîjadê her kesî de eleqedar biyê. . .

Dima ra, nê demanê peyênan de, tayê hereketê ke bi nameyê Quwwetê Wetenperwerî ûsn. organîze benê, metnê sondê înan de cumleyêka winasî esta: **“Ez dadî û babîyêkê tirkî ra ya, mîyanê bav û kalanê mi de çi keso ke eslê xo vurînayo çin o, ez tirk lajê tirkî ya.”** Rojnameger Şamîl Teyyarî zî tekîd kerd ke kesê ke mîyanê organîzasyonê **Ergenekonî** de ca gênê, eslê zafane yê înan Qafqasya ra yo.

Hewna, antropolog Timuçin Binder ke Unîversîteya Teknîkî ya Îstanbulî (İTÜ) de derse dano, goreyê cigêrayîşo ke wareyê genetîkî de kerdo vano, beno ke tena % 10-15ê nufusê Tirkîya Asyaya Mîyanêne ra ameyo, nufuso bîn tewr tay çewres hezar serrî ra nat nê erdan ser o ciwîyeno.

Yanî, esas, tirkî hertim xebitîyêne ke her kesî asîmîle bikîn, her kesî bikîn tirk la bin de, bi rojevêka pinanî, hesabanê nîjadî kenê. Coka, rewşe wina musnena ke, tirkê esîlî estê û îdarekerdişê Tirkîya de esas, êyê ke wayîrê vateyî yê, nê yê.

Goreyê fikrê cenabê to, gelo no emelo (muameleyo) xerîb senî îzeh beno? Tirkî çirê hewcedarîya nasyonalistîyêka wina ecêbe vînenê?

Îsmail Beşikçi: Beno ke nîyetê înan ê asîmîlekerdişê şar û miletanê bînan zî estbo. Labelê asîmîlekerdişê kurdan polîtîkaya dewlete ya

bingeyî ya. Wina fikirîyênê ke, hêzê dewlete yê ke bingeyê înan zordarî ya û hêzo ekonomîk qîmê resayîşê bi nê amancî kenê.

Heto bîn ra, wexto ke polîtîkayêka zordare bîyero tetbîqkerdiş, cîhan de dewletan ra û dezgehanê mîyanneteweyîyan ra, çi hêzo ke reaksiyon bimusno, yan zî vernîya na polîtîka û tetbîqatanê Tirkîya bigîro çin o. Labelê, mavajin peynîya serranê 1980î de, vera bulgarkerdişê tirkanê ke Bulgarîstan de yê, Tirkîya reyde hemeyê cîhanî reaksiyon musna. Mavajin, eke derheqê tirkkerdişê rûman de polîtîkayêka asîmîlekerdişî tetbîq bibo, do Yunanîstanî reyde hemeyê cîhanî reaksiyon bimusno. Seba kurdan wina nêbeno. Cêrakerdiş, parçekerdiş û parekerdişê Kurdistanî, kurdî bêdost û bêwayîr verdayê.

Rîyê nê heme çîyan ra, heqênneteweyîwaştîşê kurdan, sey heqaret ro tirkîtî yeno fehmkerdiş. Bi binêtedadeverdayîşê kurdan, întensîfkerdişê tetbîqatanê asîmîlasyonî, cîhan de bi nufus û bi hîrayîya erdî, hesreta girdbîyayîşî ya înan (kolonyalîstan) biney tetmîn bena. Vera nê heme çîyan, bi kesanê ke bi eslê xo tirk nîyê “ez tirk a” dayîşvatiş çîyêk o, zaf bawerî bi înan nêardiş û meqamanê krîtîkan de wezîfenêdayîş çîyêko bîn o.

Fikrê antropolog Tîmuçîn Bînderî erjêno ke merdim bala xo bido ser. Seserra desine ra nat hêrişê tirkanê oguzan Asyaya Mîyanêne ra ver bi Rojawan bîy. Ver bi Xoresan, Îran, Mezopotamya, Îraq û Anadolî hêrişî bîy. Nê hêrişan çar seserrî dewam kerd. Yanî, seserra yewendesine, diwêsine û hîrêsine de zî hêrişî bîy. Temamê nê wextî de hûmara oguzan ê ke amey, pêsero dorûverê 400-500 hezarî de ya. Yê ke ameyne bi keyeyê (aîleya) xo nêameyne. Zafane, camêrdê espar û çekdarî ameyne. Vanê, ê wextan nufuso ke Anadolî û rojhelatê Anadolîyî de bîyo, dorûverê 13 mîlyonan de bîyo. Nê şarî, gurdî, armenî û rûmî bîy. Dorûverê gola Wanî û Wirmê (Urmîye) de kurdî estbîy. Ê hetê başûrî de zî asûrî û erebî ronîştinîy. Yanî, oguzî cinîyanê cayîyan reyde zewecîyayê û nufus bîyo zaf. Merdim şêno vajo ke 400-500 hezar hêrişkar yan zî fetihkarî, vera nufusê 13 mîlyonî cayîyan zaf tay ê. Vera 13 mîlyon nufusê cayîyan, tebîî yo ke genê 400-500 hezar hêrişkarî nêşênê serdest bibîn. Seba ke genanê hêrişkaran yan zî fetihkaran nêşênayo serdest bibîn, tirkê ke Anadolî de ciwîyênê û tirkê Asyaya Mîyanêne, mavajîn

qirxizî, qazaxî, tirkê Hakasî û tatarî hetê fizîkî ra nêmanenê yewbînan. Yeno zanayîş ke çimê nê qewman, zafane şeklê vame de yê.

Fikro resmî vano, “Çi kesê ke nê erdan ser o ciwîyênê û xo tirk hîs kenê, tirk ê”. Eşkera yo ke no hukm nêşêno merdiman, sey nimûne kurdan biko tirk. Kurdî êdî xo tirk hîs nêkenê. Naye, eşkera beyan kenê. Bi mueyyîdeyanê îdarî û cezaîyan zî êdî mumkin nîyo ke vernî ro nê prosesî bîyero girewtîş. Kurdî êdî wazenê ke se kurd tirkan reyde mîyanê şertanê seyyewbînan de biciwîyê. Kurdî, êdî heqanê xo yê ke komelbîyena kurdîtîye ra hasil benê wazenê û pawenê. Çîyo tebîî, çîyo rast no yo.

Roşan Lezgîn: Mîyanê tirkan de, çekuya “welat”î dereceyêka berze de yena şuxulnayîş. No îmajêko wina yo ke, bi hawayêko pêroyî şekil dano cuyê sîyasî, cematkî, hunerî û kulturî yê tirkan. Sey nimûne, sêneyê koyan û giran ra, her ca de sloganê “Verê Welat” ameyo nuştîş. Bêguman, nê çîyî dekerdê mîyanê mezgan û xorînîya hîsan zî. Garnîzonanê leşkerîyan de, talîmgehanê polîsan û leşkeran de, wendegehan û zaf cayanê bînan ê sey nînan de, sloganê sey “Her çi seba welatî”, “Welato, canê mi to rê fida”, hertim debenê mîyanê mezgê merdiman. Êdî wina beno ke, çi kesê ke wina perwerde benê, “welat” înan de beno refleksêko fehş, beno yew nêweşîye. Destpêkê na lebate agêreno heta Kongreya Selanîkî ya Îttîhat we Tereqqî. Sey nimûne, kadroyanê Îttîhad we Tereqqî, serra 1911 de, Îstanbul de, komeleyêka bi nameyê Türk Yurdu Ocağı (Ocaxa Welatê Tirkan) akerdibî û nameyê weşanê aye zî *Türk Yurdu* bî. Na kovare de, hertim îmajê “Welat”î ameyne şuxulnayîş. Hewna, vanê ke Mistefa Kemalî 1918 de Şam de yew rêxistina nimitikî ya bi nameyê “Welat”î viraşt. Nika zî, îbareya ke tewr zaf roşnvîran, kesanê sîyasîyan û îdarekeranê tirkan tersnena, îbareya “Welat parçe beno, welat dest ra şino!” ya. Tersê “welat dest ra şono”yî ver, hertim telîyan ser o yê, hertim têwgêrenê, hertim halê amadebîyayeyî de yê û engîştan înan ha tetike ser o, nîşanî ser o. Sey nimûne, wina vanê: “Eke mesele welat bo, çîyê bînî teferuat o! . . .”

Gelo no çi hasasîyetê “welat”î yo mîyanê tirkan de? Seba çi “welat”ê tirkan hende musaît o ke destê înan ra vejîyo? Gelo rastiko “welat”ê tirkan şêno hende bi asanî destê înan ra vejîyo?

Îsmail Beşîkçi: Fikrê tirkan de, îdeolojîya resmî de, bêrîya demê

vîyarteyî kerdiş zî esto. Pîlîya osmanîyan, îdarekerdiş û terbiyekerdişê şaranê cîya-cîyayan, dîmensîyonê (boyut) bêriya demê vîyarteyî yê. Hetê hîrayîya erdî ra cayo cografîkêko gird esto. Newe ra kontrolkerdişê ê cayê cografîkî êdî mumkin nîyo. Labelê seba kontrolkerdişê erdê binê destî, erdê destdemendeyî, ganî heme tedbîrî bêrin girewtiş. Vate û sloganê sey “Welat” û “Verê Welat”î, nê fehmî rê xizmet kenê. Mîyanê kurdan de xurtbîyayîşê hîsanê neteweyîyan, dewlete de tayê ters û endîşeyan peyda keno. Merdim şêno vajo ke, întensîfbîyayîş û întensîfkerdişê vate û sloganê “welat”î, biney zî seba çinkerdişê nê ters û endîşeyan o.

Roşan Lezgîn: Beyntarê bêhuzurîya kurdan-farisan, kurdan-ereban û kurdan-tirkan de cîyayî û taybetmendîyê balkêşî asenê. Sey nimûne, bêhuzurî û pêrodayîşê kurdan û farisan de estbîyena kurdan nêameya înkarkerdiş, bileks, seba erdê ke kurdî ser o ciwîyênê tim “Kordestan” yan zî “Ostanê Kordestan” (Eyaletê Kurdistani) ameyo vatiş. Bêhuzurî û pêrodayîşê kurdan û ereban de zî, seke mîyanê eşîranê ereban bi xo de zî beno, kiştiş û qirkerdişê kovîyaneyî bîyê labelê estbîyena kurdan, ziwan û kultur û welatê înan, nêameyê înkarkerdiş.

Dima ra, bêguman, muameleyê Sûrîye, Îraq û Îranî yê vera kurdan de, para şîret û pêşnîyazanê ke Tirkîya înan ser o ferz kerdê, zaf zîyade ya. Heto bîn ra, ez wina bawer a ke nêameyo diyayîş yan zî eşnawitiş ke rojan ra rojêk farisî yan zî erebî weriştê şîret û pêşnîyazî ro Tirkîya, ro tirkan kerdê û vato bêrêne wa polîtîkaya şîma ya derheqê kurdan de wina-wina bibo.

Hewna, no zî yeno zanayîş ke Tirkîya, tirkî, eleqeyanê xo û Dewletanê Yewbîyayeyan ê Amerîka (DYA) de, eleqeyanê xo û dewletanê Ewropa de, eleqeyanê xo û dewletanê sey Federasyonê Rûsya ûsn. de, seba ke muameleyê nê dewletan vera kurdan negatîf bibo tim her tewir naz û firsendî şuxulnenê. Ez do tîya nimûneyêka balkêşe vaja:

Qazaxîstan de qasê se hezar kurdî estê. Dewrê iqtîdarê despotîkî yê Stalînî de surgûnê ucayî bîy. Qazaxîstano ke sey 15 welatanê bînan, badê vilabîyayîşê Yewîya Sovyetan xoserîya xo îlan kerde, wayîrê 17 mîlyon nufusî yo. Nême ra vêşêrê nê nufusî, grûbanê etnîsîteyanê cîya-cîyayan ra yo. Qazaxîstanê binê îdareyê Nûr Sultan Nazarbayefî de, nê grûbanê etnîkan ser o tehekkumê nijadî yan zî nasyonalistî çin o. Bîleks,

sey nimûne, 14.10.2006 de Alma-Ataya paytext de bi nameyê “**Ewro û Îstîqbal de Neteweya Kurde**” konferansêk virazîya. Welatanê cîya-cîyayan ra gelek roşnvîrê kurdî beşdarê nê konferansî bîy. Cagirewtoxanê serekdewlet Nûr Sultan Nazarbayefî ra payeberzêkê dewlete, nameyê serekdewletî ser o, beşdarê konferansî bi. Ey seba kurdan sempatîya Nazarbayefî bi hawayêko semîmî ifade kerde. Seba grûbanê kurdan, wendegehan de heqê musayîşê ziwane dayke qebul bi. Kitabê derse yê ke amebîy amadekerdiş, hetê Wezaretê Perwerde û Zanistî ra amey tesdîqkerdiş. . .

Badê ke na babete ser o çapemenîye de xeberî vila bîy, tavlê Tirkîya de tayê weşanan de, derheqê kurdanê Qazaxîstanî de, nuştayê ke teorîyê xirabîye û provokasyonî xo rê kerdê amanc, amey weşanayîş. Sey nimûne, sernameyê yew nuştayê pîrr îftîra, provokatîf û komplowarî ke kovara *Türksoluyî* [Çepêtirkan] de weşanîya, wina bi: “**Îstîlaya Kurdan Perraye Bi Qazaxîstan.**”

Dima ra, tavlê mîyanê Tirkîya û Qazaxîstanî de, pêdima dereceya tewr berze de zîyaretanê dîplomatîkan dest pêkerd. . . Wina, Qazaxîstan de, muameleyê vera kurdan zaf vurîya. Rewşe bîye xirab. Mîyanê grûbanê kurdan û qazaxan de pêrodayîşî dest pêkerd. Nika, zor ro kurdan kenê ke cayê xo terk bikîn.

Gelo derheqê kurdan de nîyetê tirkan o esasî çî yo, çirê vera kurdan muameleyê înan wina yo? Tirkî kurdan ra çî wazenê?

Eke ewro tirkî heme heqanê kurdan ê ke kurdbîyena înan ra hasil benê nas bikîn, gelo Dewletê Yewbîyayeyî yê Amerîka, dewletê ke endamê Yewîya Ewropa yê, Federasyonê Rûsya, Îran, Îraq, Sûrîye yan zî sewbîna dewletêk, sewbîna hêzêk werzeno vernî ro Tirkîya gêno? Gelo nîyetêkê winasî yê nê hêzanê ke mi hûmaritî esto? Kamcîn “hêzê teberî” seba kamcîn menfeetanê xo, kamcîn hesaban ra, do vernî ro pêameyîşê kurdan û tirkan bigîro?

Îsmail Beşîkçî: Eleqeyê tirkan-kurdan û eleqeyê kurdan-ereban yan zî yê kurdan-farisan yewbînî ra cîya yê. Tirkîya de polîtîkaya bingeyî asîmîlasyon o. Tirkkerdişê kurdan o. Naye ra, polîtîkayêka înkarkerdox û çînkeroxe tetbîq bena. Kurdan ser o polîtîka û tetbîqatê tedakar ê ereb û farisan estê, la goreyê qenaetê mi bi asîmîlasyon namekerdena nînan û şibihnayena nînan û polîtîkaya tirkan raste nîya. Tirkîya tim

muraceatê Îraq, Sûriye û Îranî kena û pêşniyazanê xo yê sey “Bêrêne ma kurdan ser o nê nê polîtîkayan tetbîq bikin”, vana. Sey nimûne, “Kombîyayîşê welatanê ke cîranê Îraqî yê”, polîtîkayêka winasî ya ke hetê Tirkîya, ra plan bîya û ameya rojeve. Bêguman merdim şeno vajo ke nê muraceat û pêşniyazanê Tirkîya polîtîka û tetbîqatanê Îran, Îraq û Sûriye ser o tesîr kerdo. La ez bawer nêkena ke nê dewletan hel û game muraceatê Tirkîya kerdo û vato “Bêrêne ma vera kurdan ney bikin, ey bikin, ma na polîtîka tetbîq bikin”.

Asîmîlekerdişê kurdan, êyê ke asîmîle nêbenê bi hawayêk kêmkêrdişê tesîrê înan, çinkêrdişê înan, polîtîkayêka sîstematîk a.

11ê adara 1970 de, mabênê serekê Partîya Demokrat a Kurdistanî Mistefa Barzanî û serekê dewleta Îraqî Seddam Huseynî de peyman a otonomî ameybî morkerdiş. Na peyman moralê kurdan, no beyntar de moralê kurdanê Vakurî zî baş kerdibi. O wext selahîyetdarane tirkan, mîyanê xo de vatêne, “Seba ke na peyman tetbîq nêbo ma her tewir tedbîrî gênî”.

Ez vana qey eke heqê kurdan ê ke kurdbîyena înan ra hasil benê bêrin naskerdiş, DYA, dewletê Yewîya Ewropa û Federasyonê Rûsya memnun benê. Na perse rê çare nêro dîyayîş, naye ra bêhuzurî, îxtîlaf û pêrodayîş vejîyêno. Nê dewletî na rewşe ra îstîfade kenê, no zî dîmensîyonêkê bîn ê tevgerê înan o. Na yew rastî ya ke, polîtîkayê tedakar ê ke kurdan ser o yenê tetbîqkerdiş, bi ardimê dewletanê Rojawanî û dezgehanê mîyanneteweyîyan yenê averberdiş. Ez ê qenaetî de nîya ke eke Tirkîya persa kurdan rê çareyêk bivîno, dewletê sey Îran, Îraq û Sûriye vernî ro nê teşebusî bigîrin. Labelê, sey nimûne, dewrê Seddam Huseynî de, Tirkîya tim vernî ro çareyanê nerman ê ke Îraqî teşebus kerdêne ke persa kurdî rê bivîno, girewtêne.

Goreyê qenaetê mi, nimûneya ke to derheqê Qazaxîstanî de vate balkêş a.

Roşan Lezgîn: Tayê pîlê tirkan, tayê tarîxnasê tirkan ê ke mîyanê tirkan de qala înan meqbul û muteber a, mavaîjî Profesor Xelîl Înalçiko tarîxnas, gama ke behsê hîrê dişmenanê tewr muhîman ê tirkan keno, nameyê yunanana, armenîyan û kurdan hûmareno. Şîretan keno ke ganî firsend nêdîyo bi nê her hîrê mîletan. . .

Herçiqas ke tirkan hende xirabî bi kurdan kerda zî, gelo çîyo ke

bimusno ke kurdî dişmenîya tirkan kenê, esto? Baş o, gelo nê merdimî çî sebeb ra hukmêko winasî danê? Çi samed ra şîretanê winasîyan ro şarê xo kenê? Referansê bingeyî yê fikrêkê winasî çî yê, yan zî seba kamcîn amancanê îstîqbalê xo wina fikirîyênê? Çi hesaban ser o resenê hukmanê winasîyan?

Îsmâil Beşîkçi: Mi vatibi, Tirkîya de polîtîkaya bingeyî ya ke kurdan ser o tetbîq bena, asîmîlasyon o. Kurdê ke seba asîmîlenêbîyayîşî xo ver ro danê, kurdê ke xebitîyênê ke kurd bimanê û heqanê kurdan ê ke kurdbîyena înan ra hasil benê wazenê, seke heqaret ro tirkîtîye û dewlete bikîn hesibîyênê. Dişmenê zereyî hesibîyênê.

Tirkîya de, derheqê kurdan de vurîyayîşê nê fikr û hîsan ê negatîfan asan nîyo. Çünke polîtîkaya ke derheqê kurdan de tetbîq bena ser o mabênê eskeran, unîversîte û dadgehe de hemkarîyêka întensîfe esta. Hetê çapemenîye, radyo, televîzyon û rojnameyan ra milîtankî piştî dîyêna na hemkarîye. Fikrê tirkan de rey-rey jenosîdê (qirkerdişê) kurdan zî yeno rojeve. Sey nimûne, tayê rêxistinê ke nêzdîyê dewleta xorîne Ergenekonî yê, derûdorê sey [kovara] *Türksoluyî*, Seddam Huseynî rexne kenê ke çirê tena yew [hêrişê] Helebçe tetbîq kerdo. Vanê, “Eke da-des Helebçeyî [tetbîq] bibînî, ka kokê nê şarê apeymende û hemkarî bîyero”. Labelê êdî jenosîd zî mumkin nîyo. Cayêko ke wasitayê têkilîye, sey nimûne, telefonê destan hende vila bîyê uca ihtîmala tetbîqbîyayîşê jenosîdî çin a. Naye ra zî teber, şuuro neteweyî vêşî beno. Kurdî, hetê nufusî ra zî zaf ê û erdêkê bellîkerdeyî de ronîşenê. Faktorê bînî yê ke vernî ro qirkerdişê kurdan gênê zî estê.

Rastîyêka zaf eşkera ya ke derheqê tirkan de hîsê kurdan dişmenane nîyê. Labelê na zî eşkera ya ke kurdî zaf leze demê vîyarteyî xo vîr a kenê, bêvîr ê. No zî tevgerêko pozîtîf nîyo, negatîf o. Na babete de mabênê tevgerê kurdan û çerkezan de cîyayîyê gelek muhîmî estê.

Vîrameyîşêkê mino winasî esto:

Payîzê serra 1987 de, çerkezan, seba yadkerdişê serra 125. ya Rûsya ra surgûnbîyayîşê bav û kalanê xo hefteyêk organîze kerdbi. Yew embazê çerkezî ez zî dawetê nê kombîyayîşan kerdbîya. Nê kombîyayîşan hewteyêk şanan dewam kerd û ez zî şîya. Kombîyayîşî semtê Ulusî yê Anqara de, Salona Kulturî ya Beledîyeya Altindagî de bîyênê. Şewa verêne qiseykerdişê pêşkêşkerdene û akerdene bîy. Sehne

de, tim çerkezî estbîy. Tim çerkezan qisey kerdêne. Serekê dîwanî, kesanê ke qiseykerdişê akerdene kerdêne, heme çerkez bîy. Êyê ke ameybî kombîyayîşê yadkerdişî û giregirê ke salone de bîy, hewna heme çerkez bîy. Behsê salone de bîyayîşê înan bîyêne û vajîyayêne ke înan şeref dayo kombîyayîşî. Vatêne, “Urdun ra filan çerkezî seba çerkezan wina xizmet kerd”, “Almanya ra filan çerkezî seba çerkezan na fidakarî kerde”, “DYA ra bêvan çerkezî seba çerkezan nê çiyî kerdê”. Înanê ke seba kombîyayîşî mesaj şawitbi zî estbîy. Mesajşawitoxî zî çerkez bîy, yan zî tena mesajê çerkezan ameyne wendiş. Tayê burokratê ke burokrasiyê dewlete de ca gênê zî beşdarê kombîyayîşî bibîy. A şewe ez fikirîyaya ke gelo eke kurdan şewêka winasî organîze bikerdîni senî bîyêne. Muheqeq seba serekîya dîwanî tirkêk silayî (dawet) kerdêne. Zafaneyê qiseykerdoxan tirkan ra bîyêne.

Şewa peyêne, da-pancas pakêtê ke bi kaxidanê zaf rindan amebîy piştiş û bi kurdeleyan amebîy girêdayîş sehne de amey ronayîş. Nê pakêtî zî, heme yew bi yew ro çerkezan amey vilakerdiş. “Urdun ra filan çerkezî rê, seba ke çerkezan rê filan kar kerdo”, “Sûriye ra filan çerkezî rê, seba ke çerkezan rê filan xizmet kerdo”, “Misir ra bêvan çerkezî rê, seba ke çerkezan rê na na lebate kerda”. . .

Gama ke nê pakêtî ameyne vilakerdiş zî ez fikirîyaya ke, “Eke kurdan kombîyayîşêko winasî organîze bikerdêne û hedîye û xelatî vila bikerdêne, nê pakêtî dayne kamî?” Beno ke nê pakêtan ra çend teneyî bidayne kurdan zî la zafaneyê înan ro mêmananê xo tirkan vila kerdêne.

Ez sey şexsî, nê tevgerê huşkê çerkezan zî nê tevgerê sist-lîberalê kurdan zî rast nêvînena. Labelê ez wina fikirêna ke tevgerê çerkezan hîna baş yeno fehmkerdiş.

Roşan Lezgîn: Entellînjesîya tirkan de –beno ke çend îstîsnayî estbê- xasîyetêko ecêb esto: Îşêko ecêb hişê merdimî kenê tîmîyan, hertim teorîyanê komployî xuliqnenê. Sey nimûne, eke bernameyêkê televîzyonî de derheqê persa kurdî de bîyero qiseykerdiş, yan zî persa kurdî ser o konferansêk bîyero organîzekerdiş, de xo rê bêrin û temaşe bikin! Xaseten yew babeta winasî de, herinda ke bi yew ziwano fesîh, bi hawayêko zelal, muhtewa û taybetmendîyê perse çarçewayêka maqule û sade de bîyerê qiseykerdiş, werzenê bingeyanê xeyalîyan ê ke caran vîrê merdimî de nîyê ser o misêwa teorîyanê komployî îcad

kenê.

No, tena tesbîte mi nîyo. Eynî çiyî mîsyonerê îngilîzan W. A. Wigram û Edgar T. A. Wigram serranê 1910-1920ine de vanê. Nê di mîsyonerî, serranê 1910-20ine de wextêko derg Dîyarbekir, Cûlemêrg, Wan û sewbîna şaristanan de mendê. Cematê tirk, kurd, armenî, fars û nestûriyan nêzdî ra şinasnayê, kitabêk nuştî; no kitab bi nameyê *İnsanlığın Beşiği Kürdistan'da Yaşam* (Avesta, 2005) tercumeyê tirkî zî bîyo. Tede gama ke behsê tirkan, behsê kadroyanê Îttîhad we Tereqqî kenê, ê zî nê xasîyetan vanê. Teorîyanê komployî yê ke fekê nasyonalis-tanê tirkan ra eşnawitê ver, girane weşanenê. Merdim şeno nê tewir çiyân fekê mensubanê miletanê bînan ra zî bieşnawo.

Gelo meramê înan ê esas çî yo ke hende têmîyanşanayîşê hişê şarî xo rê kenê amanc? Yanî, seba nimitişê çiyî, yan zî seba temernayîşê serê çiyî wina hertim mîyanê nê lebatanê xaman de yê?

Îsmail Beşikçi: Politikaya bingeyî ya dewlete asîmîlasyon o. Kurdê ke asîmîle bibê, kurdê ke behsê kurdîye û heqanê kurdan nêkê, “bira” hesibîyênê. Kurdê ke fek kurdîtîya xo ra veranêdê, kurdê ke heqanê kurdan ê ke kurdbîyena înan ra hasil benê biwazê, “dîşmenê zereyî”, “maşayê dîşmenanê teberî yê ke zere de yê” hesibîyênê. Programê ke tede heqaret ro kurdan beno û kurdan rencîde kenê, hel û game radyo, televîzyon û rojnameyan de yenê dîyayîş. Fîlm, panel, munaqeşeyî ûsn zî. Îstîqbalê lebatanê wina rencîdekerdox û heqaretkerdoxan çin o. Îlmê sîyasetî de yew babeta “tesîrê negatîfê îdeolojî” esta. Tîya de zî eşkera yo ke, lebatê winasî do tesîrêko nebaş bikê û vera înan do reaksiyonî bibê. Na zî yena fehmkerdiş ke, çîyo ke seba îdeolojîya resmî negatîf bo, do seba kurdan netîceyanê pozîtîfan bido.

Roşan Lezgîn: Gelo yew çareyo rastikên û adilane çin o ke kurdan zî tirkan zî memnun biko, her di hetan zî rehet biko û menfeetê her di hetan tede estbo? Eke esto, gelo no senî mumkin beno? Goreyê fikrê to, seba peydabîyayîşê nê çareyî, însîyatîfo esasî destê kamî de yo, ganî kam fek endîşeyanê xo yê bêmanayan ra verado?

Îsmail Beşikçi: Seba çareyî, vurînayîşê zihnîyetî lazim o. Ez ê qeanetî de nîya ke no demeyêko kilm de bibo. Labelê ganî kurdî wayîrîye ro erjanê xo yê neteweyîyan bikîn, sey nimûne, ganî ro ziwanê xo wayîrîye bikîn. Ganî waştîşê qiseykerdiş, nuştîş û perwerdeyê kurdkî

yê mecbûrî ra caran fek veranêdîyo.

Persa Kurdî, persêk a ke helkerdişê aye erey kewto. Çiqas zeman ser de şino helkerdiş hîna zehmet beno. Eke serranê 1920an de, demê Koma Neteweyan de, kîştâ mandayanê (kolonîyanê) Îraq, Urdun, Filîstîn, Sûriye û Lubnanî de yew zî mandaya (kolonîya) Kurdistanî qebul bibîyêne, eke Kurdistanêko kolonî yo ke Îngilîstanî wa yan zî Fransa wa girêdaye yo qebul bibîyêne, helkerdiş gelek asan bîyêne. Perse, do orteyê seserra 20. de hel bîbîyêne. Cêrabîyayîş, parçebîyayîş û parebîyayîş, mueyyîdeyê zaf giran ê. Na rewşe, netîceyêka wina arda meydan: seke qerqûdeyê (qerqeriyê) merdimêkî parçe bibo, seke mezgê ey vila bibo. Eşkera ya ke na netîce, projeyê helkerdişî zor kerdê. Perse, ancax, eke kurdî pratîk de bi erjanê xo yê neteweyîyan û bi ziwanê xo biciwîyê, kewena rayîrê helbîyayîşî ser.

Roşan Lezgîn: Cenabê to reyde suhbet, mi rê şeref bi, mi zaf zewq girewt. Seba ke to fikrê xo vatî, ez sipas kena.

Îsmail Beşikçi: Faydeyê nê suhbetî mi rê zî zaf bi. Ez xebitîyaya ke derheqê babetanê ke to behs kerd de tayê îzehetan bida. Babetê ke îfade bîy, persî, no suhbet, vernîakerdox bi. Seba ke to firsend da mi ke ez nê babetan de fikrê xo beyan bika, ez zî sipas kena.

19. 05. 2008

EY SÎNAYEY' QELB Û RUHÊ M' (1)

SÎYAHPOŞ

Ey sînayey' qelb û ruhê m', ey qerarê ganê mi
Do se bibo reyêke ger ti bibî mêmanê mi

Bêr' çimanê m' ser o roşî, nezerê qelbê mi bî
Ez koleyo tewr bêrûmet, tim ti yî sultanê mi

Qelb û zerr' brîndarê çiman' sîya w brûyanê to yê
Çin o bê şuşeyê mey qet melhem û dermanê mi

Se hezey Îsa û Eflatûn, Calînosê Hekîm
Çareyê derdê mi nêken' bê to, ey Loqmanê mi

1. Eslê şîre de nameyê şîre çin bi, mi no name nuşt. Kurmanckîya na şîre tîya de esta: Jîn: Kovara kurdî-tirkî (1918-1919), Wergêr ji tîpên erebî bo tîpên latînî: M. Emîn Bozarslan, c. 3, r. 548.

Çim rayîr ra kor-i bî Yaqûb-i ez keyey' xeman
Qet nêasa êdî reyke Yûsifê Ken'anê mi

Qet nêasa êdî reyke pêşê Belqîsa Seba
Pê zerrîweş bo Suleyman, pê asan bo ganê mi

Ez yesîrê qeyd û bend û por û zincîra to ya
Rehm bikî bi ma yesîran, ey şah û sultanê mi

Veşnaya ez narê firqet', mizgîna weslî nêmend'
Ke a finde ra roşn bibo tarî û eywana mi

Por û deqî, mah û rûlar çok Sîyahpoş idiler
Korkarım ben kara olsun ⁽²⁾ çadir û sîwana ⁽³⁾ mi

Kurmanckî ra açarnayox: Malmîsanij

2. Eslê na beyte de tirkî û kurmanckî têmîyan de bîy. Aye ra mi qîsmê tirkî nêaçarna.

3. *sîwane*: çiyoy ke sîye (versî) keno (bi tirkî "gölgelik")

SADIYÊ TELHEYÎ Û ÇEND FOTOGRAFÊ EY

Çi heyf ke tayê kesê ke kurdîye û kurdperwerîye ser o, yanî miletê xo ser o ameyê kiştiş ewro nîne nas kerdiş. Nimûneyê winasî zaf î û zafîya nê nimûneyan qedrnêzanayîş û hêşyarnêbîyayîşê wende û neslanê neweyan musnena. Bifikirîn, camêrd seba heq û huqûqê ma gan dano labelê ma ey nas zî nêkenî! Nimûneya Sadiyê Telheyî zî wina ya.

Şima cêr ra çend fotografan vînenî. Fotografê yewine, qapaxê peyên ê hûmara Vateyî ya 16. de û rîpelê 26. ê eynî hûmare de neşr bibi û bin de wina nuşte bi: “Yado (heto çep de) û Ado”.

No fotograf, verê zî tayê cayan de neşr bibi û bin de nusîyabi ke nê kesî Ado û Yado yê. Mi bi xo fotografê Yadoyî nas kerdinî la mi nêzayanî no “Ado” kam o.

Neşrbîyayîşê nê fotografi ser o çi kesî kovara Vateyî rê çiyê nênuşt - çi heyf ke wendoxê ma rew-rew nênusenî-, labelê ma pêhesîyay ke tayê wendoxan vato no merdim Ado nîyo, yewna camêrd o. Ma zî ê wendoxan rê xebere şawite û va: Hol o, no camêrd kam o ma rê binusîn ke ma xeletîya xo rast bikîn, wa wendoxê ma yê bînî zî rastîya meseleyî bizanîn. Ê wendoxan ra xebere nêvejîyaye, ma zî nêzana rastîya meseleyî çi ya, wina mend.

Çend hewteyan ra ver Ehmedê Dirihî mi rê nuşt ke noyo ke ma vato Ado, eslê xo de Sadiyê Telheyî yo. Seba ke ez emîn biba, mi ey ra waşt ke yewna fotografê Sadiyê Telheyî bişawo. Ey zî wina kerd, fotografêko bîn zî şawit. Seke aseno, nê fotografê diyine ser o serre û ca (1927 Suriye)

MALMÎSANIJ

zî nusîyayî. Nameyê her kesî bin de nuşte yo: Ahmet Sever (birayê Xalit Begê Cibran), Sadi Ağa (Sadîyê Telhe) û Halil Kılıçoğlu (Xelîlê Sebrî).

Fotografê hîrêyine de Yado û Sadîyê Telheyî pay ra, Memduh Selîm, Celadet Bedirxan û Kamran Bedirxan ronîşte yê. Agahdarîyanê cêrênan ra têkiliya Sadîyê Telhe û Yadoyî hîna weş fam bena.

Yadoyî ser o tayê çiyî nusîyayî, baş o la no Sadîyê Telheyî kam o? Dima çi ame sereyê ey ser de? Ez bi xo no xusus de zaf çî nêzana labelê ez di çîyanê muhîman

zana. Yew, Sedîyê Telheyî serra 1930 de dewaya Cemîyeta Şîmalî Kurdîstanî ra muhakeme bîyo. Peynîya nê nuşteyî de ez xebera rojnameyê Cumhuriyetî neql kena. Cumhuriyet de, 06.07.1930 de wina nušto:

“Çabakçor’un Azizan köyünden **Talha oğlu Sadi** ve arkadaşları Çaran, Şevki, Ömer, Ahmet oğlu Halit”. (Dewa Cebaxçurî Azîzan ra **Sadî lajê Telheyî** û embazê ey Çaran, Şewqî, Emer, Xalit lajê Ehmedî”.⁽¹⁾)

Ezîzan dewêka Kanîreşî (Karlioia) ya.

1. Malmîsanij, “Şêx Selaheddînê Şêx Seîdî û Beyatname”, Vate, hûmare: 16 (Zimistan 2002), r. 7

Di, dewlete Sadîyê Telheyî dar de kerdo (îdam kerdo). Keyeyê Ehmedê Dirihî awan bo, qerarê îdamkerdişê ey zî mi rê şawit:

“TC Resmi Gazete

8 Haziran 1942

Sayı : 5126

Çapakçur’un Azizan Köyünden Talhaoğlu Sadi (diğer adı Sadullah) Kalkan’ın ölüm cezasına çarptırılması hakkında

Karar No: 1294

Türkiye Cumhuriyeti topraklarından bir kısmını Hükümetin elinden çıkarmak için cemiyet kurmak, çete teşkil etmek ve Yağmurcuk köy halkının eşya ve hayvanlarını gasbetmekten suçlu Çapakçur’un Azizan Köyünden Talha oğlu Sadi (diğer adı Sadullah) Kalkan’ın ölüm cezasına mahkumiyeti hakkında Swas Ağır Ceza Mahkemesinin 1103 esas ve 1674 karar sayılı ilâmiyle tasdik olunan ölüm cezasının infazına Teşkilâtı Esasiye Kanununun 26nci maddesine tevfiikan karar verilmiştir.

3.6.1942

Goreyê vatişê Ehmedê Dirihî, Sadîyê Telheyî eşîra cibran ra yo. Alaya Hemîdiye de yuzbaşî bîyo. 1925 de wexto ke şîy Xarpêtî ser, bînbaşî bîyo. 1919 de şîyo Amerîka û hetanî 1922 uca mendo. Tayê vanî ke uca

firinan de xebitîyayo. Ziwanê îngilizkî musayo. Dima, wextê Xoybûne de ge-ge mêmananê Xoybûne rê tercumanîya îngilizkî kerda. Sêwas de dar de bîyo (îdam bîyo) û gorê (tirba) ey Goristanê Sêwasî de yo.

Goreyê yewna çimeyî, Sadîyê Telheyî herbê Şêx Seîdî de cepheyê Gimgimî de bîyo. O, Yado, Selîm Beg (birayê Xalid Begê Cibranî), Ehmet Beg (Ahmet Sever), Xelîlê Sebrîyî (Halil Kılıçoğlu) û embazê înan

1925 ra hetanî 1927 koyan ra mendî, vera dewlete mucadele kerdo. 1927 de qerar dayo ke şêrîn Binê Xete (Sûrîye). Sadîyê Telheyî, seba ke Sûrîye ra agêrayîşî ra pey nameyê Xoybûne ser o xebitîyayo, 1942 de Sêwas de dar de bîyo ⁽²⁾.

Deyîrêka kurmanckî de behsê Yadoyî û Sadîyê Telheyî beno:
 “Li erefa meydanê sekinî **Yadoyê Dimilî**,
 Siwarê Delû Nîgarê, kilê çavê Têlî,
 Berxê ber kozê, beranê biharê,
 Bi tevlî şayê xorta, teyrê ecelê **Sadînê Telheyê**”

Seke aseno, deyîre de Yadoyî ra vato “beranê (vosnê) wisarî”, Sadîyê (Sadînê) Telheyî ra zî vato “şayê xorta, teyrê ecelî”. Nê di qehremanê kurdan Binê Xete de, Xoybûne de xebitîyayî. Xoybûne yew qamçîya sîmkerda se yadîgare daya înan ra her yewî ke ser o nuştêbîyo “Xoybûn yadigarî”⁽³⁾. Tayê fotografanê înan de na qamçî esta. Demeyêk ra pey, her di agêrayî welat û hetanî ke weş bîy vera dewlete mucadele kerdo.

* * *

XEBERA ROJNAMEYÊ CUMHURİYETÎ

Cumhuriyet, Pazar 6 Temmuz 1930

AĞRIDAĞI ÜZERİNDEKİ ASKERİ HAREKATIMIZ

İNKİŞAF EDİYOR

Eşkîya harekâtının tıpkı askerî istihzarata uygun bir şekilde tertip ve o suretle idare edildiği anlaşılmaktadır.

ŞEYH SAİDİN OĞLU

Hainlerin muhakemesine devam edilecek

Hoyban cemiyetinin Ağrıdağı hadisesile sıkı bir rabitası olduğu anlaşılmaktadır

2. Sever, Tahsin, “Tarihi Doğru Okumak ve 1925 Üzerine-2”

<http://www.peyamaazadi.org/modules.php?name=News&file=print&sid=887>

3. Cîgerxwîn, Jînenîgarîya Min, Weşanên Apec, Stockholm, 1995, s. 1764. “Hobyân”î ra meqsed Xoybûn a.

Muhakeme gene hafi olacaktır

Şark vilayetlerimizde “Şimali Kürdistan Cemiyeti” namile gizli bir cemiyet teşkil etmekle maznun olarak Ankara Ağırceza mahkemesinde muhakemeleri cereyan eden Şeyh Said’in oğlu Salâhattin ve rüfekasının davasına 8 temmuzda devam edilecektir. Bu muhakeme celsesinde, Erzurum’dan davaları Ankara’ya nakledilen diğer maznunların da bulunması kuvvetle muhtemeldir.

Maznunlar

Erzurum’dan gelecek maznunlar şunlardır:

Çabakçor’un Azizan köyünden Talha oğlu Sadi ve arkadaşları Çaran, Şevki, Ömer, Ahmet oğlu Halit. Bunlar 17 haziranda Erzurum’dan yola çıkarılmışlardır. Bunlara ait dava dosyası, Ankara mahkemesine gelmiş bulunuyor. Maznunların da bugünlerde İstanbul tarikile Ankara’ya gönderilmelerine intizar edilmektedir.

Muş mahkemesinde

Erzurum’dan davaları nakledilen maznunlar “Hobyan”⁽⁴⁾ cemiyeti ile alakadar kimselerdir. Muş mahkemesinde de aynı mevzu ile alakadar bir dava rüyet edilmektedir. Bu davanın da Ankara’ya nakline mezkûr mahkemece karar verileceği zannolunmaktadır.

Hobyan Cemiyetinin Beyannamesi

Son celsede olduğu gibi bundan sonraki celselerinin de hafi cereyan edeceği anlaşılan Ankara muhakemesinde çok dikkate şayan hakikatlerin meydana çıkacağı muhakkaktır. Elde bulunan “Hobyan” cemiyetinin bir beyannamesinin münderecatı ile Ağrıdaki hadisesi arasında manalı bir rabita görülmektedir. Filvaki bu beyannamede Hobyan cemiyeti yakında (!) dağlardan inecek, ihtilal müfrezelerine muavenet tavsiye etmektedir.

4. “Hobyan”ı ra meqsed Xoybûn a.

Şeyh Said'in oğlu Salâhattin'in teşkiline teşebbüs ettiği cemiyetin ise bu Hobyen cemiyetinin bir istihalesi olduğu zannedilmektedir. Zaten mevcut malumata göre Selahattin Irak'tan memleketine dönerken Halep'te Cemil Paşazadeler ve Refik Halit'le görüşmüş, onlardan bazı kimse- lere mektuplar getirmiştir.

Şêx Selaheddînê Şêx Seîdî
Anqara de, mehkema de
(Cumhuriyet, 06.07.1930)

Mühürlerdeki rümuza halledilemiyor
Selahattin Erzurum'da cemiyeti teşkil ederken gerek cemiyet merkezinin gerekse şubelerinin mühürlerini yaptırmıştır. Bu mühürlerdeki yazılar Kürtçedir ve Erzurum'da ehli hibre tarafından tercüme edilmiştir. Ehli hibrenin tercümesine nazaran:

Hogiri – Muhipler

ve evina – Birlik

Azadegân – Kurtarmak demektir.

Mühürlerdeki (Ş.K.C) rümuza ehli hibre tercüme edememiştir. Keza hançerle elin delâlet ettiği manayı da tayin edememiştir. Ehli hibre mühürlerde hançerle elin üstünde bulunan güneş işaretini de tefsir edememiştir.

Meğer şubeler de hazırlanmış!

Mühürlerin birinde "Heçik tuevi" tabiri "Merkezi umumi" manasına gelmektedir. Diğerlerindeki "kumi" kelimesi şube olarak tercüme edilmiş ve "kumi yekum" birinci şube, "kumi dum" ikinci şube, "kumi seyum" üçüncü şube, çarum, pencum, situnum da dördüncü, beşinci, altıncı şube olarak tercüme olunmuştur.

Ehli hibre raporunda mühürlerdeki yazıların bu havalı Kürtçesi ile değil fakat Hakâri Kürtlerinin lisanile yazıldığını, bu havalinin bu lisanı anlıyamayacağını tasrih etmiştir. Ehli hibreyi teşkil eden

kimseler şunlardır:

Erzurum'da Muratpaşa mahallesinde 37 yaşlarında rençper Yusuf oğlu Yaşar, Yukarı Hasan Basri mahallesinde mukim Tayyar Kümer kariyeli tüccardan Hacı Abdurrahim nezdinde katip 43 yaşlarında Hüseyin oğlu Rahim.

Salahâttin'in Şahitleri

Salahâttin ve arkadaşı Memduh tevkif edildikleri zaman verdikleri birinci ifadelerinde itirafatta bulunmuşlar, teşebbüslerinin mahiyeti ile gayeleri hakkında ehemmiyetli malûmat vermişlerdir. Salâhattin, söylenmek için kendisinin çok zorlandığını söylemiş ve bunu isbat için de şu şahitleri göstermiştir:

Aslen Çanakkaleli sabık gardiyan, halen İspir'de sıhhiye memuru Mustafa, Erzurum'un Kân köyünden Nazım, Erzurum'da Tercan'lı hamamcı Nazım, Erzurum demiryolu idaresinde Çorumlu Mustafa, Erzurum hastanesi ⁽⁵⁾ gardiyanlarından sergardiyan Refik, gardiyan Kâzim, gardiyan Hakkı, gardiyan Rasim.

Mahkeme bu kimselerin ifadelerinin istinabe suretile alınmasına karar vermiştir. İfadeler 8 temmuz celsesinde okunacaktır. Diğer taraftan Salâhattin pasaportunda görülen yaşını inkâr etmekte, 28 değil fakat 20 yaşında olduğunu söylemektedir. Bu nokta da tahkik edilecektir.

5. Eslê nuşteyî de zî "hastanesi" nusîyayo.

BEDEWE

Mihanî LICOKIC

Bedewê min, meke nazî ⁽¹⁾
Ez hamewo to biwazî
Bi def û zirna û sazî.

Ez nêrgiz û gulê to wa
Ez kulîlk û vilê to wa
Namdar a û çimkilê to wa.

Dîlberê min, ti xasek ⁽²⁾ a
Horya hene ti melek a
Beşinbarî çimbelek a.

Beşnê min zey şivhinarî
Porê min sîya şewa tarî
Ez mana kulîlkê wesarî.

Zey kevoka teqlevane
Zey zerence ti mewane
Ezo xo qelebnî dame.

Almast ra mircanê to wa
Aqût ra fincanê to wa
Evîndarê canê to wa.

1. Qismê (hîrê misrayê) verên ê na şîre de lajek xîtabê kêneke keno, qismê dîyine de kêneke xîtabê lajekî kena. Şîre wina dewam kena, lajek û kêneke pêdima xîtabê yewbînî kenî. Lajek kurdî, kêneke zî welatî temsîl kena.

2. *xaseke*: weşike, rinde

Zerduştî ya, ti arê min a
Zêr û sêm a barê min a
Ti gonîya damarê min a.

Zerencê to wa linghenî
Nikulsûr a çimsîya tenî
Bendeyê to wa ez benî.

Eşqê to ra bulbul bîyo
Ez aşiqê to gul bîyo
Vaje min ra, derman çi yo?

Dindanê min ze birincî
Ro jobîn yê fek û zincî
Mana jo saya narincî.

Waneno bexçê gulan de
Warê gul û bulbulan de
Warê kulîlk û vilan de.

Kubar, ez rengê kevokan
Gulsûrê bexçey Licokan ⁽³⁾
To rê ez secde û çokan.

Kar xezalê min bedew a
Şêrîn a, engurê mew a
Sebrê min ê roj û şew a.

Delalo, ez to pawena
Zerrê min to dir liwena ⁽⁴⁾
Ger ti nêbî ez se kena?

3. *Licoke*: Dewêka Licê ya û mintiqaya Pêşê Kevirî de ya.

4. *liwena*: leqena, xo têwdana

Xezalê min, ti veyvik a
Zarşekir û lewtenik a
Ti pîroz û teberik a.

Delalo, ez rengê to wa
Ez awaz û vengê to wa
Ez Licok û Zengê to wa.

Delalê, ti axê min a
Ti qesr û qonaxê min a
Ti kelay Entaxê min a.

Ez gul, gula sûrê to wa
Ez vengê bulûrê to wa
Ez nîzd a, nê dûrê to wa.

Ti şewq û şemalê min a
Ti vengê delalê min a
Ti kara xezalê min a.

Delalo, ez kesk û sor a
Ez hamîya deşt û ko ra
Ez waştîyê zaz û lor a.

Zano kubar canê min a
Ti bax û bostanê min a
Ti roşnê çimanê min a.

Ez şêrîn bedewê to wa
Ez bajar û dewê to wa
Sebrê roj û şewê to wa.

Delalê m', rengê cewherî
Ez hamewo fekê berî
Yan to yan zî şinî herrî.

Ez veyvik a, ez têli ya
Bi xeml û xêz û xêli ya
Amade wa, ez hêvî ya.

Eyro to ra ez kewto dûrî
Min bêrîyê zerd û sûrî
Bêre nizdî, ez bi gorî.

Ez zehf nizd a canê to ra
Çiman û goşanê to ra
Gonîya damaranê to ra.

Kewta canê min bi tirhî ⁽⁵⁾
Mîyanê mezgî, mîyanê rihî
Gonî û damaranê Mihî.

Delalo, ez to rê vana
Remz û rûmetê rindan a
Ez Kurdîstanê kurdan a.

Ti ze aw û nanê min a
Ti hêz hucamê min a
Ti rih û jîyanê min a.

Zana ling û serê to wa
Ez gurçîl û zerrê to wa
Ez aşîtî û şerê to wa.

5. *tirh*: piçêke

Ti hêzê çokanê min a
 Navçeyê Bokanê ⁽⁶⁾ min a
 Ti xemlê sûkanê min a.

Ez deşt û serhedê to wa
 Ez arî û medê to wa
 Hewlêr û Amîdê to wa.

Ti Amîd paytextê min a
 Ti fişek û rextê min a
 Ti armancê textê min a.

Bi serran ez temeryawa
 Bi deşt û ko kemelyawa
 Bi xeml û xêz xemelyawa.

Ez aya wo, nê xewar o
 Roj û şewe min hewar o
 Çar hetî ro milê m' bar o.

Ez zana, ti bargirano
 A jo ra lorneno vano
 To çek pênuş û ziwan o.

Bi hêvî to rojo bêro
 Ling bi linge aver şêro
 Kurdîstanê m' bi xêr bêro.

6. *Bokan*: Kurdîstanê Rojhelatî de bajarêk o.

W. K. MERDIMÎ RA

QÎYMET

Dare pê gil qîymet gena
Lojine pê xil qîymet gena
Çewî xo ra cêr de mevîn!
Herre pê sil qîymet gena.

Temmuze 2007

AQIL

Germinîyê adirî kil ra yena
Rindîyê birr û darî vil ra yena
Milk û mal, bejn û bal dima mekur
Erjayeyê merdimî aqil ra yena.

Temmuze 2007

EZ Û MÎLÇIKÎ

Wisif HÊLINJ

Nika ez mîlçikan ra zaf hes kena. Wexto ke vengê înan yeno mi, seke ez mûzîk goşdara, winî zerra mi hera bena. Yeno vîrê mi, gedeyî de, raya ewilî ya ke mi mîlçikî nêzdî ra dîy zimistan bi. Vewre varaybî, heme cayî sipî kerdinî. Vewra kuçeyan serê bananê yewqatan resaynî. Gedeyanê cîranê ma kerba Misfay Temoyî, dama gilgilî pacaya xo ver ro ronay bî. Ez ewnîyaya ke yew mîlçike ha dame de leqaya ya. Ez vazdaya şîya mi a girewte û ameya keye.

Dapîra mi Gulika Îsî va:

-Wex, wex! Feqîreke veyşan a, xo rî şîya ke gilgil bûro, dekewta dami.

Dapîra mi ke wina va, pîzeyê mi bere veşa. Mi va:

-La ez se ka?

Va:

-Ja azad biki lajê mi.

Dapîra mi va, mi zî aye dima va:

-Mîçikê, ez to na dîna de azad kena, Homa mi a dîna de azad biko.

Û mi mîlçika xo viste cor, va “fîrr” fîrray. A ke fîrray zerrîya mi hera bî, ez sivik bîya, seke ez yew barî xo piştî ra rona; zaf keyfê mi ame.

La dima mi zî gilangan damê gilgilî ronaynî û mi ke mîlçikî tepîştî, mi hinî veranêdaynî, mi serebirnaynî û werdinî. Dewe de, ma û mîlçikê dewe (leyminekî), ma têmîyan de bî. Înan halênê xo binê sifirneyanê banan de viraştinî. Zimistanî, roj siloyan ser ra gêraynî û şewe halênê xo de mendinî. Wisarî, hakî kerdinî, wextê tuyan zî leyrekê xo fîrrnaynî. Înan ke leyrekî fîrrnaynî ez dima kewtinî, mi ê tuyêre bi tuyêre çarnaynî ke ez bitepîşa yan zî çatallastikî reyde bikişa. Aye ra, mîlçikanê dewa ma pêrunê ez sereşnaynî (nas kerdinî)! Ez nêzdî kamcîn tuyêre binî, ê fîrraynî, xo xelisnaynî.

La nika mîlçikê verênî hinî nêmendî, ê nikayinî zî mi nêserêşnenî. Eke ez rojê şêra dewa xo, ne dewijê nikayinî mi sereşnenî ne zî mîlçikî. Ez dewa xo de xerîb a.

ÇEMÎ PÎRANÎ

Remezan ORUÇ

Halî to mendû perîşan
Vengî to şino cîhan
Warey şêr û şehîdan
Ti cennet î Kurdîstan

Hey hey Çemî Pîran
Raver şin giran-giran
Qerax' to rez û bostan
Ti cenet î Kurdîstan

Verî Amîdî r' vênênû
Bircî to rî selom vîndenû
En çî dewr û çî zeman û
Ti esîr î Kurdîstan di

Hey hey Çemî Pîran
Hêdî şin giran-giran
Kenarî to d' gul û reyhan
Ti mesken î Kurdîstan.

DÎYARBEKIR DE BUROYÊ VATEYÎ ABI

Kovara Vateyî ke bîy yewendes serrî weşanê xo dewam kena û hetanî ewro 30 hûmarî weşanîyaya, nika reya verêne Dîyarbekir de yew buro akerd.

Kovara Vateyî, kovarêka kulturî ya û safî bi kirmanckî (kurdîya zazakî) vejîyêna. Na kovare hetê Grûba Xebate ya Vateyî ra organîze bena û reya verêne hamnanê 1997 de, Swêd de dest bi weşanayîşî kerdo. Hetanî vîst hûmaran hem Swêd de hem zî Îstanbul ameya weşanayîş. Hûmara vîst û yewine ra nat êdî Îstanbul de weşanîyêna.

Bi munasebetê akertişê Buroyê Vateyî, Dîyarbekir de roja 11.05.2008 de, saete 17.00 de Salona Cêbe ya Beledîyeya Şaristanê Girdî de yew kombîyayîş virazîya. Kombîyayîşî di saetî dewam kerd û dorê 100-120 merdimî tede amade bîy.

Serredaktorê kovara Vateyî Mehemed Malmîsaniyî bi munasebetê akertişê buroyî, kombîyayîş de gelek malumatî day wendoxan û mêmanan. Verê, Malmîsaniyî derheqê lehçeya kirmanckî de malumatî day. Dima ra behsê nuştîşê xo yê bi kirmanckî kerd ke senî dest pêkerdo.

Malmîsaniyî va: Gedeyîya xo de ge-ge mi tayê çîyî nuştinî. Nara, seba ke kes fehm nêko, mi tayê çîyî bi kirmanckî nuştinî la no nuştîşê mi bi alfabe ya tirkî bi.

Mi 1969 de lîse qedênaye û Anqara de dest bi wendişê unîversîte kerd. Gama ke ez Yurdê Diyarbekirî (Diyarbakır Yurdu) de mendinî, rojêk yew dîyarbekirî ame ziyaretîya ma wendekaranê şarê Dîyarbekirî. Ey ez dawet kerda, berda keyeyê xo. Keyeyê ê camêrdî de gelek kitabî

Roşan LEZGÎN

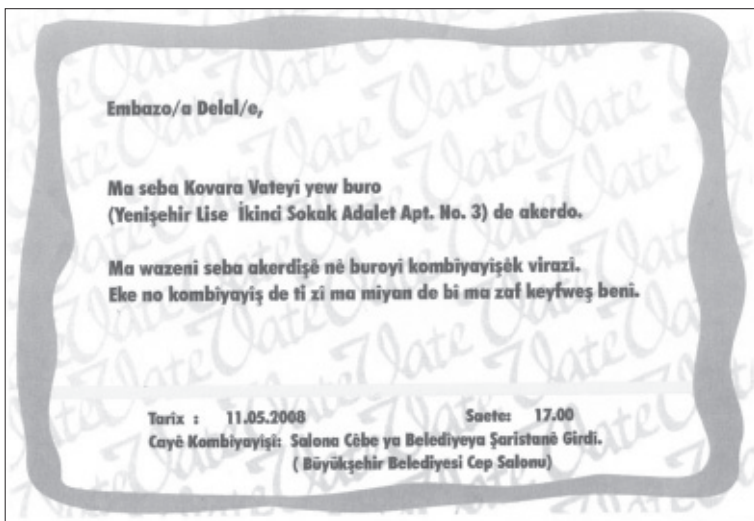
Salona kombîyayîşî ra

estbîy. Mi ferhengê fariskî-tirkî ey ra emanet girewt û heme wend. Mi bala xo daye ke gelek çekuyê fariskî manenê kirmanckîya ma. Dima ra, gama ke mi unîversîte de dersa fariskî, erebkî yan zî franskî wendinî, ge-ge mi gramerê nê ziwanan kirmanckî reyde muqayese kerdinî. Mi sey nê ziwanan fiîlê kirmanckî zî cayê de nuştinî. Ez ewnîyayne ke hela ziwane ma de fiîl senî beno, cumle senî virazîyêna.

Badê ke unîversîte qedîyaye, mi reya verêne Kolik de dest bi kar kerd. Yew qezaya Semsûrî esta, ma vanê “Aldûş”, tayê zî vanê “Gerger”. Ez ewnîyaya ke aldûşîjî zî sey ma ha kirmanckî qalî kenî. Ê xo ra vanê “dimilî”. Mi goşê xo nayne xeberdayîşê înan ser. Kolik de mi dest pêkerd, çekuyê kirmanckî arê kerdî.

1979 de ma kovara Tîrêj vete. Kovara Tîrêj tena bi kirmanckî û kurmanckî bîye. Hema vajîn ke heme nuştêyê ke bi kirmanckî Tîrêj de vejîyaynî, mi nuştinî. 1979 ra pey zî mi qet mabên nêda nuştîşê xo yê kirmanckî. Mi tim devam kerd. Ez ke şîya Ewropa, mi uca zî kovaranê sey Hêvî, Berbang, Armanc, Çira de tim nuşt. Yanî mi nêvatinî ke wanîyeno yan ney. Mi ziwane xo ra hes kerdinî û nuştinî.

Dima ra Malmîsanijî behsê destpêkerdişê xebata Grûba Xebate ya Vateyî zî kerd. Malmîsanijî va: Serra 1980 de, badê ke cunta ameye îqtîdar, zaf kurdê ma mecbûr mendî şîy Ewropa. Nameyê Ewropa weş o la cuyê Ewropa hende zî asan nîyo. Kurdê ma yê ke şîy Ewropa, mîyanê hezar zehmetî û ezîyetî de cuyayî. Mavajî, camêrd tîya, welat de kadroyê sîyasî bîyo, yew grûba sîyasî îdare kerda la Ewropa de mecbûr mendo ke şêro yew aşxane de bixebitîyo, mavajî firaqan bişuyo. Labelê hewna zî tayê merdiman xebata xo ya sîyasî û kulturî uca domnaye. Ma çend embazî amey têhet, ma va, gelo ma nêşênê yew xebata kollektîfe bikîn. Ma gelek embazê ke cayanê cîya-cîyayan ra bîy, ma vajî ke Dêrsim, Çewlîg, Erzingan, Pali, Sêwregi, Pîran, Gimgim, Hêni, Licê, Bongilan, Depe ra amey têhet, ma na xebate daye destpêkerdiş û hetanî tîya ameye. Hetanî ewro ma panc hezarî ra zafêr çekuyî standardîze kerdî û ferheng de dayê weşanayîş. Ma yew zî kitabê rastnuştişê na lehçe amade kerdo. Yanî, qet nêbo, êdî problemê nuştişî hetanî dereceyêk çareser bîyê. Labelê bi xebata ma çend kesan ziwan nêfilitîyêno. Nika, ewro, her wextî ra vêşêr tehluke esto ke na lehçeya ma vindî bibo. O semed ra, kam ke çi dest ra ame, wa goreyê xo wayîrîye biko. Ganî ma xo banderê wendiş û nuştişê ziwane xo bikîn. Ez gama ke vana nuştiş, nîno a mana ke ez vana wa roman binusîn. Yanî, merdim bişêno yew

Silayînameyê (dawetnameyê) kombîyayîşî

pusula binuso, tayê çîyanê besîtan binuso.

Malmîsanijî wina dewam kerd, va: Her miletî de yew xurûr, yew şerefo milî esto. Ez nêzana ke senî merdim werzeno, seba ke heqanê miletê xo bigîro partî ronano û ceng keno la wayîrîye ro ziwanê xo nêkeno? Çîyo winasî beno? Wendiş û nuştîş çîyê tewr tay ê, çîyê esxerî yê. Zaf zehmet nîyo ke merdim bi ziwanê xo biwano, binuso, qîsey biko, pê siyaset biko. Ziwan xurûrê milî yê yew miletî yo. Eke merdim bineyke bala xo bido ser, wendiş û nuştîş zaf zehmet nîyo.

Badê ke Malmîsanijî qîseykerdişê xo tamam kerd, goşdarî persan persay. Tayêne zî fikrê xo vatî. Badê ke Malmîsanijî derga-derg cewabê heme persan day, kombîyayîş tamam bi.

Kombîyayîş de, kitabê Weşanxaneyê Vateyî û kovara Vateyî zî stand de amey rotiş.

Verê standê kitabên de

HAJÎ

Arêkerdax: **H. GIRAN**

Day Hajî ⁽¹⁾ yo, day Hajî yo; day, day, day, day!
Ino Hajî mi kura şîyo? Day, day, day, day!
Ez geyraya mi nêdîyo; day, day, day, day!
Mi kuça Qilan ⁽²⁾ di kewte dîyo; day, day, day, day!
Hajî, kuça Qilan ro meşo! Day, day, day, day!
Day Hajî yo, day Hajî yo; day, day, day, day!
Day Hajî yo, efendî yo; day, day, day, day!

Hajî, wardi ti nimajo; day, day, day, day!
Mesîni bigîri, şo deşmajjo; day, day, day, day!
Hajî mi suka Dîyerbeki ⁽³⁾ şono; day, day, day, day!
Hefsîyanê xo veradano; day, day, day, day!
Day Hajî yo, day Hajî yo; day, day, day, day!
Day Hajî yo, efendî yo; day, day, day, day!

1. *Hajî*, dewanê Pîranî ra Qelbîn ra Hajî Mehmed Emîn o. 1958 de Qelbîn de kişîya. Kişîyayîşê ey ra pey, ciniya ey Eysika Periki duriknayo û na durike vata.

2. *Qilan*: Qelbîn de yew bab a.

3. *Dîyerbeki*: Dîyarbekir

NAMEYÊ EY KARMEN BI, BI FERMAN

Karmen Ohanyan (Ferman Toros) bi eslê xo armenîyê Motkî yo. Nika Îstanbul de maneno. Cuya (heyatê) ey balkêş a. Mi seba wendoxanê Vateyî, 16.07.2007 de, Îstanbul de ey de qisey kerd. Karmenî wextê xo de kirmanckî (zazakî) zî zanaynî labelê semedo ke rewna teber ra yo, xo vîr a kerda, nika tay zano. Mi ey de tirkî qisey kerd, dima mi açarna (tada) kirmanckî ser. J. Îhsan Esparî qiseykerdişê ma yê tirkî band (kaset) ra nuşt. Keda ey nuştişê nê roportajî de zaf a. Keyeyê ey awan bo.

Malmîsanij

Malmîsanij: *Kek Ferman, ma to bi nameyê Fermanî nas kenî, gelo no nameyê to yo rastikên o?*

Karmen Ohanyan: Ney. Nameyê mino rastikên Karmen o. Labelê wextê serewedaritişî (îsyanî) de may û pîyê mi va “Ferman”. Resmîyet de bi Ferman. Peynameyê (soyadı) mi Ohanyanlar bi. Ma ke Çorum de surgun de bîy, bi Göçmen. Dima, 1957 de mi waşt bika Torosyanlar, hakimî qebul nêkerd; mecburen mi kerd Toroslar.

-Ti kure (kotî) û key maya xo ra bîyî?

-Dewa Kerxoyî ya qezaya Motkî de, 1936 de.

-Motkî de sewbîna dewê armenîyan estê?

-Estê labelê ez diserreyîya xo de uca ra vejîyaya. Hewt taxê (meheleyê) dewa ma estbîyê. Pîyê mi serra 1924 ra heta 1938 ko ra bîyo. Mehkum bîyo, yanî teslîmê eskerî nêbîyo. Dima ma uca ra surgun bîy.

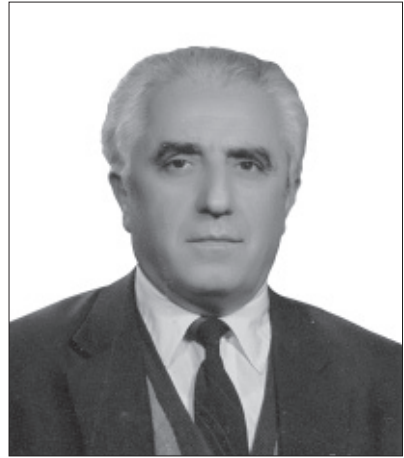
-Pîyê to seba serewedaritişê Şêx Seîdînan ra mehkum bi?

-Serewedaritişê Şêx Seîdî ra pey zî dewlete nêşîya (bese nêkerd) serewedaritişan biqedîno. Heta 1938.

-Keyeyê şima musluman bîbîy?

-Ney labelê kurdanê serewedaritoxan reyra (reyde) bîy. Dewa ma 40 xane bîya. Tede 400 armenî estbîyo. Ma het 1915 de şar zaf qir nêkerdo, zaf tay merdimî kişîyayî. Çend keyeyî şîy Armenîstan.

Labelê 1924 ra heta 1938, nê 400 armenî ra 26 tenî mendî. Ê bînî serewedaritişanê kurdan de kişîyayî. Dayîka bawkê mi, dayîka dayîka mi, xalê mi, welhasil merdimê mi pêro ê serran de, 1926 ra heta 1938 kişîyayê. Tena merdimanê bawkê mi ra 374 tenî kişîyayê. Xalê mi netêda.

Verê Karmen bi, dima bi Ferman

-Serekê ê serewedaritişan kam bîyo?

-Dewijan pêro sere wedarito. Mesela şarê qezaya Sasonî û qezaya Motkîyî. Nê cayan de şarê 38 dewan sere wedarito. Cemal Madanoğlu vîrameyîşanê (xatirayanê) xo de behsê na mintiqa keno.

-To gama bîne va “ez diserreyîya xo de uca ra vejîyaya”. Qey diserreyîya xo de se bi ke ti uca ra vejîyay?

-Wexto ke ez maya xo ra bîya, eskerî banê ma rijnayê. Serranê peyênan de pîyê ma vato ez êdî (hinî) ban nêvirazena. Çunke serre de hîrê rey esker yeno. Reyke wisarî, reyke hamnanî, reyke zî payîzî. Heta dînamîte dekerda daranê meyweyan zî, dînamîte dekerda teqnaya ke meywe nêmano. Kalikê mi çewres gozêre ronaya. Ê darî nika zî estê. O wext ê hîna (hema) hurdî bîyê, hîna gozî nêgirewtibîyê, aye ra dînamîte denêkerda.

Ez diserre bîya ma surgun bîy. O wext merdimanê mi ra tena may û pîyê mi weş mendibîy. Êyê bînî pêro kişîyabîy.

-Şima surgunê kureyî kerdî?

-Ma surgunê dewa Kızıltepeyî kerdî. Na dewe girêdayeyê qezaya Osmancıkî ya wîlayetê Çorumî ya.

-Ti o wext zaf qij bîyî, uca yeno vîrê to?

-Ez hurdî bîya labelê ez uca pîl bîya. Weş yeno vîrê mi. Yeno vîrê mi ke pîyê mi uca ra berd esker. O hing (wext) de ma çar way û birayî bîy. Di birayê mi estbîy. Pîyê mi esker bi, her di birayê mi zî vêşanî ra merdîy.

(Tîya de bermeno. Tayê vindeno.)

-Pîyê to kure esker bi?

-Hetê Amasya de.

-Kızıltepe de dibistane (mekteb) bî? Ti uca şî dibistane?

-Dibistane bî labelê mi nêşîya şêra. Mi şîwaneyî kerdinî.

-Uca sewbîna armenî çin bîy, gelo şarê dewe zanaynî ke şima armenî yê?

-Tayêne zanaynî. Ez uca çar serrî şîya kursê Quranî.

-Ti bi zerrîya xo şîyî?

-Ney, mi nêzanaynî Quran çî yo. Bê ku ez bizana ez şîya. May û pîyê mi armenîbîyayîşê xo nimitinî. Kesî ra nêvatinî. Ma gedeyanê (domananê) xo ra zî nêvatinî. Dewe de şîyayîşê kursê Quranî mecbûrî bi. Gedeyî pêro şînî nê kursî. Melayî (xocayî) emr kerd bi. Melayê dewe zorkanî gedeyî berdinî kurs. Eslê xo de, o wext resmîyet de kursê Quranî qedexê (yasax) bi. Roj dibistane estbî. Şewan ma şînî keyeyê melayî, kursê Quranî. Di rayîrê dewe estbîy. Ma ke şînî kursê Quranî, melayî di beqçiyî şawitinî sereyê nê di rayîran. Seba ke, eke cendirmeyî yan zî qolçiyî amey bivînîy û xebere bidîy ey. Melayî û dewijan nêwaştinî ke hayîya meqamanê resmîyan nê kursî ra biba.

O wext qolçiyî estbîy. Seba tesbîtkerdişê heywanan û girewtişê bacî (vergî) ameynî. Seba ke xebera dewijan ameyîşê înan ra biba, rayîran ser o beqçî edîlnaynî (vindarnaynî).

-*May û pîyê to zî seba ke dewe de armenîbîyayîşê to bellî nêbo vatînî
şo kurs?*

-May û pîyê mi armenîbîyayîşê xo kesî ra nêvatînî. Ma ra zî nêvatînî. Yewbînî de kirmanckî (zazakî) qîsey kerdinî. Pîyê mi armenîkî, kirmanckî, kurmanckî û erebkî zanaynî. Dima tirkî zî bander bi (musa). Dewa ma Kerxo de şarî kirmanckî qîsey kerdinî.

Mayê ke şînî kursê Quranî, ma 40-50 gedeyî bîy. Ma verê melayî de, hesîre ser o ronîştinî. Çît ra yew çenteyê ma her yewî estbi, ma kitab dekerdinî. Ez roj heywanan de şînî, şewe şînî kursê Quranî.

-*Ti heywananê şima de şînî?*

-Ney, heywanê ma bi xo çin bîy. Yew kerga ma zî çin bî.

-*La debara şima senî bînî?*

-Debara ma, seba ke pîyê mi esker de bi, ge-ge dewijan ma rê ardim kerdinî. Maya mina belengaze tirkî zî weş nêzanayênî. Şînî xebitîyayinî, karê şarî kerdinî.

-*Kerxo de rewşa (halê) şima senî bî?*

-Rewşa ma hol bîya. Tawo (wexto) ke eskerî dayo ma ro 100 tene bizê ma estbîyê. Bê mêşnayan. Maya mi behs kerdinî: Rojê bi sitilê xo şîya bêrîwanî. Hîrê-çar bizî ditî, dewe ra hewar-hewar kerdo, vato “bêrîn”. Ti mevaje ke eskerî dorûverê dewe girewto.

Dewe de erazîya ma zaf a, nika zî tapo ma ser o yo labelê ma nêşênî biwerî.

-*Tapo to ser o yo?*

-Tapo pîyê mi ser o bi labelê axayan nêverda ma biwerîy.

-*Ma reyna bêrî rewşa şima ya dewe ser. To va to şiwani kerdinî. Dima?*

-Serra ke pîyê mi şî esker birayê mi yewserre bi. Wextê karî, sey ewro mabênê saete heştê nimajî (şewdirî) û pancê şanî de nêbi. Dadîya mi tarîyê şefeqî ra şînî vaşçînayîş yan zî sewbîna kar, tarîyê şanî de ameynî keye. Yanî kar wina heşt saetî nêbi. Nimajê (serê sibayî) dakila mi birayê mino yewserre lawnaynî -sey ewroyêne mama filane zî çin

bî-, ma het verdaynî. Vêşan, têşan. Ma şîyaynî çi bidî nê pitikî? Tuyî ke vejîyayî ma vatinî “Ox, tuyî vejîyay”. Ma bi tuyan xelisîyaynî.

Seba ke ez vêşanî ra nêmira mi heta şan heywanê şarî çîrênaynî. Maldaranê dewe, seba ke weş biçerê û hîna zaf şit bidî, bolê (kerîyê) pesê xo ra çend heywanî cîya kerdinî, kerdinî mi ver, mi ê berdinî çîrênaynî. Mi ke heywanî şan de ardîy û teslîmê wayîre kerdîy, wayîra heywanan nan daynî mi.

-Tena nan?

-Tena nan. Çîyêkê min ê sey qemta cinîyan bi, nimajê verê ke ez şêra, wayîra heywanan nanêka tîrî girewtinî, tayê rib sawitinî a nane û dekerdinî qemta mi. Ge-ge çend gozî zî daynî mi. Mi qemta xo, xo mîyane ra girê daynî, heta şan ez yaban ra gêraynî. Nêmröje (peroj) ke bî, mi sêpare (perojîye) werdinî. Saeta mi çin bî, mi bi gamanê xo sîya (versîya) xo peymitinî.

-Mi zî yaban ra sîya xo wîna zaf peymita. Wexto ke sîye tewr kilm (kîrr) a, saete diwês a; wîna nîya?

-Rast a.

-Pîyê to çend serrî eskerîye kerde?

-Çar serrî. Heta ke o esker ra ame mi heywanî çîrênay.

-Cayê eskerîya ey Amasya, nêzdî bî. Wextê eskerîye de caran ame keye?

-Îzin nêdaynî. Reyê îzin girewt ame. Erebeyî çin bîy, peye amebi. Vatinî ez di-hîrê rojî rayîr ra ameya.

-Pîyê to key û kure dînya xo bedilnaye?

-Verê diwês serran, Îstanbul de. Dadîya mi Amerîka de dînya xo bedilnaye.

-To meselaya kursê Quranî tamam nêkerde. Şîma kurs de se kerdinî?

-Şewêk kurs de mela derse persa. Da-des gedeyan ra persa, kesî nêşîya cewab bido, mi da. Mi dî hêrs bi, gedeyanê bînan ra va: “Lawo, no bavgawir (lajê gawirî) zano, şîma nêzanî!” Yew şewte (uşîre) daye her yewî ro. Şewta ey derge bî. Cayê xo ra derg kerdinî, her kesî resaynî.

Weş yeno vîrê mi, peyê mi de lajekêk bi, gama ke melay şewte daye ey ro zaf nêmend ke mi ro bigino.

O vateyê melayî zaf zor bi mi şî. Seba ke mi ra vatbi “gavurun göbeli”, yanî lajê gawirî, ez zaf dejaya. Mi nêzanaynî ke ez “gawir” a, ti mevaje ke eslê mi “gawir” o. Derse ra pey ez ke şîya keye, mi verê berî ra, dûrî ra maya xo ra va:

-Dayê, dayê, melayî mi ra va “gavurun göbeli”!

Veng weş nêşibi maya mi. Yew lajê yew zengînî estbi, tim ez kutinî. Ez bêwayîr a la. Ê lajekî kam gama ke ez bidîyênî yew-di şelpaxî (çopolî) dayinî mi ro. Maya mi va:

-Se bi? Reyna ê lajekî da to ro?

Mi va:

-Ney, ney, melayî mi ra va “gavurun göbeli”!

Maya mi bi şidênayîş va:

-Dêssin oxlum, dêssin! (Wa vajo lajê mi, wa vajo!)

Yanî wazena vajo ke raste vano, eslê to çi yo ey vano.

-Şima çend serrî uca mendî?

-Ma 1938 de surgun kerdî, 1948 de ef vejîya. Des serrî ma uca mendîy. Rojêk xebera efi amey, ma şîy Osmançik. Uca ma yew xan de mendîy. Goya (qaşo) pereyanê rayîrê ma danî. Nara qaymeqamî va: “Heqê rayîrî betal (îptal) bi. Ma nêdanî. Şima bi pereyanê xo şonî şêrîn, ma nêdanî.”

Ez êdî diwêsserre ya. Ez heme çî fehm kena. O wext çar way û birayê mi estbîy. Verê di birayê mi estbîy, dima yew waya min û yewna birayê mi amey dinya. Nameyê birayê mi Bayram o. Nameyê xoyo rastikên Harutun o, ma teber ra ey ra vanî Bayram. Xora Tirkîya de her armenî wayîrê di nameyan o. Yew nameyo rastikên o, mîyanê keyeyî de vajîyêno. O bîn teber ra. Yanî heta ke şêmûga (suxberê) keyeyî ra nêvejîyayo Harutun o, şêmûge ra ke şî teber beno Bayram!

-Manaya Harutunî çi ya?

-Willayî ez nêzana.

-Ti bi xo armenîkî zanî?

-Ney, ez nêzana. Labelê may û pîyê mi zanaynî.

-*Şima ê xanê Osmancikî de zaf mendîy?*

-Ma menge (aşme) û nê mendî. Pereyê ma qedîyay, ma dest bi parsekerdişî kerd. Pîyê mi zî hemalî kerdinî. Dewa Gümüşhacı ya Amasya ra yew armenî estbi, ey mabênê Gümüşhacı û Osmancikî de erebe ramitinî. Rojê pîyê mi, piştîya xo de resene, çarşî de gêreno. Yew merdim vano “Gavurun arabası geldî” (Erebeyê gawirî ame). Pîyê mi bala xo dano ser, şoforê ê erebeyî vînenê. A roje cesaret nêkeno, çend rojan ra pey şono ê mêrdekî vînenê, vano “Ez zî armenî ya”. Mêrdek vano “Bê Gümüşhacı, uca armenî zaf î, to rê ardim kenî”.

Ma da piro şîy Gümüşhacı. Uca ma mîyanê yew-di serran de xo amey. Armenîyanê ucayî ma rê ardim kerd. Kincê ma vurînayî. Ma her yewî rê Gümüşhacı de karêk dî. Pîyê mi dekerd arêyêk ver. Ez daya pufikkêşî (nexafkêşî) het. Waya mi daye karê rêzkerdişê tutinî. Ma her yewî yew kar kerdinî. Ma xo amey. O wext tayêne pîyê mi ra va “Ti meşo Bidlîs, şo Îstanbul; uca armenî zaf î, to rê ardim kenî”.

-*To o taw (wext) zanaynî ke Îstanbul de zaf armenî estê?*

-Ney. Ez ke badê şîya Îstanbul, mi uca yew merdimê ma dî; vera-vera ez şîya kilîse ameya, mi sewbîna armenî nas kerdî.

-*Baş o, Gümüşhacı de zaf armenî estbîy?*

-Estbîy. Ez vana qey 100 keyeyî ra zafêr bîy. Heme senetkar bîy. Qelakarî (qelaçî), asinkarî. . . , senetkarê dewe heme armenî bîy. Hamnanî ez şînî mi qelakaran rê, zimistanî zî asinkaran rê pufike antinî.

-*Wexto ke şima Motkî ra surgun bîy, uca ra sewbîna armenî zî surgun bîy?*

-Belê, bîy. 440 keyeyan ra ma çar keyeyî filitîyabîy. Nê çar keyeyan ra her yew surgunê yew şaristanî kerdîy. Ma berdîy Çorum, keyeyêk surgunê Kütahya kerd, keyeyêk zî surgunê Afyonî. Ma her yew hetêk ra vila kerdîy. Heta, xalciniya min û xalîzayê mi tepîştî surgun kerdîy. Xalê mi serrêk badê înan tepîştî, o surgunê yewna şaristanî kerdo. Cinî û mêrdeyî serrêk yewbinî nêdiyo, badê efi yewbinî diyo.

Wina tayê cinî û mêrdeyî zewicîyayê zî. Labelê badê efi, wexto ke ameyê Bidlîs, diyo ke cinîya xo weş a yan zî mêrdeyê xo weş o. Mesela vanî mêrdeyê filan cinî merdo, cinî zewicîyêna. Dima vejîyêna ke mêrde nêmerdo. Mêrde efi ra pey yeno keye ke cinîya ey zewicîyaya! Yan zî vanî cinîya filankesî merda, mêrde zewicîyêno. Dima vejîyêno ke cinîya ey nêmerda! . . .

-Armenîyê ke o taw surgun bîy, dima agêray şîy Motkî?

-Tayê agêray, tayêne nêşîya agêrîy. Wina nêşîya agêrîy: Mavajî ma, eke ma Osmancik de çendna serrî bimendinî, waya mi pile bînî. Ti mecbur î, bidî dewijêk. A ke uca zewicîyay, beno ke ma zî seba aye dewe de bimendinî. Êyê ke mendîy, zafê înan bîy musulman. Mesela xalê mi Afyon de mend, kêneya xo daye tirkan. Birayê eyo heq şono het, xalê mi birayîya xo înkâr keno, vano “Ez to nas nêkena, ez birayê to nîya”. Qey? Çunke nêwazeno zamayê ey bizano ke ê armenî yê. Dima, zama ke înan het ra şono, xalê mi vano: “Ti nika mi ra dûrî vindere, zamayê mi nêzano ke ez armenî ya; ez badê yena to vînena.”

-Şima Gümüşhacı de zaf mendî?

-Di serrî. Dima gilangna (reyna) emrêk ame, va heqê rayîrê înan bidîn.

Na rey heqê ma da. Kaxitêk daynî ma. Sey “sülüs”ê eskeran. Bîletê ma belaş bi. Heqê werdê rayîrê zî daynî ma. Yê ma, qarneya mintiqaya qedexa (yasak bölge karnesi) ya ma estbî. Ser o nuştbi “yasak bölge halkı” (şarê mintiqaya qedexa). Ma bi a qarne gêraynî. Ma ke rayîr ra a qarne musnaynî qaymeqamêk, qaymeqamî pereyê rayîrî daynî ma.

Kilma qale, ma Gümüşhacı ra şîy qezaya Sêrtî Qurtelan de, îstasyone de peye bîy. Ma trene ra amey war û uca mendîy. Uca ma pancês rojî binê darêk de mendîy. Ma nêzanîy ke ma şêrîy ça. Dewijê ma di serrî verê ma agêrayê labelê ma nêzanî ê kotî yê. Ê 1948 de agêrabîy, ma 1950 de. Merdimê ma yê ke agêray, şîy dawa Bişêrî ya ke nameyê xo Bîmer o. Uca manenî labelê ma nêzanîy. Yew datê ma bi, kurdan kiştbi, laj û kêneya ey yetîm mendbîy. Yew kurdî lajê ey girewtbi pîl kerdbi. Nameyê ey Hesên bi. O nika zî weş o.

-O kure yo nika?

-Hesen nika ko ra yo, yanî Motkî de, dewa Kerxoyî de, erdê xo ser o yo. Labelê gedeyê ey tîya yê, ma yewbînî vînenî. Demo ke ma surgun ra pey Hesen newe dî, erebe de muawînî kerdinî. Zaf keyfê pîyê mi amebi; seke lajê xo bivîno. Hesenî ma ra va ke dewijê ma yê bînî heme şîy dewa Soxurtî ya Tetwanî, uca manenî. Ma hîna nêzanaynî ke merdimê ma Bîmer de yê. Ma pancêsê aşma newine de Qurtelan ra şîy Tetwan, dewa Soxurtî. Uca ma ra va eke vewre bivaro heta şeş-hewt aşmî nêşona. Babîyê mi şî muracetê qaymeqamî kerd. Qaymeqamî vato ez nêşîya teba bika. Soxurt de ma pancês rojî çadira eskerî de mendîy. Dima, ma reyna kel-melê (tef-talê) xo girewt şîy Qurtelan.

Kel-melê ma hende tay bi ke, ma şîyaynî heme çîyê xo wegîrîy (bierzîy piştîya xo). Ma şeş tenî yê labelê kel-melê ma lihêfêk, tencereyêk, şeş koçikî yê. Koçika ma her yewî esta labelê nalmikîya (tebaxa) her yewî çin a.

Qurtelan de, ma reyna amey binê a dare de rona. Dima, Anadolî ra kurdê bînî agêray. Nê embazê pîyê mi, yanî mehkumê verênî bîy. 1950 de Amerîka toximê genimî (xeleyî) daynî. Genimo rengin. Wagonanê trene de o genim ameyênî. Pîyê min û ê embazanê ey ê mehkumanê verênan dest pêkerd uca xebitîyay. Wagonan ra genim veng (tal) kerdinî, qamyonan wenaynî.

Banê ma çin bi. Ma bîbîy çar keyeyî. Qurtelan o wext hurdî bi. Heta camîyê xo zî çin bi. Newe yew camî viraştbi, hîna cam nêdekerdbi pencerayanê ey. Peyê ê camîyî de lemî (kelemî) bîy. Ma lihêfo bêrî eşto leman ser, ma binê ey de setirîyênî. O bi keyeyê ma. Çereyî ser o. O erd zimistanan aw anceno, hamnanan vaşê xo zergûn maneno. Ma uca manenî.

O wext serre de finêk (hewêk), payîzî xortî şînî esker; sewq kerdinî. Seba ke Qurtelan de îstasyona trene bî, uca zaf esker pêser bînî. Ez zî şînî mîyanê înan de gêraynî û mi înan ra nan-man girewtînî werdinî. Çenteyê înan piştîya înan ra bi. O wext çenteyê înan çît ra bîy. Keye de yew moxla ma bî. Demêk ra pey, mi a moxle girewte, tayê henarî dekerdîy, ez şîya mi rotîy. Rotişê henaran ra zaf pereyî kewtîy destê mi. Mi pîyê xo ra zafêr perey qezenc kerdinî! Ê kurdan zî keyeyê xo

ardîy ma het, ma uca bîy panc keyeyî.

Kirmanckîya motkî de armenî ra vanî “ernî”. Mesela motkîyîjî mi ra persaynî vatinî “Ti zayê kî yî?” (Kimin oğlusun?) “Pîy to ernî yo?” (Baban Ermeni mi?) Motkîyê ma de axayê her ernîyî estbi. Ma ra vatinî “Şima ernî kî yî?” (Kimin Ermenisisinîz?) Yanî axayê şima kam o? Axayê ma Mala Omeran bi. Ma vatinî “Ez Ernîyê Mala Omeran a” (Omeran Ailesinin Ermenisiyim).

-Dima şima Qurtelan de se kerd?

-Yeno vîrê mi, şewêka payîzî zaf varan vara. Roja bîne zî roşan o. Lihêfê ma, heme çîyê ma hît bi, lince (çamure) de mend. Ma se bikîy? Ma û ê kurdî pîya şîy dekewtîy zereyê ê camîyî, her yew keye şî kuncêkê (yew kujê) camî de ca girewt, ma uca rakewtîy. Roja bîne şar yeno ke camî de nimajê roşanî biko, ewnîyênî ke ma ha uca. Motkîyijanê ma zî verê zaf lej kerdo (dayo pêro), mehkumî bîy, şar înan ra terseno; vanî “Vana nefî ne ji wan dûr bisekinin” (Nê surgun î, nînan ra dûrî vinderîn).

Ma ê camîyî de des-pancês rojî mendîy. Dima pîlê ma şîy muraceet kerd. Dewêka Qurtelanî esta, nameyê xo Koytîbê Xirab o; dewlete a dewe de erazî daye ma, ma şî uca. A dewe dewêka armenîyan a, xirabe bîya. Di Koytîbî estbîy: Koytîbê Jor de kurdî estbîy, Koytîbê Xwarê xiraba bîbî. Kerreyê (kemerê) bananê na dewe erd de mendibîy. Dêsan ra tena dêsê zengilê kilîseyî mendibi. Koytîbê Xirab verê girêdayeyê Hezoyî (Kozluk) bi, dima Qurtelan ra girêda.

Şarê dewanê bînan ke surgun ra agêra, şî dewa xo labelê dewlete nêverda ma şêrîn. Çîrê, ti zanî? Wexto ke ef vejîya, kamo ke Anadolî ra ame, şî erdê xo ser. Mintiqaya ma de, dewlete 38 dewan ra tena erdê di dewan ef nêkerd, yanî îzin nêda ke şarê nê di dewan şêro erdê xo ser. Nê dewî zî dewa ma Kerxo û dewa Silindî bîy. Çunke nê dewan 1924 ra heta 1938 tewr zaf eskerê dewlete kiştbi.

Xora dewlete demo ke şarê nê 38 dewan surgunê Anadolî kerd, tede qereqolî viraştîy. Nêverda kes şêro nê 38 dewan. Şîyayîş qedexê kerd. Eke kesêk bişînî uca, seba ey “vur emri” bi. Yanî heqê eskerî bi ke pano bikişo. Heta vatinî tayê kurdî yan zî armenîyî Andolî ra surgun ra amey, bê îzin şîy dewa xo, eskeran ê kiştîy. Hîrê kurdan surgun de zaf bêrîya

nê cayan kerda, surgun ra remayê ameyê, eskeran tifingî panayê, yew kişto, di tenî zî birîndar tepîştê. Nê di kurdî, qereqolî dewrê qereqolî kerdîy, ayhawa (winî) şeş aşman de resay şaristanê Afyonî. Yanî peye şîy.

Kilma qale, ma şîy Koytîbê Xirab. Dewlete uca 100 donime erazî ma ra pare kerde. Ma zî diwês serrî yo hesretê erdî yê. Darêka ma, pelêkê ma çin bi. Maya mina rehmetî vatinî “Ban de cila mi, erd de herra mi çin a”. Gama ke yewî de pêro daynî, vatinî “Boka (mela) ti zî biba sey mi”.

Ma a dewe de rez rona, darî ronay. Pesê ma bi. Mîyanê panc-şeş serran de ma bîy tewr pêtê (zengînê) dewe.

-Bi xebata xo?

-E. Labelê dewlete pereyê gayan day ma, seba viraştişê banî û seba herînayîşê texteyanê berî zî perey day ma. No hîna qarneya mi de nuşte yo. Mi na qarne heta ewro nimita. Vanî “yasak bölge karnesi”.

-Dewe de tena şîma armenî bîy?

-E, tena keyeyê ma bi. Ma rojeyê xo girewtinî. Rojeyê ma menga gucige (sibate) de yo. Ma roje girewtinî labelê dewijanê bînan nêzanaynî, ma înan ra nêvatinî. O dem êdî (hinî) wisar yeno, heywanî zênî; şit zaf o. Dadiya mi meşke nîritinî, rûn pêser kerdinî. Qet tebayêkê (çiyêkê) cîrananê ma çin bi. Cîranî bi dore ameynî, 20-30 hilke (satil) yan zî yewna firaq ardinî ronaynî, dadiya mi înan rê do dekerdinî.

Zaf çî çin bi ma biwerî. Ma zaf rey nan û pîyaz werdinî. Heta ge-ge pîyaz zî nêkewtinî destê ma. O dem dadiya mi îsoto hurdî û sole têmîyan kerdinî, ma girewtinî dekerdinî mîyanî nanî, werdinî. Ma roje girewtbi, ma bi îsot-sole û nan fitar kerdinî. Rojeyê ma yê dergî 48 rojî ramitinî. Ê 48 rojan ra dima hema-hema ke çimê ma tarî bînîy.

O hing de dadiya mi winî dîndar bîbî ke, nêverdaynî ma rojêk zî rojeyê xo biwerîy. Çorum de dîne xo nimitbi, tîya hîna dîndar bîbî. Hetê ra zî uca zaf neheqî bi ma kerdinî, vatinî “Bê bibe musluman”; wina ke vatinî dadiya mi hîna zaf dîne xo rê wayîr vejîyaynî. Mi bi xo zî Qurtelan de zaf kutiş (kotek) werd. Hende daynî mi ro ke. . . Kutîşo bêhed û bêhesab.

-*Kê daynî to ro? Kurdan?*

-E.

-*Çirê?*

-Vatinî “Eşheda xo bîyare”, yanî vaje “Eşhedû en la îlahe ille’llah we eşhedû enne Muhemmeden Resûlullah”.

-*To se kerdinî?*

-Mi nêvatinî. Aye ra daynî mi ro. Hem zî pê îzima terne (kolîyo tern).

-*Ti nêtersaynî?*

-Ez zaf tersaynî. Mi do bivatinî labelê to bivatinî zî fek to ra vera nêdaynî. Sewbîna çî waştinî.

Qurtelan de, mîyanê qeza de tena ma armenî bîy labelê hetê Sason, Motkî û Muşî de nasê ma bîy. Uca zî armenî zaf kutinî. Ge-ge kênayê înan remnaynî. Xebera ma bî, armenîyanê ke eşhede arda ra sewbîna çî waştibi. Eke mi zî biardinî giraneyê mi vera nêdaynî. Dima do bivatinî de nimaj bike, de roje bigîre filan. Mesela, melayê dewe bi. Kênaya tewr rinde ya dewe kênaya melayî bî. Melay hele û game mi ra vatinî “Bê ez kênaya xo bida to”. Eke mi biko musluman şono cenet la! Seba keyfê xo, seba ke şêro cenet de keyf biko, kênaya xo keno qurban. Kêneke wazena nêwazena, lajek wazeno nêwazeno, xemê ey nîyo. Dêrdê ey keyfê ey o, cenetê ey o.

Ê qurtelanijan ra tayê nika zî yenî mi het, ma yewbînî vînenî. Ez yarî (laxî) kena vana “Ero, to hende da mi ro û to sayedê mi ra hende sewab (!) qezenc kerd, ez to bena cenet; qet nêbo mi rê çayêk vaje!”

-*Nameyê pîyê to û maya to çî bi?*

-Nameyê pîyê mi Xazar bi. Ti raste bipersî, hîrê nameyê ey bîy: Bi tirkî Hasan, bi kurdkî Xazo, bi armenîkî Xazar.

Yê maya mi Kayane bî. Bi armenîkî Kayane bî labelê Çorum de çorumijan aye ra vatinî “Kehnî”, nameyê xo Kehnî mend.

-To dewe de çi gure kerdinî?

-Ma cite kerdinî, terkeyî (teneyî) çînaynî, heywanî weye kerdinî. Babîyê mi, rehmetî tembêl bi. Giranîya karî mi ser o bî. Dadîya mi zî zaf gureyaynî.

Rez û baxçeyê ma zî estbîy, kewe û kalî bîy. Cîrananê ma yê kurdan vatinî “Na dinya de dîrega gawirî zerrên a, a dinya de yê ma bena zerrêne”. Yanî na dinya de gawirî keyf kenê, a dinya de ma.

Ez xo rê gureyîna, o nêgureyîno, sîyan de rakeweno; doyê mi weno, engura mi weno, sewzîyê mi weno; dima zî ox, şono cenet!

Ma xo rê gureyaynî. Badê axayan çim verda malê ma, waşt ke destê ma ra vejîy. Dewijanê Kerxoyî erdê ma yê ucayî ma ra girewtibi. Tîya zî nînan waşt bigîrî.

Ma rojanê yewşemeyan (kîryeyan) nêxebitîyayênî, goreyê dînê ma a roje xebitîyayîş gune yo. Nika Îstanbul de êdî ma xebitîyênî, ma amey tîya ma bîy “gawir”(!). Ez rojanê yewşemeyan ge-ge dewe ra şînê qeza. Mi waştinî şêra qewexane. Verê ke ez şêra zere mi bala xo dayne, eke nasê mi zere de estbînê ez nêşînî zere. Çunke eke nas estbînê, ez ke dîya ê bînan ra vatinî “Eno zak ernî yo ha, zayê ernî amo”, yanî “Bu oğlan Ermenidir, Ermeni çocuğu gelmiş”. Yan zî eke kurmanç o, bi kurmanckî vatinî “Ev fille ye”. Ê bînî zî ca de (pirde) weriştinî persaynî, “Armenî kamcîn o?” û zîq ewnîyaynî. Ez zî êdî bîbîya heştêsserre, zor bi mi şînî. Aye ra, eke qewexane de nas estbînê ez nêşînî. Teber ra zî wina bi. Eke mi çarşî de armenî yan zî yewo nas bidîyênî ez ey ra dûrî vindertinî ke nêvajîy “Eno zayê ernî yo”.

-Dewijê ke şima pîya Koytîbê Xirab de mendinî, kurmanç bîy yan kirmanc?

-Heme kirmanc bîy. Kerxo û Silind ra bîy. Ez uca çar serrî menda, mîyanê nê çar serran de ez hem kirmancî hem zî kurmanckî weş musaya. Labelê no 52 serrî yo ke ez uca ra vejîyaya, mi her di zî xo vîr a kerdîy, ez zaf tay zana.

-Ti heta key a dewe de mendî?

-Heta pancêse aşma diwêsina 1954î. Mi êdî nêşîya vindera. Kutîşê

dewijan ver, heqaret û tedaya înan ver.

Yewna hedîse zî bi. Waşt ma bikişîy. Mala Faroyan, Mala Çetoyan bîy. Nê zî wextê xo de dewlete ver ro ameyê, remayê şîyê Binê Xete (Sûriye); ef ke vejîyayo agêrayê ameyê. Nînan yew merdima ma, xalkênaya dadîya mi remnay. Dewa aye perrê (hêmê) Bişêrî de bî, hîrê saetî ma ra dûrî bî. Mêrdeyê cinîke zî armenî bi û esker de bi, a bi xo zacilana (dixaskana) hîrêroja bî, şîy remnay.

Eslê xo de ma çîyêk nêkerd. Cinîya ke remnaya, verê wayîrê yew lajê diserreyî ya, yewna laj zî hîrê rojî verê remnayîşî ardo. Rojêk dosere ra, vistewriya aye nê her di tornê xo girewtî amey keyeyê ma. -O pitik badê merd.- Cinîka bêçara xo eşt keyeyê ma, va “Veyva mi remnay, se beno mi rê ardim bikîn!” Pîyê mi mecbur mend, bê ke biwazo va “Hadê ma şêrîn qereqol”. Girewtîy berdîy qereqol. Nara qereqol de ey ra vanî “Ganî ti ma reyra bêrî” û cendirmey pîyê mi gênî benî gêrnenî (çarnenî). Pîyê mi nêwazeno şêro la mecbur maneno. Ê kurdî zî vanî “Qey to gerre kerdo?” û teda ro ma kenî. Wina bibi ke, tersan ver, ma şewe nêşînî teber; verê ke roj şêro awan ma şînî zereyê banê xo.

Mi gama bîne zî va, axayê ma estbîy, Mala Omeran. Selîmo bi, Ehmed bi. Normal de ma seveknaynî (muhafeze kerdinî). Vatinî “Nê armenîyê min î” û sey namusê xo hesibnaynî. Labelê nê hedîseyî ra dima ma rê wayîr nêvejîya. Çunke axayê ma zî waştinî ma uca ra bar bikîy biremîy ke milkê ma, hêga û rezê ma ey rê bimanîn. Ehmed hîna weş o, ge-ge mi rê telefon keno.

-Kotî maneno?

-Qurtelan de. Nika ê axayî erdanê ma wenî.

Çîyêk ame vîrê mi, ez to rê vaja: Demo ke ez hewtêsserre bîya rojêk ez şîya qeza. Ez şîya bazarê heywanan. Uca gayî rotînî. Ez ewnîyaya ha gayan bazar kenî. Di tenan destê yewbînan tepîştî, têşanenî. Destê yewbînî têşana, têşana, dima mi dî înan ra yewî va “Lawo, no ga hende pereyî nêkeno, sereyê ey maneno sereyê Xazoyî”. Înan ez nas nêkerdinî. Senî ke wina va, ez ca de dûrî kewta, mi nêwaşt ke mi nas bikîy.

Kilma qale, ez êdî zaf eciz bîbîya. Ma tersaynî. Eke bidîy ma ro yan zî ma bikişîy, kes şahidî zî nêkeno. Ti kîseyê mara (dadîya) xo ra şonî.

Yanî sey yew kutikî zî qîymetê ma çin bi. Di serrî ma kincê xo xo ra nêvetî. Pîjemeyê ma xora çin bîy, bê ke ma kincanê xo vejîy ma rakewtinî. Ma rakewtinî zî ma tersaynî; ha ewro ma bikişî ha meşte.

Ez heştêsserre bîya, ez a dewe ra remaya ameya Îstanbul.

-*Ti tena amey?*

-E, tena. Ez pê trene ameya. Hîrê rojî û hîrê şewî ez rayîr ra bîya.

Tîya yew merdimê ma estbi. Verê Uşak de bîyo, uca ra ameyo Îstanbul labelê mi cayê ey, adresa ey nêzanaynî.

Yeno vîrê mi, trena ma resay Îzmît, uca mi dî ke deryayî (dengizî) ser o vapurî estê. Camêrdêk kîştta mi de ronîşte bi, ez ey ra persaya mi va “Qey na awe ro nêşona war?” Mi nêwendo, ez nêzana. Mi hewa (reya) verêne uca derya dî.

Zimistan bi, pancêşê aşma diwêsine bi. Ez Haydarpaşa de trene re peye bîya, wina fekakerde şarî reyra weniştta vapure û şîya, dima şar ke peye bîyo ez zî peye bîya. Qet ez nêzana mi se kerdo! Ez dekewta pêla merdiman mîyan û şîya!

Îstanbul de ez kar gêraya. Yewî va nimajan (şewdiran) emeleyî şonî verê Lîseya Galatasaray (Galatasaray Lisesi) de vindenî, uca ra înan gênî benî pê kar kenî, şo uca. Rojêk ez şîya. Mi dî ke ez ha verê Lîseya Galatasaray de. Ez ewnîyaya ke xeylê qelebalix o. Emeleyî pêro zî Erzirom û Dêrsim ra yî. O wext zafaneyê emeleanê Îstanbulî dêrsimijî bîy. Westayî armenî û rûmî bî.

Rojêk-di rojî ez şîya, kesî ez nêberda. Ez hurdî ya, ê emeleanê qelefetinan û xurtan gêrenî. Rojêk yew ame, new-des emeleyî îşaret kerdî, va “Şima bêrîn”. Mi va “Keko mi zî, mi zî bere”, nêherê, o merdimanê xurtan beno. Mi xo bi xo va meşte se beno wa bibo, ez ganî ney reyra şêra. Roja bîne ame, reyna seke heywanan bihûmaro, va yew, di, hîrê. . . Ez xo bi xo şîya dekewta mîyanê înan. Va “Ero, mi to ra nêva bê, ti mey, ti mey”, ez reyna şîya. Ma şîy cay înşaatî. Zaf keyfê mi ame ke mi kar dîyo. Labelê karê înşaatî zor o, ez zaf betilîyaynî. Ez zî winî xebitîyêna ke mevaje. Ez zaf xebitîyêna, ez wazena xo çim fina ke mi kar ra nêvejîy. Rojêk ez wina zaf xebitîyêna, embazanê minê emelean ra Hesenî va:

-Ero, nê gawiran rê hende zaf mexebitî?

Mi va :

-Gawirê çi, kam gawir o?

Va:

-Patron zî gawir o, westa zî.

Oxmo ke wayîrê însaatî armenî yo. Westa zî armenîyê Dêrsimî yo. Westayînan Dêrsim ra surgun kerdîy. Ef ra pey nêşîyo Dêrsim, ameyo Îstanbul. Kirmanckî zî zanaynî. Nameyê ey Qehreman bi, yewo kilmek bi. Paydosê teştareyî (dihîre) de, ez şîya het, mi va:

-Westa!

Va:

-Ha.

Mi va:

-To ra vanî gawir.

Va:

-Ero, kam vano?

Mi va filankes vano. Dima mi va:

-Ez zî armenî ya.

Va:

-La qey to heta nika nêva?

Ma tîkê qalî kerd, va:

-Ê tenekeyî piştîya xo ra bierze bê îskele.

Ez şîya. Va:

-Ewro ra pey wexto ke ez dês virazena ti tuxle bide mi.

Dima, vera-vera ez zî dêskarî musnaya. Peroj ke bînî, tuxle û şaqul ronayênî, mi ra vatinî “Hadê, ma nika werd wenî, ti dês rone”. Ez bîya westayêko baş. Verê yewmîyeyê mi di panqnotî û nê m bi, dima kerd hîrê panqnotî.

Ma feqîrî bî. Beyoğlu de, Balık Pazarî de yew ca bi, şorbaya vêreyî (işkembe çorbası) rotinî. Werdê mayo germin a şorba bî. Ma şînî uca. Ma ke şîy uca, kamcîn seleke de nan zaf estbînê ma ê maseyî ver de ronîştînî ke ma bişêyîy hîna zaf nan biwerîy. Ma ke seleke ra nan girewtinî hetê ra zî ma garsonî ra ewnîyaynî, ma nêwaştinî bivîno û bizano ke ma zaf nan wenî. O cayê şorbaya vêreyî heta nê serranê peyênan estbi.

Yewna meselaya min û nanî esta. Osmancîk de wexto ke mi parse

kerd, mi yew nane zî tirawitibî. Homa asar yew Homayo ke, erebe da mi, ez 36 serran ra dima 900 kîlometre şîya, şîya Osmancık; mi pereyê a nane day.

-*Wayîr hema weş bi, to dî?*

-Ney. Uca yew bom (gêj) estbi, hemserê (hemverê) mi bi, hema weş bi; mi o dî. Ez şîya dewa xo Kızıltepe. Mi erebe pirr çî-mîyê werdî kerd.

-*To ke dewe dîye, amey vîrê to? To nas kerde?*

-Heme çî vîrê mi de yo.

Mi xo vîr a kerd ke ez vaja, qezayanê Çorumî ra Sungurlu de nika yew tornê yayka (xala) mi esto. Bîyê musluman. Nêmeyê dewe yê ey o. Yayka mi ra vanî Kürt Nîne (Dapîra Kurde).

-*Vanîy qey kurd a? Nêzanîy ke armenî ya?*

-Meselaya yayka mi cîya ya. Wexto ke înan benî cayê surgunî, bi wagona sîyaye (kara vagon) benî; rayîr ra trene de qeza beno, mêrdeyê aye mireno. Nêzana se bika. Bi hîrê kênayan a aye benî dewe. Muxtarê dewe zorkanî aye gêno, mare keno. Muxtar zewicîyaye bîyo, a zî se cinîya dîyine girewta.

Mêrdeyê aye yê armenî ra hîrê kênayê yayka mi bîy. Kênayan ra yewe nê mêrdeyê dîyine, yanî muxtarî banî ser ra eşta war, merda. Şewe geda bermaya, girewta eşta. Dima, nê muxtarî ra zî zaf gedeyê aye bîy. Kürt Nîneya ke mi behs kerd na ya. Xebera na yayka ma ma ra çin bî. Badê ma yewbînî dîy.

-*Şima û gedeyê aye yewbînî vînenî?*

-Ma yewbînî dîyênî labelê fehm kerd ke ma armenî yê, aye ra pey êdî ma ra remay. A yewna mesela ya.

-*Ameyîşê to yê Îstanbulî ra dima to may û pîyê xo ra xebere girewtinî?*

-Mi înan rê mektube nuştinî. Dima, tîya Hedîseyê 6-7ê Êlule (6-7 Eylül Olayları) bîy.

-To bi xo ê hedîseyî dîy?

-Belê, ez mîyan de bîya. Yeno vîrê mi, bînaya yew doktorê rûmî bî, panc tebeqî bî, ma ey rê dina tebeqî viraştinî. Şewa 6ê êlule mi beton rokerdbi. A şewe ez şîya keyeyê ê merdimê ma. Ma dî teber ra veng ame, bi qelebalix. Yew qîrra va: “Ewro mal, meşte gan!” Yani ewro ma malê înan gênî, meşte ganê înan. Ma ewnîyay ke danî piro beran û pacayan şiknenî. Yew datê mi bi, dato rastikên nêbi, dûrî ra datê mi bi; emrê ey neway ser o bi. Wextê seferberligî, kiştîşê armenîyan dibi. Hîrê lajê ey bîy. Va “Şima vejîy teber, xo binimnî, wa nêzanî ke şima armenî yê!”

Ey ke wina va, ma vejîyay teber. Di cîranê ma yê rûmî zî ma rey kewtîy, ma bîy şeş kesî. Ma zî her yewî çuweyêk girewt û kewtîy qelebalixî mîyan. Seke ma zî şiknenî, ma xo wina nawnenî (musnenî) labelê ma nêşiknenî. Bêguman qelebalix nêzano ke ma armenî û rûm î.

O wext Îstanbul de rûskî qalîkerdiş hende tehlukeyin bi ke, mi Kapalı Çarşı de yew xan viraştinî, ez westayê dêsî bîya; ez ke verê berê Konsolosxaneyê Rûsya ra vêretinî, tersan ra mi vera xo tadaynî kîştî bîne ser, mi cesaret nêkerdinî ke ez bînaya konsolosxaneyî ra biewnîya.

Ma ke Qurtelan de bîy, rojê pîyê mi va: “Vanî armenîyê Sûrîye remenî şonî Armenîstan. Armenîstan de zaf merdimê ma estê. Gelo ma nêşênî şêrîy Sûrîye û uca ra şêrîy Armenîstan?” Yanî xeyalêkê ey o winasî bi.

Pîyê mi Qurtelan de zaf ezîyet dî. Rojêk nêweş kewt, gonî qelibnay (vereşnay), va: “Lajê mi, ez mirena. Ez ke merda ti kure mi nimnenî (defn kenî)? Kurdî goristanê xo de ma qebl nêkenî.” (Hetê ra vano, hetê ra bermeno.)

-Kurdan nêverdaynî?

-Înan ma zaf xo ra cêr hesibnaynî. Pîyê mi va: “Lajê mi, eke ez merda mi na xewxêre ver de binimne.” Xewxêra ke vatibî, di-hîrê metroyî berê banê ma ra dûrî bî.

-Şima uca wedarî?

-Uca bişînê rehmet mi uca wedaritinî labelê uca nêşi rehmet; Îstanbul de şî rehmet.

-*To gama bîne tikê behsê Hedîseyanê 6-7ê Êlule kerd bi. Dima şima se kerd?*

-Ma a şewe heta nêmeyê şewe teber ra gêray. To xo rê Beyoğlu bidîyênî? Felaketêk bî? Tirkî dekewtinî dikanan, qumaşî dirnaynî.

Ma zî, çuwe destê ma de, ma bi ters şîy Tepebaşı. Uca ma ewnîyay ke yew mêrikî zaf kincî xo ra day, wina masayo. Datîzayê mi Hayîk estbi, teber ra ey ra vatinî Hayrî. -Teber ra Hayîk Hayrî bi, Toros Nûrî bi, Xaçîk Mîcro bi.- Hayîkî va “No pêzeweng ha çîyê şarî beno, ma ney tepîşîy”. Ma şîy tepîşt, ma ewnîyay ke saetî dekerdî her cayê xo. Saetê erjayeyî. Ma da mêrikî ro, saetî ey ra kewtîy erd. Seba ke înan rê nêmanî ma şeq şeq şeq ê saetî şikitîy. Bifikirî, saetê ma bi xo çin bi, ma ê saetê erjayeyî şikitîy. Ma xo rê zî nêgirewtîy.

O vateyê “Ewro mal, meşte gan!” ameynî vîrê mi, ez tersaynî. O hing de ez may û piyê xo rê etirîyaynî. Mi vatinî qey Qurtelan de ê zî kiştê. Badê ma pêhesîyay ke uca çîyekî nêbîyo.

Ez ewnîyaya ke tayê qurnazî yewna çî kenî: Mesela tabelaya dikanê Hesênî gênî benî dikanê Artînî ra kenî, yê Artînî benî yê Hesênî ra kenî; yê Usmanî benî dikanê Yorgoyî ra, yê Yorgoyî benî yê Usmanî ra kenî; wina tabelayanê dikanan vurînenî. Yanî tayê xirîstîyanî bîaqîlîye kenî, tabelaya dikanê xo bedilnenî ke, wexto ke muslumanî çî-mî şikne-nîy yan zî veşnenîy, wa herinda yê xirîstîyanan de yê muslumanan bişiknî, biveşnî. O dem tabelayê dikanan wina nêbîy. Tabelayan de, sûrî ser o bi nuşteyo sipî nameyê wayîrî nuştinî; herkes mecbur bi nameyê xo binuso. A tabela girewtinî dikanî ser ra leqnaynî. Hayîkê ma zî tayê tabelayê xirîstîyanan û muslumanan bedilnay. Dima, ma dî tayê cor de amey, dest pêkerd berê dikananê ke ser o nameyê xirîstîyanan nuşte yo şikitîy, tef-talo ke tede vet şikit. Înan ra yew dikanê necarî bi; mîyanê panc deqîqeyan de xizarî, birrekî, makîneyî pêro eştîy kuçe, şikitîy.

-*Ti êdî nêşî Qurtelan?*

-O wext ez Îstanbul de serrêk menda. Mi çend qurîşî perey pêser kerdîy. Keye, may û piyê mi kewtîy vîrê mi; ez şîya Qurtelan. Mi maya xo rê tayê çîto pazên herîna. Hesretêka maya mi bî, verê sindoqê

texteyênî estbîy; waştênî ke biherîno. Cinîyan kel-melê xo dekerdinî. Mi ê sindoqan ra yewe herîna, aye rê berde. Zerrîya aye weş bî.

Ez uca mengêk menda, pey de agêraya ameya Îstanbul; êdî mi nêşîyaynî uca vindera.

-Datîzayê to Hesênî ra teber Motkî de merdimê şima nêmendîy?

-Ney, tena o Kerxo de mendo.

-Nameyê ey Hesên o. Wina fehm beno ke musulman bîyo.

-E, bîyo. Şîyo hec zî.

Motkî de koyê Meretoyî esto, tam tîtikê Meretoyî ser o zî kilîseyêk esto. Rijîyayo labelê dêsê ey pay ra yê. Heta verê çar serran berê ey zî hîna pabi. Dima şîy berê ey girewto berdo, veşnayo. No kilîse ma rê se ziyaretêk a. Heta vanî guneyê ey yeno merdimî, yanî eke merdim zerar bido ey, bela merdimî rê yeno. Goya mêrdeko ke berê ey berdo zî merdo.

24ê temmuze de rojê nê kilîseyî yo. Mi seba 23yê minge bilet herîna, mi waşt şêra uca.

-Gedeyê Hesênî zî musulman î?

-E, labelê zafê înan “donme”yan -kesê ke verê armenî bîy dima bîy musulman- reyra zewicîyay. Heta, nika di kêneyê ey ezeb î, seba ke wazenî yew armenî bigîrîy hîna nêzewicîyay. Yenî ma het şonî. Mi înan rê yew-di tenî dîy, nêbîy.

-Ti hewa dîyine Qurtelan ra amey Îstanbul. Dima to se kerd?

-Ez 1956 de hewna şîya dewe. Ez zewicîyaya. Cinîya mi zî armenî bî. Haskoya Mûşî ra amebîy Dîyarbekir, uca mendinî. Vistewreyê mi nasê babîyê mi bi.

Mi vatinî ez nîşan kena, şona esker yena, dima zewicîyêna. Ma wina pêkerd û ma nîşan pa kerd. Mi bi xo kêneke qet nêdîbî. Wextê nîşanî zî mi nêdî. Babîyê mi şî nîşan pakerd, ame.

Badê da-vîst rojî, pîyê waştîya mi ra xebere amey, va: “Ma nêşênî di serrî vinderîy, yan nîşanê xo apey bigîrîn yan zî bêrîn kêneke berîn.” Êdî ez mecbur menda, verê ke ez şêra esker ez zewicîyaya. Ez di serrî

remaye bîya, ez qaçaxê eskerîye bîya. Nê di serran ra serrêk ez Dîyarbekir de menda.

-Kamcîn taxe de?

-Melîgehmed de, taxa “Meryem Ana” de. Ez o wext dêskar bîya, ez newe bîbîya westa labelê mi kar nêdînî. Mi Dîyarbekir de zaf zehmetî dî. De ey hesab bike, cilê ma qîlêrin bînî, yew leganê ma çin bi ke ma tede cilan bişuwîy. Ez ewnîyaya ke nêbeno, peynî de ez weriştta mi porteçalî rotîy. Ez şînî mi hal ra herînayinî û berdinî rotinî bi dikanan.

O wext amerîkayijan newe ofisê sîloyê polatênî viraştînî. Dîyarbekir de newe ofisê teneyî (hebî) virazîyayinî. Binê ey beton, serê ey asin o. Xalê mi uca dest bi kar kerdibi. Mi ey ra vatibi “Xalo, mi rê zî uca karêk bivîne”. Xalê mi nimajêk ame va “Mi to rê karêk dî”. De ti çi zanî çiqas keyfê mi ame. Yewmîye di panqnotî û nêmi bi.

-Kamcîn serre bî?

-1957 bi. Ez heta saete diwês xebitîyaynî. Oyo ke ma ser o zî kirmancêk bi. Rojê bi kirmanckî va:

-Ero, ma rê yewî bivînîy wa beton rokerro.

Mi va:

-Ez bi xo betonrokerdox (betoncî) a.

Bawer nêkerd, va:

-De hadê lo, ti çi fehm kenî betonrokerdişî ra!

Mi ke rî ser na, peynî de qebul kerd, va:

-Şo roke ma bivînîy.

Ez şîya mi dest pêkerd. Seba ke o kar dayo mi, zaf keyfê mi ame, ez gelekî xebitîyaya ke xo bida qebulkerdiş. Saete ez nêzana çende bî, êdî herey bi, mi dî ke yew ha destê xo dano piştîya mi ro. Ti mevaje ke muhendîso amerîkayij o, sipas keno, se vano ez nêzana. Mi fehm kerd ke ez ecibnaya (begem kerda).

Ez new mengî ê ofisî de xebitîyaya. Nekar zî bi; min û necarî ma verî qalib viraştinî, dima mi beton rokerdinî.

-Yanî ofisê Dîyarbekirî de ti xebitîyayî, şima viraşt.

-Betonê binî heme keda min a. Batman de zî ofis viraştinî. Xebitîya-

bîy, nêşênabi qalibê ey virazîy, ez berda. -Heta yeno vîrê mi, ez ke şîya cinîya mi bermay. Gêyîma (reya) verêne ma yewbînî ra dûrî kewtînî, seba ke tena manena dest pêkerd bermay.- Batman o wext hema dewe bî, qeza nêbibî. Ez şîya mi betonê ofîsê ucayî rokerd. Dima va “Ti ganî şêrî Qurtelan zî”. May û pîyê mi o wext Qurtelan de bîy. Mi cinîya xo girewte ma pîya şîy Qurtelan. Betonê ofîsê ucayî zî mi rokerd. Ofîsê Dîyarbekirî vîst û çar, yê Batmanî çar, yê Qurtelanî çar çimeyî bi.

Xebata nê sîloyan ra mi nêzdî 1000 lîrayî pere pêser kerd. O wext pereyo baş bi.

Sîgortaya ma çin bî. Bacenaxê mi va “Prîmê ma estbi, nêda, ma şêrîy prîmê xo biwazîy”. Prîm-mrîm nêamebi vîrê mi. Ma şîy waşt, va “Ez nêdana”. Bacenaxê mi şî gerre kerd. Dima, mi dî şîrkete ra veng ma da, va “Bêrîn înzâ bikîn, ma prîmê şîma danî”. Mi va “Şîma ganî bonservîs zî bidîn mi”. Mi bonservîsê xo zî girewt, pereyê xo zî girewtîy.

Ez ke Dîyarbekir de bîya, pîyê mi xebere şawite va “Ferman, mevinde, leze bê”. Ez werîştâ şîya, mi va:

-Bawo xeyr o?

Va:

-Lajê mi, mi waşt mal û milkê ma biroşa. Axayê ma nêherîna, mi rot yewna axayî.

Her, manga, gayî, kergî, ban, 100 donime erazî, rez, baxçe, têde pîya rotî 6000 panqnotî. Kardîyêka pîyê mi bî, zaf tuje bî; kesî bidaynî çiyî ro pernaynî. A kardî çî rey vîrê mi ra nêşona. Heta pîyê mi a kardî zî zereyê banê ma de verdaya.

Pîyê mi wazeno heme çiyê ma biroşo, uca ra biremo; êdî uca îdare nêkeno. Axayê ma zî nêherînenno, wazeno pîyê mi biremo ke mal û milk ey rê bimano. Rojhelat de, Xarpêt ra wet, qet yew armenî zî nêşêno bê axayî biciwîyo. Mase nêşêno bê awe, armenî nêşêno bê axayî biciwîyo.

-Wina vanî?

-Naye ez vana. Çunke axayê her armenî estbi. Binê baskanê ey de ciwîyaynî. Hinî axa û wijdanê xo. Xora nê demê peyênî de gedeyê axayan zaf bîy, erazîyî teng bîy, înan zî armenî qewirnay.

Çi ke bi, pîyê mi mal û milkê ma roto yewna axayî labelê xebera

axayê ma çin a. Pîyê mi va “Ez pereyan gêna, ma şewe tîya ra remenî; ma pê trene şonî”.

Di wayê mi zî bîy, hema qij bîy. -Nika yewe Bakırköy de, a bîne Amerîka de manena.- Payîz o, serd o, erdî xusk (qış) girê dayo, heme ca sipî keno.

Şan de mêrikî pereyî ardîy. Ma lihêfê xo, çend firaqê xo girewtîy, şîy weniştîy trene. Hema tarî yo, ma weniştîy trena verêne ya sipêdeyî. Ti mevaje ke axayê bînî xebere daya axayê ma. Çar-panc deqîqeyî mendê ke trene rayîr bikewo, axayê ma vejîya ame, va:

-Ero, ti şonî kure?

Pîyê mi va:

-Gedeyê mi tîya nîyo, ez zî xo rê şona.

Senî ke pîyê mi wina va, trene firike cenayê û rayîr kewte. Ê uca mendîy, ma dûrî kewtîy. Oxx, ma xelisîyay! Ma şîy Dîyarbekir.

Çîyê ke ma rotî, beno ke şeştî hezar kenî labelê ma seba şeş hezaranê ke day ma zî keyf kenî.

Keyfê ma zaf nêramit. Hewteyêk ra pey, rojêk ma dî di tenî bi şeşderbanê xo amey Dîyarbekir, keyeyê ma. Va: “Xazo, ma seba malê to nêşênî axayê to de lej bikîy û merdiman bikişîy. Pereyanê ma tepîya bide.”

Ma mecbur mendî pereyê înan day. Pereyanê înan ser ra ma werd û çay zî day pêzewengan, da piro şîy. Heta, eke xelet vîrê mi de nêmendo şewêk keyeyê ma de rakewtîy zî.

Eraziya kalikê ma, Kerxo de ayhawa şî. Yê tîyayî mi bi renca xo herîna, a zî şî.

Maya mi Çorum de peme ra la viraştinî. Dîyarbekir de zî aye û cinîya mi çî viraştinî.

Pîyê mi ke keyeyê xo ard Dîyarbekir, ez di-hîrê aşmîna uca menda. Mi waştinî ez keyeyê ma bera Îstanbul, dima şêra esker. Aye ra ez ameya Îstanbul. Birayêkê mi zî tîya bi. Mi reyna dest pêkerd ez însaatan de xebitîyaya. O wext polîs ro gureyê însaatan ewnîyaynî, no gureyê belediye nêbi. Ez qaçaxê eskerîye bîya, ez însaat de xebitîyaynî, polîsî ez tepîşt. Ez kelepçey kerda û berda esker. Cayê eskerîya mi Dursunbey bi.

O dem emirberê (hizmet eri) zabitan estbîy. Mi eskerîye de tim waştinî ez biba emirber. Emirberî hem asan bî hem zî ez fikirîyaynî eke ez biba emirber, ez keyeyê xo zî ana tîya. Ma meng û nêem yewîya (birlik) eskeranê ecemîyan de mendîy, ma talîm dî. Dima hinî kenî ke cayê ma bivurînî, mi eskerêk dî, pereyî day ey; mi va “Ti se kenî bike, mi bişawe Îstanbul”.

Seba ke ez nêşîya wendegêh (mekteb) dîplomaya mi çin bî labelê ez xo bi xo wendiş û nuştiş bander bîbîya. Welhasil, şan de nameyê ma wendiş. Yew Memed Yıldız estbi -ez vana qey wanij bi-, o dabi Selîmîye, ez dabîya Çanakkale. Ez şîya mi ê eskerî ra va:

-Kanî se bi, ez nêdaya Îstanbul?

Va:

-Keko, mi çawuşî ra vatbi, ez nêzana se kerd. Ti pancêsna panqnotî bide mi, ez hel kena.

Eskerîye de pereyê cixara daynî ma, mi cixara nêşimitinî, mi ê pereyî pêser kerdinî. Mi pancêsna panqnotî day. Roja bîne mi dî nameyî newe ra wanîyay. Na rey ez dabîya Selîmîye, Memed Yıldız dabi Çanakkale.

Ez bi inahawa ameya Îstanbul. Mi keyeyê xo zî ard tîya. 1958 de.

-O wext gedeyê şima estbîy?

-Ez ke ez esker de bîya kêneyêka mi dadîya xo ra bîya, merda. Wexto ke ez şîya esker mi nêzanaynî ke cinîya mi nêweşa gedeyî (hemîla) ya. Odayêk de heşt tenî mendinî. Cinîya min û geda zî uca mendinî. Şuta, geda zature bîya, merda.

Ma bêrî meselaya eskerîye ser. Ez tîya bîya emirber. Ez hetê ra esker bîya û mi emirberî kerdinî hetê ra zî ez teber ra, Samatya de xebitîyaynî. Samatya de zaf armenî estbîy. Karê înaştatî daynî mi. Serre û nêem ez wina xebitîyaya, mi pê debara keyeyî kerde. Serê sibayî mi ate (abla) rê xizmet kerdinî -mi cinîya zabitê xo ra vatinî atê-, perojî ra dime (danê şanî) zî xo rê. Bazarê Samatya rojanê şemeyan (siftan) ronîyêno. Ver bi şan, gama ke hinî bazar qedîyaynî ma şînî ke çîyanê nêrotayan biherînî. Çunke nê çîyê ke hetanî a saete nêroşîyabîy zaf erjan bîy. Mavajî ke mêrikî kelemê (lehneyê) xo rotîy, hîrê hebî mendîy; hinî înan zaf erjan roşeno.

Pereyanê ma nêvetinî ke ma îzime biherînîy. Rayîrê Yedikuleyî ser o îzimerotox (kolîrotox) estbi. Şan de tarî ke bi ez şînî, mi ey ra telaşeyê îziman herînayinî. To dî îziman ke têqesnenî toz û telaşeyê înan maneno, mi o herînayinî. Nara mi nêzanaynî ê tozî soba de biveşna. Rojêk ez mêrikî ra persaya, mi rê îzeh kerd ke merdim çitur veşneno. Toz û telaşe ke veşay soba girmin bînî.

-Baş o, şima rê çend gedeyî biy?

-Hîrê. Di lajî û kênayêk.

-Şima ê day wendiş?

-Ma heme hîrê day wendiş? Yewî Amerîka de wend.

-Îstanbul de manenî?

-Ney, heme hîrê ha Amerîka de. Lajanê mi ra yew karê borsa keno, pereyan xebitneno. O bîn zîvker (kuyumcu) o. Kêna mi zî yew zîvkerî reyra zewicîyay, dima yewbînî ra aqîtîyay. Lajêkê mi New York de maneno, lajo qij û kêna zî Atlanta de manenî. Ez zî hemwelatîyê Amerîka hesibîyêna. Ez uca teqawud bîya.

-Ti Amerîka de zaf mendî?

-Ez her serre mengêk uca manena. Ez nêşêna zaf bimana. Hem karê mi tîya yo hem zî uca weş bi mi nêşi. No hîris serrî yo ez şona-yena. Demo ke mi a kaxita îznê xebitîyayîş û ronîştîşî (green card) girewte ez şeş mengî uca menda, ez hawayê (sey) gedeyî bermaya. Mi nêşêna vinder, çunke ziwan çin o, keso ke ti ey de qalî bikî çin o. Qurtelan de ez mîyanê çend mangan de kirmanckî û kurmanckî sey ziwanê dayîka xo bander bîya labelê uca, ez hîris serrî yo şona-yena tena ez nameyê nan û awe bander bîya, ez çîyêna bander nêbîya.

-Ti nika qet şonî Motkî yenî?

-Ney, ez qet nêşîya. Gama bîne mi vatbi, mi seba 23yê na minge bilet herîna labelê bextî rê nê rojan de kêna min û tornê mi Amerîka ra yenî. Ê do des rojî İstanbul de bimanî. Nêbeno ke ez înan tîya tena ca de verda û şêra.

Ez do muheqeç şêra. Erdê bav û kalikanê min o.

-To qalê datîzayê xo Hesenê kerdinî, vateyê to nêmcet mend.

-Hesen ge-ge yeno tîya şono. Zimistanan tîya maneno, hamnanan şono Motkî. Gedeyê ey zî uca nêmendîy. Heşt lajî û çar keyneyê ey estê. Merdim ke ey ra persena vano “Çend gedeyê to estê?”, vano “heşt”; kênayan gedeyan ra nêhesibneno.

-Gelo ti zanî, verê Motkan de çend dewê armenîyan estbîy?

-Mi het kaxidêk esto, 1914 de kamcîn dewe de çend armenî estbîyê tede nuşte yo. O wext almanî amey hemeyê Rojhelatî -rojhelatê dewleta Osmanîyan- de armenî tesbît kerdîy. Her dewe de çend armenî estê, çend kilîseyî estê, pêro nuştîy.

-Ti nuştexan ra Migirdiç Margasyonî şinasnenî?

-Ez zaf weş şinasnena. Dîyarbekirij o. Pîyê ey Sarkîs yew dewa Pîranî ra yo, dewa Herîdan ra yo. Bacanaxê mi waya ey reyra zewicîya.

-Dostê to rojnameger Hrant Dînk emser kişîya. To û ey şima key ra yewbînî şinasnaynî?

-Ma yewbînî wina dî: To dî mi ke behsê merdîmanê ma kerdbi, mi vatbi tayê merdimê ma dewa Bîmerî de mendinî. Armenî uca bibîy pancês keyeyî. Nêmeyê dewe zî kurdî bîy, yanî pancês keyeyê armenîyan, pancês keyeyê kurdan. Eynî sey Qurtelanî, uca zî armenî zaf xebitîyay, pê (zengîn) bîy. Bîy wayîrê rez, baxçe û heywanan; yê kurdan reyna zaf çî çin o. Kurdî teda înan kenî ke dewe înan dest ra vejîy. Armenî zî teda qebul nêkenî, ê û kurdî danî pêro. Rojêk dayo pêro, armenîyanê ma bi ziwanê armenîkî yewbînî ra vato “Baxri, baxri!”, yanî “Biremîn, biremîn!”

Nê armenî heta serra 1966 uca mendîy labelê tim zehmetî dî. Dima ma nê ardîy Îstanbul. Ez to rê vaja ma ê senî ardîy:

Dewanê Bişêrî ra Baxrinç de Bayram Efendî estbi. Nê mêrikî hîrê dewê armenîyan zeft kerdibîy, xo ser o qeyd kerdibîy. Wextêk başçawuşê uca yî bîyo. Uca zî pancês keyeyê armenîyan estê. Yanî nê di dewan de hîris keyeyê armenîyan estê. Bayram Efendî armenîyan rê baş bîyo.

Musade kerdo ke papazê înan bibo. Labelê Bîmer de, armenîyan ra ma çar keyeyî mendibîy. Uca teda zaf bî. Datê mi Migirdiç estbi, kurdan wašto ey bikişîy. Finêk (reyêk) jehr dayo ey, bi zor xo xelisnayo. Peynîya peynîyan de, tayê xortê armenîyan keyeyanê xo anî Îstanbul.

Bîmer de, şewêk kurdî dekewenî kozikan. Mîdyat de zamayêkê datê mi Migirdiçî estbi. Yew yeno Bîmer de, keyeyê înan de beno mêman. Vano “Ma Seîdî het ra yenî, zaf salamê ey şîma rê estê”. Wisar bîyo, şewa rojeyî bîya. Rojeyê mayo derg o ke 48 rojî rameno. -Ma ke çîyê werdî peyda nêkerd, ma sole eştinî sîrî û sîr kemidnaynî, dima ma nan deferiknaynî, werdinî. Sey nikayî helwa ya, zeytun î, çîyê winasî çin bîy o wext.- Nînan sîr kemidnayo dayo mêmanî, ey rê kerge sere birnaya. Ti mevaje ke mêrik seba xapênayîşî ameyo. Wazeno wayîrê keyeyî vejo teber ke panîy, bikişîy. Vano “Şîma çend merdimê baş î! Şîma rê zehmet nêbo mi rê biney (tenê) awe germ bikîn, ez destmaj bigîra. Wextê nimajê eşayî yo”. Nê anî ey rê awe germ kenî. Heta, îzimê înan çin benî, veyva înan şona keyeyê kurd ê cîranî ra mesîne ana, wayîrê keyeyî yo kokim awe destê misafirê xo yê musulmanî ro keno ke destmaj bigîro. Êyê ke kozik de teq pananî, mesîne kokimî dest ra kewena, mireno. Vengê tifingî ke yeno, lajê ey meraq keno, berî akeno. Roşnaya zereyê keyeyî ra aseno, nanî pa ey zî verê berî de finenî. Pî û lajî wina kişenî.

Ez derg nêka, kurdan, seba ke dewe ra biremnîy zor da armenîyan. Genimê înan veşna. Wextê hesadan o, bîçere arde ke genimê xo biçînîy, nêverda.

1966 de Gimgim (Varto) de erdlerz bibi. A serre ez û çend nasê xo ma tîya şîy patrîkxane. Patrîkê ma yê ê wextî zaf hol bi. Ma va wina, wina; ma ey rê behsê perîşanîya armenîyanê Bîmerî kerd. Va “Bigîrîn bîyarîn”.

Ma tîya giregiranê armenîyan ra heyetêk viraşt. Dima ez zî girewta ê heyetî mîyan. Ma dest pêkerd armenî ardîy Îstanbul. Bîmer de o wext 105 armenî mendibîy, ma pêro yew rey de ardîy.

Mi to rê qalê Bayram Efendî kerdibi. O bi xo kurd o, Muş ra ameyo uca. Nê eşîrêk î. Dewijanê ke armenîyê ma kiştîy, dişmenê Bayram Efendîyî bîy. Bayramî Motkî ra kurdê xidarî ardîy, erdê armenîyan de ca da înan ke ey biseveknîy (bipawîy). Panc qurîşî nêday armenîyan, yanî wayîranê erdan. Armenîyan heme çîyê xo terikna, amey tîya. Bira

dadgehe (qerarê mehkeme) zî destê armenîyan de esta labelê fayde nêkena.

Peynî de ma merdim şawit, Bîmer ra girewtîy ardîy. Ê merdimî Îstanbul de Haydarpaşa de trene ra robîy (amey war). Kincê rojhelatîyan pêruna ra bîy. Sereyê cinîyan pîşte, qemte (şarpa) sere ra. Mîyan de tayê binra (qet) tirkî nêzanîy, tayê nêşîyê esker. Kurmanckî qalî kenî, çunke Bîmer de kurmanckî qalî bînî. Pî û kalikanê înan kirmanckî zanaynî labelê gedeyî nêzanî. Semedo ke Anadolî de surgun de mendibîy tirkî zî zanaynî.

Ma texsî girewtîy, nê Haydarpaşa ra berdîy Kilîseyê Meryem Ana yê Armenîyan (Meryem Ana Ermeni Kilisesi). Ma uca ca da nê 105 merdiman. Ma muraceetê Kızılay kerd, bi kamyone çinayî (kincî) ardîy. Ma rojnameyanê armenîyan rê nuşt û ardim waşt, şarî zaf ardim kerd. Ma lênî ronay, her roje hîrê cemî werd da. Ma çinayî day înan, çinayê xo vurînay. Ma ê dekerdîy kar. Tayê kilîseyan de, tayê berbanî (kapıcılık) de, tayê goristanan de.

-Goristanan de se kenî?

-Bekçîtîya goristanî kenîy.

Dima ma dewijê dewa Baxrinçî ardîy tîya. Dewa ke Bayram Efendî tede bi. Ê zî nerehet bîy, va “Ma zî wazenî bêrî”. Ê 100 ten bîy. Înan ra tayêne bira nêzanaynî ke Îstanbul de armenî estê.

Baxrinç de ateya mi zî estbî. Ateya mi 18 serra bî, ma day yew armenîyê 65 serreyî. Seba ke ma armenîyo hîna ciwan nêdî, seba ke kurdî zorkanî aye nêremnî ma day ê armenîyê pîrî. Mêrdek verê zewicîyabi, cinîya ey merdebî labelê gedeyê ey estbîy.

Ge-ge ez ke şînî dewa înan, mi ey ra vatinî:

-Xalo, şima zî bêrîn Îstanbul.

Vatinî:

-Uca şima nan ça (kotî) ra herînenî?

Mi vatinî:

-Firine ra.

Vatinî:

-Ero, bi herînayîşê nanê firine merdim key mird beno?

Dima, ke ame tîya, mi vatinî:

-Xalo, ti mird benî?

Bi kurmanckî vatinî:

-Lo qet mepirse, me nedizanî, em ker bûn! (Lo qet meperse, ma nêzanaynî, ma her bîy!)

Ey eskerîye nêkerdibî. Demo ke ma ard tîya 85 serre bi.

Dima, ma muraceetê papazê Dîyarbekirî kerd û Sêrt, Bişêrî, Silopî, Dîyarbekir, Hekarî ra çiqas armenîyê ke ma peyda kerdîy, ma ardîy tîya. 1966 ra heta 1975 ma 8000 armenîyî ardîy Îstanbul. Çunke uca tim zor daynî înan, vatinî “Bibîn musluman”, ê zî nêbînî musluman.

HRANT DÎNK Û ROJNAMEYÊ AGOSÎ

-Armenîyê ke tersî ver bîyê musluman estbîy?

-Zaf bîy. Tewr zaf armenîyê Muşî û yê Semsûrî (Adiyamanî) bîy musluman. Zorî ver bîy. Mesela kêneyê tayêne remnay, mecbur kerdîy ke bibîy musluman. Sey mi zaf armenîyan muslumanan ra zopeyî werdîy û nînan ra qisimêk zî bîy musluman.

Zafê înan ê ke ma ardîy tîya, bîy senetkarî. Mavajî bîy zîvker ûsn. Ewro şo Yeni Hal, uca beno ke 100 heb zîvkero armenî esto. Mesela, mi înanê ke Rojhelat ra amebîy ra yew sey tamîrkarî (tamirci) dabi rotoxê dolaba qeşayî (buzdolabî) het; o nika partîya ke Mehmet Açar serekê aye yo (DYP) ra bi namzedê mebusîye. Cevdet Taş ewro şahê zîvkeran o. Mi destê ey gîrewtibi, berdibi dekerdibi wendegehêkê ma yê sêkuran (seyan). Ê armenîyan ra zafîne tirkî nêzanaynî, seba ke mi kurdkî zanaynî mi înan rê sey tercumanî ardim kerdinî. Ewro hende dewlemend bîyê ke ez nêşêna verê berê înan de biba berban (kapıcı) zî. Mîyanê înan de sewîyeya Tirkîya de dewlemendî estê.

Nika ma bêrî babeta (behsê) Hrantî ser. Hrant, armenîyanê maciran ê Malatya reyra -1967 yan zî 1968 de- amebi tîya. Ma Bakirköy de ca dabi înan. Pîyê ey eksî bi, zaf şimitinî, dadîya ey de pê nêkerdinî; yewbînî veradabi. Di birayê Hrantî zî estbîy. Ma heme hîrê se sêkur day wendene. Ma bi xo gregoryen î. Labelê nika gregoryen hewa na (hewa da). Ê serran de, seba ke Rojhelat ra zaf gedeyî amebîy, wendegehanê

ma de ca nêmendbi. Aye ra ma wendegehê armenîyanê protestanan de ca da Hrantî û birayanê ey. Ma Tuzla de kampa gedeyan akerdibî. Hrantî ê verênan ra bi ke şîy a kampa hamnanî. Üsküdar de zî yew tibrevankê ma esto.

-Tibrevank çi yo?

-Lîse û wendegeho mîyanên (ortaokul) o. Eslê xo de mektebê papazan o labelê dewlete nêverdana ke uca papazî biwanî. -Migirdiç Margosyanî zî uca wendibi.-

Cinîya Hrantî Rakele zî armenî ya, Silopî ra ya. A zî ê 8000 macîranê armenîyan ê ke mi behs kerdibi ra yew a. Aye zî wendegehê protestanan de wend. A û Hrant uca yewbînî nas kenî, pêkenî.

Ê wendegehî ra dima Hrantî dest bi unîversîte kerd. Zaf hişyar bi. Şîyayîşê ey ê unîversîte ra pey hinî o binê baskanê ma ra vejîya labelê reyna zî ma çîyêdo sivik (tay pereyî) daynî ey.

Balat de wendegehêkê armenîyan bi, tede wendekarî (telebeyî) çin bîy. Seba ke wendegehanê ma de hinî wendekaranê ma rê ca nêmendbi, ma o wendegeh kerd leylî (yatılı). Rojêk Hrantî û embazê xo yo armenîyo dîyarbekirij Orhan Bakır amey uca. Her di zî zaf-zaf çepgîr (solcu) bîy. Armenî ke bi çepgîr, eke embazê ey polîsî ra çuwayêk biwero o di çuwayan weno. Orhan Bakır, badê mintiqaya Xarpêtî de, -Depe (Karakoçan) de- kişîya.

Ma îdarekeran (idareciler), seba gureyanê wendegehî û wendekaran, hele û game kom bînî. Hrantî û Orhan Bakır amey ma îdarekeran het, Hrantî va: “Cayê min ê rakewtişî çin o. Ez bêra şewan ders bida nê gedeyan û tîya rakewa, rojan zî şêra unîversîte.” Embazêk ma estbi, nameyê ey Berç bi, o çepgîr nêbi; va: “Ney, no çepgîr o, eke bêro tîya gedeyan zî pêrunê keno çepgîr. Ma ney nêgîrî.” Ma a şewe nêgirewt. Labelê roja bîne ma gilangna kom bîy, ma va: “Lawo, no lajek armenî yo. Cayê ey çin o ke tede bimano. Nika wa no kuçe de rakewo, se biko? Ganî ma ney rê ardim bikîy.” Ma o û Orhan pîya girewtîy.

Hem ders daynî qeçekan hem zî uca rakewtinî û werd werdinî. Wextê dersî şînî unîversîte. Tay zeman ra pey birayanê Hrantî zî lîse qedênay û dest bi unîversîte kerd. Badê, Hrantînan Bakırköy de yew dikanê kitabrotişî yo hurdî akerd. Ma zî înan rê ardim kerd.

Diwês serran ra ver, rojêk Hrantî va: “Ferman, ez wazena yew rojname veja. Armenîyê ke Rojhelat ra amey, înan ra çi (tu) kes armenîkî nêzano. Ma bi ziwananê armenîkî û tirkî yew rojname vejîy. Wa herkes biwano, cuyê (heyatî) nas biko.”

Dima rojnameyê Agosî vet. Bi armenîkî û tirkî. Ez 42 serrî îdareyê Cemate Armenîyan ê Îstanbulê de xebitîyaya, kiliseyan de xebitîyaya. Nika zî ez Weqfê Kilîseyî de îdareker a. Ma burs da bi seyan wendekaran. Bawer bike, çîyanê ke ez nê 42 serran de bander nêbîya, mi Agos wend ez bander bîya.

-Gelo armenîyan semedê vetişê rojnameyî ey rê ardim kerd?

-Pereyê Hrantî çin bîy. Ma mîyanê xo de pereyî pêser kerdîy, qandê (seba) vetişê rojnameyî ey rê ardim kerd. Verê sey yew şîrketê akerd, dima Hrantî bi temamî girewt xo ser. Ez muessîsanê Agosî ra ya. Ma heşt serrî reklam da.

Beno ke to dîyo, derheqê cuya Hrantî de kitab zî vejîya.

Reyêk Hrant ame hamnangehê (yazlık) mi, pancês rojî mêmânê mi bi. Ma şîy maseyî tepîştîy, agêray; şan de ma ha şîmenî, mi dî va:

-Qey ti daran nêkarenî (nêronanî)?

Mi witê xo nêkerd. Reyna persa:

-Qey ti nêkarenî?

Ez hêrs bîya, mi va:

-Ez nêkarena lo! Motkî de bawkalê mi karitîbîy, nêverda ez biwera. Ma ke Çorum de surgun de bîy, verê berê banê ma ra layêk vîyartinî, ma verê berê de hîrê-çar darî karitîy; tam mi hinî meyweyê înan werdinî, ma şîy Qurtelan. Qurtelan de mi baxçe û rez karitîy; mi kerdinî ke ez meyweyê înan biwera, şarî teda ma kerde, ez ameya Îstanbul. Mi Îstanbul de zî karitîy. 1970an de mi karê îşporta kerdinî, mi dest bi karê meyweyî kerd. Mi Avcılar de, Şükrübey de cayêko her û hîra herîna. Ez şîya mi Büyükdere de, zîret ra 40-50 dare arde. Mi karitîy. Ti kamcîn dare vajî, heta xurmayêrî zî tede estbîy. Mi nê weye kerdîy û mi hamnangehêko rind viraşt. Tam mi dest pêkerd meyweyê înan werd, Qers ra tayê kelp û bêyomî amey uca; ne meywe verda ne dare keko! Mi hende darî karitîy, şarî nêverda ez înan ra biwera. Na nêweşîya daran

zereyê mi de kul o. Dêrdê mi têvmede. Ez hinî nêkarena!

-Ê qersijî kurd bîy

-Belê. Keko, mêrik bela yo, bela! Rojêk ez Îstanbul ra pê erebe ameynî keye, bi parxêle ramit mi ser; bela gêreno! Peynî de, mi o zî rot. Yê mi, mîyanê biyayeyî (zengînî) de feqîrî ya. Mi va, ez êdî hamnangeh zî nêherînena. Diwês serrî ez çadire de menda. Pere zaf o labelê ez çadire de manena. Çadire de dolaba qeşayî estbî. Ez şewa îneyî şona, şewa yewşemeyî agêrena. Hetê Tekîrdaxî (Tekirdağî) de. Reyêk mi goşt dolaba qeşayî de verdayo, cereyan birîyayo, boye û buxare kewta goştî. Ez ke agêraya, mi berê dolabe akerd ke çi aka! Helhele ra merdim nêşêno uca vîndero! Ma goşt vet eş labelê reyna zî boye ra ez nêşêna zere de rakewa. Mîyanşewe bî, saete hîrê ya, çar a ez nêzana, ez çadire ra vejîyaya, kuçe de gêrena. Mi zereyê (pîzeyê) xo de wina va: Lawo Ferman, tûnika (cêba) to de pereyê to estê; ti hamnangeh herînenî wina beno, ti çadire danî piro ti nêşênî zere de rakewî, no senî gure yo?

A şewe ez ha gêrena, dêsêk ser o nuştayêk mi çim a kewt: “Bu arsa satılıktir.” (Na ersa yê rotişî ya.) Mi va ez do naye biherîna. Serê sibayî mi telefon kerd, mi va “Ti na ersa rê çend wazenî?” Weş nîno vîrê mi, pereyê ê wextî 100 000 dolar bi, çi bi waşt. Mi herînaye. Ersaya di donimî û nêma. Mi herînaya labelê ti mevaje ke ê cayan zî Îsmailo Ofij (Ofli İsmail) gureneno. O zî bela yo. Mêrkujê xo heme uca yê.

-Ti varanî ver ra remayî, şîyî binê çiraneke?

-Belê. Xora mi ke herînabi, wayîrê verênî vatbi “Ox, ez xelisîyaya”. O wext mi nêzana çi ra xelisîyayo, dima mi fehmi kerd. Ti mevaje ke ez kewta mîyanê lazani. Uca vîllayê lazani estê.

Ez êdî dekewta. Baş o, ez se bika? Persayoxani ra ez vana “Ez armenî ya labelê ez armenîyê kurdani”. Ez ke ê cayan ra kurdêkî vînena, ez ca de (hema) şona ey de kurdêkî qalî kena!

-Yanî ti wazenî vajî “Ez kurd a, ez nêtersena”?

(Bi huyayîş dewami keno.)

-Ez ke kurdêkî vînena ez vana “Çawan î, baş î?” (Senî î, baş î?) filani.

Lazan mîyanê ersaya mi de çend koxî (kulubeyî) viraştê. Rojêk mi vargoz (zompe) girewt, ez şîya ke ê koxan ra yewe birijna. Yew vejîya ame va:

-O çî yo? Ti se kenî?

Mi va:

-Keko, tîya yê min o. Tapoyê mi esto.

Va:

-Ma ney rê mesref kerdo, ti nêşênî birijnî?

Ez fikirîyaya, la ez se bika? Ê qehirî ra ez şîya mi şuşeyêk reqî şimite. Mi reqî day amîrê qereqolî, ey zî mirdîya xo şimite. Mi çend qurîşî zî day ey. Mi va rewşa (halê) mi wina, wina ya. Va: “Ti meraq meke Fer-man!”

Ez bi a serxoşîya xo şîya mi çend karkerî peyda kerdîy, ma şîy ke koxan birijnîy. Na rey zî ez bi xo bela gêrena! Ez vana wa bidîn mi ro ke ez bimusna înan!

Çî ke bi, mi zaf derg kerd.

-Teba nêbeno. Ti qet kirmanckîya mintiqayanê bînan zanî?

-Beyntarê kirmanckîya Motkî û kirmanckîya mintiqayanê bînan de ferq esto. Mesela, kirmanckîya Motkî de “Ez bikês o”, yanî bi tirkî “Ben iyiyim”; “ernî”, bi tirkî yanî “Ermenî”.

-Terraqa (xoşebera) to weş a labelê ez hîna zaf wextê to nêgîra.

-Ez yewna çî zî vaja, ma terraqa xo biqedênî. Qurtelan de armenî wînî xirab hesibîyaynî ke, ey ra cêr çîyekî çin bi. Hamnanan, germê 45 dereceyan de min û pîyê xo ma paleyî kerdinî, terkeyî (teneyî) çinaynî. Pîyê mi tembel bi, wina qîne ser o ronîştînî hêdî-hêdî çinaynî. To dî ke hela sibayî cinîyan pêro da. Çira pêro danî, ti zanî? Qurtelan de daristan zaf nîyo. To dî sipêde ra dewar vejîyêno. Cinî ê dewarî taqîb kenî, senî ke dewarî sil kerd, vazdanî şonî ê silî hewa ra tepîşenî. Benî, ey û simerî pêşanenî; dekenî mîyanê tara (qasnaxê) seradî, bi payanê xo şidênenî û gênî danî dês ro ke huşk bibo. Wexto ke huşk bi, dês ra wekenî. Herinda îziman de ney veşnenî.

Nika ma hêga de xebitîyênî. Cinîyan ke pêro da, nengan çînenî (milqî

danî): “K. . . kutikî to na!” “K. . . herî to na!” Dewe de çiqas k. . . estê hemîne hûmarenî. O hing de pîyê mi veng mi dano:

-Fermaan!

Ez zî pîyê xo ra zaf tersena. Zaf dano mi ro. Ez ca de vana:

-Ha bawo.

Vano:

-Nika goşdare. Gamêk ra pey hacetê mi xebitîyênî.

Nenga (milqa) tewr peyêne de yê pîyê mi esto. To dî cinîyêk qîrray: “K. . . Xazoy to na!” Yan zî eke kurmancî danî pêro, va: “Min k. . . Xazo di te kiro!” Nenga tewr xirabe na ya. Yanî yê Xazoyî ra xirabêr êdî teba çin o!

Ma bîy teyrê kelaynakî. Ma qedîyay. Amerîka ewro se kena? Cayîyanê (yerliler) xo ra bac nêgêna, heqê elektrîkî nêgêna; înan hemet kena (seveknena). Heq o ke ma zî hemet bikîy labelê hîna zî ma kişênîy.

Nê hedîseyê Hrant Dînkî ra dima ma hîna zaf tersenî. Xebera her kesî armenîyan ra çin bî. Kişîyayîşê Hrantî ra pey Îstanbul de mîting bi, şar uca vejîya va “Ez zî armenî ya”. Werrekna (xwezila) nêvatinî. A roje ra pey armenî hîna zaf bale ancenî.

DEYÎRA MIN Û RINDÊ

Oktay ERSOY

Şewa ke ti bîya veyveki
Zerrîya mi bîye tirş û tal
Hiş mi sere ra şî
Ez bîyo kerr û lal

Rindika mi, a şewi
Ti zî heway mi bîya
Xeberêk hamey mi rê:
Rîyê to zî nêhewayne.

A şewa veyvedê to
Yew embazî mi ra va:
Keyfê ja qet çin bi,
Xo ver di bermaynê timo...

Çimê to veyve di bi
La hişê to mi di bi
Ti welatê Kurdîstanî di
Ez xerîbîye û xurbete di

Heskerdişê min û to
Heway Mem û Zîne bi
Ma waştîbi ke pîya bê
La keynê, qismet nêbi

Ma yewbînî rê nêverdayî
Dekewtî beyntardê ma
Ma waşt ma yewbînî resê
Jîn ma tê ra aqitnay

Ma bîy wayîrê derdo
Heway mîrçika “keko”
Şew û roj ma yewbînî geyrenê
Qet yewbînan nêveynenê

Wexto ke ti kewena mi vîr
Ez biney duşmîşîyeno
Heta ke ti mi vîr di ya
Hişê mi nîno mi sere

Ayên ke ma cê ra kerdî
Hesaban bidê Homayî
Rinda mi, tim û tim vatê:
Destê mi tim qirrika jîn di yo.

Ti bîya veyveka şarî
Ez menda heway tercalî
Rayîrê to akerde bo
Emrê to zî wa derg bo

Çiqas mi ra dûrî ba zî
Ti her wext xeyalê mi di ya
Hetanî ke emrê mi esto
Tim û tim zereyê mi di ya

Ti qet xirabey nêveyna
Weşey mîyan di vîyarna
Çiqas ti dûrî ba zî
Tim zerrîya mi di ya

Ti hewna çin a mi hetî
Hişê mi têmîyan keweno
Çinbîyayîşê to, Rindê
Mi beno koyanê Kurdîstanî

Xeyalê ke mi kerdibî
Pêrunê mîyan di ti bîya
Bê to qet xeyalê mi çin bî
Lakîn ê zî veng vejîyay

Oxir bo to rê Rindê
Zaf weş bi xo biewnî
Wa keyeyê to awan bo
Mirozê to tim weş bo.

PEKÎN DE HEFTEYÊ

Frankfurt ra bi Pekîn (Beycîng)

23yê menga gulane de teyaraya ma ke bajarê Almanya Frankfurt ra wuşte ra, saete heştê şanî pancês vêrdêne ra. Raste ke vajîne, ma ke game bi game Frankfurtî ser o bîme berz û vejîyayîme ro tilpanê hewrî ser, ez tenê bi heyecan bîya. Seke merdim destan û sanikanê kanan de, goreyê fantazî ver bi welatanê xerîban ser şono, ez kî winî (henî) bîya. Gelo Çîno ke ma derheqê ci de zaf çiyî hesnê, rastîye de welatêde senîn o?

Munzur ÇEM

Mabênê Almanya û Pekînî de hamnanan şeş saetî, zimistanan kî hewt saetî ferq esto. Des saetî fîrdayîşî ra dime, dormeyê 14.30 de teyaraya ma Pekîn de nişte. Çitur ke ber ra vejîyayîme teber kî kilêda rutubetine şana rîyê ma. Hewa Pekîn de 29 dereceyê Celciusî bî.

Çînijî, paytextê xo ra Pekîn ney, Beycîng vanê. No name bi îngilizkî Bejîng o. Pekîn, telafuzê şarê pêşeyî (xerîbî) yo.

Meydanê Teyara yê Pekînî newe amo viraştene. Tena modern û heybetin nîyo, çiqas vajê hende (honde) pak o kî. Goreyê înforsasyonê personelê, çend aşmî ra ver kewto xizmet. Texmînê mi têkilîya amadekerdişê nê meydanî û Olîmpîyatan yewbîn ra esta. Çike emser menga tebaxê de, Pekîn de Kayê Olîmpîyatî yê Cîhanî estê. Çîn zaf angajeyê na perse bîyo û wazeno aye bikero wesîle, xo bido naskerdene, îmajê xo hîna bikero rind.

Biwazo-mewazo, merdim tawo ke ver bi nuqta kontrolkerdişê passaportê şî, welatê sosyalîstî yê demê Sovyetî êne ra vîrî. Ma ê polîsanê

rîtirşan, ê polîsanê ke şitê maya merdimî lew-pirnikanê merdimî ra ardêne kam şîkîno xo vîrî ra bikero! Labelê ma ke kontrolê polîsî xo pey de verda, ma baş fam kerd ke şîk û xofê ma bêsebeb bîyo.

Bajarê Bananê Berzan û Bajaro Kesko Pak

Ma ke bi hetkarîya rayberî niştîme ro otobuse û hetê şaristanî ser şime, çimê mi vêşêrî hêga û bînananê derûdorî ser o bî. Des-pancêş deqeyan ra dime, çitur ke kewanîya mi Gulîstane yek de, “Çiqas kesk o, dormeyê rayîrî de her ca bi gul û çîçegan amo neqeşnayene”, vat, ez ama ra xo û o taw mi dî ke rastî kî winî yo. Dormeyê rayîrî de kotî ke temaşe kena, dar û çîçegan ra vêşêr çiyê nêaseno. Xetê asinî yê verê otobanan kî tede.

Mi ke o hal dî, mi xo bi (ve) xo vat, “Pêşeyî no rayîr ra şonê şaristan ênê, beno ke dewlete no sebeb ra winî kerdo, propganda ya”. Labelê rojanê peyênan de mi dî ke ez şaş a. Şona kotî şo, Pekîn eynî yo. No bajaro ke nufusê xo 17 mîlyonî yo, sera-ser baxçeyê gul û çîçegan o. Ma hefteyê Pekîn de mendîme, ma her cayê Pekînî nêşîme labelê xeylê fetelîyayîme; ma yew cade nêdî ke bi daran, bi gul û çîçegan nêxemeliyo. No şaristan çiqas ke kesk o hende kî pak o. Mi hefteye zaf bi dîqet derûdorê xo temaşe kerd, ez rayîrî ser o rastê parçeyêde kaxite, cixara yan kî çopê nêama. Tena ez ney, grûba ma pêro wina bîye û çend reyî mîyanê xo de na perse ser o qîsey kerd. Mavajîme ke bajarane girsan ra Berlîn û Moskova kî kesk ê labelê nê her di şaristanî ne hendê Pekînî pak ê ne kî hendê ucayî gul-çîçegê xo estê. Merdim şîkîno bi rehetîye vajo; no het ra mabênê Pekînî û şaristananê Ewropa de hendê erd û asmênî ferq esto.

Sebebê na pakîye kî tena kar û gureyê beledîya nîyo. Bi qenaetê mi, aye ra kî muhîmêr, dîsîplîn û heskerdişê şarî bi xo yo. Pekînîjî no het ra zaf aver şiyê. Heto bîn ra qet bajarê de mi hendê Pekînî zaf bînayê berzî nêdîyê. Sebebo ke nufus zîyade yo, polîtîkaya dewlete viraştişê bînananê berzan ser o ya.

Çemê Tomofilan

Cadeyê Pekînî, çiqas vajê hende derg û verin ê. Labelê her cade çemêde tomofilan o. O sebeb ra kî cadeyî binê barêde zaf giranî de yê.

Goreyê haydarîya rayberî, Pekîn de 4 mîlyon tomofilî estê. Nînan ra 1,5 milyon seba barî yê, 2,5 mîlyonî kî seba ero ciniştene yê. Şaristan de trafik rew-rew kilit beno, tomofilî kuwnê têpey, rêze bi kilometreyan bena ra derge şona. Pekîn no rîwal ra, bi taybetî kî demê karî de gegane cehenemê yo. Zaf balkeş o, erebeyî, çiqas vajê hende newe yê. Mi hefteyê de yew tomofilo birîndar yan kî kan nêdî. Tomofilî, ê markayanê namdaran ê. Goreyê agahdarîya rayberê ma, mabênê nînan de para tewr girse ê almanan a. Monopolê Almanya Volkswagen (VW) numreyê yewin o. Heta çend serrî na ra ver, pîyasa Çînî de, her di tomofilan ra yew, yanî nêmeyê ci, ê nê monopolî bîyo. Labelê nê serranê peyênan de monopolê bînî ke kewtê pîyasa, para Volkswagenî % 50 (sera pancas) ra ama dormeyê % 25î. Mercedes, BMW, Fiat, Pejo, Honda, Nissan, Audi ûêb. kî tepîya na pîyasaya girse de cayê xo gêne. Tomofilî, bi rayîrê îdxalatî nêamê, pêro Çîn de virazîyê. Semedo ke keda (hemegê) karkeran erjan a, bi rayîrê dewlete merdim şîkîno erjan ca peyda bikero, tomofilê nê welatî goreyê Ewropa û Amerîka xeylê erjan ê. Tawo ke rayberê ma na perse ser o qîsey kerd, zaf pragmatîst bî:

“Monopolê Ewropa û Amerîka ênê welatê ma de cayanê karî kenê ya, zaf baş pere qezenc kenê. Şarê ma kî bi nê metodî beno wayîrê karî, ekonomîya welatê ma raver şona. Peynîye de hem ma kar kenîme hem ê. Ma wazenîme vêşêr bêrê. Bawerîya ma bi ma esta.”

Merdim ke otobusan bido ra hetê, Pekîn de trafîko hemeyî (kollektîf) zeîf o. Çîn sîstemê rayîrê asinî yan kî trene de, goreyê Ewropa û Amerîka xeylê peydemende yo. Goreyê vatişê rayberê ma, bi taybetî kî rojanê taybetîyan de, mabênê şaristanan de bi trene şîyayîş û ameyîş zaf zehmet o. Trenî, rêwîyan ra gore kêmi yê. Nika Çîn de hîrê pirênê trenan estê. Prêno yewin, pirêno kan o. Trenê ke na grûbe de yê hêdî şonê. Tebîî ê bînan ra gore erjan ê. Pirênê dîyine, hîna modern û çîp o. Nika pirênêde newe kewto xizmet, çîpîya nê tirênan kî saete de dormeyê 320 km.yî de ya.

Pekîn de sîstemê trena binerdî yanî metro aver nêşîyo. Seba Olîmpîyatî, xetêda newîye virazîya. A kî tede, dergîya trenanê zereyê Pekînî 200 km. ya. Na hûmare, goreyê Parîs, London û Berlînî xeylê şenik a.

Keye (Famîlya)

Çîn, heta 20-25 serrî ra ver, welatêde îzolekerde bî. Demê Maoyî de têkilîya nê welatî û dînya yewbînî de zaf çin bîye. No welat, welatêde feqîr bî û modelê keyeyî (famîlya) kî modelo verên, yanî tradîsyonel bî. Labelê Maoyî ra dime, Çîn de yek de vurîyayîşêde girsî dest pêkerd. Seke dêvê hewn ra heşar beno, no welat ki winî bî. Bêguman vurîyayîşî, zaf hetê heyatî têser û têbin kerdî. Milet, hetê ra bî wayîrê îmkananê neweyan hetê ra kî tengane û zehmetî vejîyayî. Ewro, her di modelê keyeyî pîya ciwîyênê.

Verê cû, şar bananê yew-di qatan de nişto ro. Modelê keyeyî modelo hîra bîyo. May û pî, domanî û kal û pîrî pîya ciwîyê. Labelê ciwanê nikayî apartmanan tercih kenê. No êno a mana ke famîlya herçî ke şî bena teng. Labelê ancîna kî terkkerdişê modelê kanî asan (rehet) nîyo. Apartmanan de kî modelo hîra dewam keno. Kalik û pîrike, laj û veyve û gedeyî eynî dayîre de ciwînê. No semed ra kî Pekîn de dayîreyê apartmanan ekserîya girs ê. Heto bîn ra, şarê keyeyî pêro eynî keye de meciwîyo kî mabênê înan de têkilîye nêbirîna. Mavajîme ke domanî, hema-hema ke her hefte may û pîyê xo zîyaret kenê. Kalik û pîrikî tornanê xo rê eleqedar ê, qayîtê înan kenê. Labelê no het ra problemêde komelkî kî esto: Semedo ke kalik û pîrikî zaf bi sebir hereket kenê û rî danê domanan, mabênê domanan û may û pîyan de problemî vejînê.

Derheqê kêna û lajan de dîyayîşê çînijan û kurdan nêzdîyê yewbînî yo. Seba ke kêna mêrde kena, keye ra kuwna dûrî, kerdişê kar û gureyî lajan ser o maneno, keye bi lajan êno temsilkerdene. Naye ra ra kî lajî kênanan ra vêşêrî ênê waştene. Bi vateyêde bîn, çimê komelî de qîymetê lajan ê kênanan ra zîyadeyêr o. Komelê Çînî de kî sey kurdan, keso ke lajê xo çin bo, êno a mana ke adirê xo darîyo we, famîlya xo dewam nêkena. Bi taybetî kî dewan de no zaf muhîm o.

Çîn de, goreyê qanûnî her cinîye û mêrde, ancax şikînê bibê wayîrê yew domanî. Yew ra zîyadeyêr doman, seba maye û pîyî seredej o, sebebê cezagirewtîşî yo. Bêguman, hetêde na perse merdimî (însanî) yo. Cinî û mêrde yew ra vêşêr tût biwazo labelê qanûn bibo asteng; ma no exlaqî yo? Aye ra kî muhîmêr, nê welatî de neslêde bê waye û birayî peyda bîyo. Doman, keye de tena yo, hîsê wa û birayîye çik o nas nêkeno, parekerdiş nêzaneno, her çiyî de vano “ez”, egoist o. Naye ra kî may û

pîyê ke hal-demê xo ca de yo, ekstra pere danê, domananê xo halênan de vindarnenê. Vajîme ke dişeme şewdir danê halên, îne şan de gênê. Çike domani uca pîya ciwîyîne, heyatê komelkî û parekerdiş musenê.

Heto bîn ra tawo ke merdim nufusê Çînî ano verê çiman, nêşikîno bi rehetîyê nê qanûnî rexne bikero. Çike nufusê Çînî ewro mîlyar û di sey mîlyonan ra zîyadeyêr o. Eke virenîye ro ci meyêro girewtene, demê ra dime reseno di mîlyarî û uca de kî nêmaneno, derbaz keno. Şik çin o ke seba hende merdimî peydakerdişê îmkananê cuyayîşî asan nîyo, heta bêîmkan o. Perse na ya: Merdim di mîlyarî vêşan û viranî tercîh bikero baş o yan mîlyarê mirdî? Girsîya erdê Çînî % 7ê erdê cîhanî ya labelê nufusê xo % 20î ra zafêr o.

Çîn de bê mareyê resmî pîya ciwîyayîş serbest o. Tabî no derheq de mîyanê dew û bajaran de, mîyanê cîya-cîya herêman de ferq esto. Herêmi estê ke şar na têkilîye normal nêvîneneno û duşt de vejîno.

Nê welatî de zewejîyayîş kî asan nîyo. Formalîteyê resmî hetê de; çîyê ke goreyê ûsul û edetan ganî bêrê kerdene şenik nîyê. No sebeb ra kî ekserîya may û pîyî piştî danê ciwanan.

Goreyê edetan, veyveke tawo ke keye ra vejîna şona keyeyê zamayî, ganî pay no erd meno, virara zamayî de şêmûge derbaz bikero. Verê cû no zaf zor nêbîyo labelê ewro tayê halan de xeylê zehmet o. Mavajîme ke apartmanêde vîst qatinî ra xo virare de teberberdişê veyveke çîyêde asan nîyo. Hela ke veyveke tenê kî xodest de bo yan kî zama zeîf û qij bo! Labelê çînijan seba naye kî çare dîyo. Pelê gulan şanenê rayîr ro, veyveke pay nana ro ci şona.

Çîn de hûmara camêrdan, ê cinîyan ra zîyadeyêr a. Goreyê îstatîstîkî, 30 milyon camêrd, cinîyan ra vêşêrî yo. Aye ra kî, tawo ke ma rayberê xo Xie Yangsongî ra pers kerd û waşt ke bizanîme ke “Çîn de bi yew ra vêşêr cinîye de zewejîyayîş esto, çin o”, huya û vat: “Ma yewe (juye) dîya, mendê zîyadeyî!”

Mensubê keyeyî vera yewbînî wayîrê mesulîyetî yê. No het ra baro giran lajan ser o yo. Lajî mecbur ê ke bixebitîyê, ardim bidê may û pîyê xo, wayan û birayanê xo. Kênayê azebî eynî yê. Labelê tawo ke mêrde kerd, no hal kî êdî darîno we. Hema lajî bizewejîyê kî rewşe nêbedelîna.

Qisaya peyêna ke no derheq de merdim vajo na wa: Çîn zaf cande yo, ekonomî zaf çîp aver şono, rewşa hemwelatîyan bena başêr. Labelê

Çîn de kapîtalîzmo kovî kî esto. Zaf cayan de karkerî zaf erjan û şertanê nebaşan de gureyênê. Mesafeyê mabênê zengînan û feqîran her roj beno zîyade. Merdim esto, seba parçeyê nanî şewe û roj ganî bixebitîyo. Merdim esto, mîlyonan de kay keno. Rojê tawo ke ma cadeyê ra derbaz bîme, rayberê ma heto çep de bînayêde berzo newe musna û vat: “No bina seba ciwîyayîşî yo. Dayîreyê xo zaf girse ê, zaf luks ê. Metrekareyê nê dayîreyan dormeyê 12-13 hezar Euroyî de yo. Nê dayîreyî pêro demo kilmek de roşiyayî. Nika Çîn de kesê zaf zengînî şenik nîyê.”

Mi o taw, goreyê reqemanê ey fiyatê dayîreyan hesab kerd, her yew 2,5-3 mîlyon Euro bî. Ez texmîn kena tena no, derheqê ferqê mabênê zengîn û feqîranê nê welatî de fikrê dano.

Tawo ke tebeqaya zengîne peyda bîye, waştîş û hesretê xo kî vurînê. Mavajîme ke zengînî wendegehanê arizîyan (prîvatan) wazenê. Wazenê ke hetê weşîye (sihhat) ra wayîrê îmkananê tewr başan bê. Seba înan klînîk û nêweşxaneyê arizî bibê. Taxê (meheleyê) înan cîya bibê. Çi dem ke waşt şêrê welatanê pêşeyan, bigêrê ûêb. Ewro Çîn de nê pêro estê. Goreyê programî, ma rojê şîme nêweşxaneyê. No nêweşxane, seba zengînan bî. Uca, cîya-cîya hîrê profesoran derheqê tibê Çînî yê tradîsyonelî (bi taybetî kî akupunktur) de agahdarîyî dê ma.

Merdim ke cadeyan de fetelîya, di çîyê ke têkilîya xo û sermayedarîya girse yewbînî de esta, çapik a xo musnenê. Nînan ra yew buroyê bankayan ê, oyo bîn kî otelê luks ê. Nê her di kî Pekîn de zaf ê. Çîn de bankayî ê dewlet ê. Labelê otelî winî nîyê. Otelê dewlete kî estê, yê arizî kî. Otelê ke pîyasa mîyanneteweyî de namdar ê, merdim hema-hema ke pêruno vînen.

Çarşî de ma rastê cayanê zaf candeyan ameyîme. Cayê ke fiyatî sabît ê estê, cayê ke serbest ê û merdim bese keno bazarîye bikero estê.

Rotoxî hema-hema ke pêro kêneyê ciwan ê. Nê kêneyê hurdîkê pêtî yê ke manenê ro hingan, zîyadeyê xo şenik bo kî îngilizkî zanenê. Merdim şîkîno bi nê zîwanî têsere kero. Xora îngilizki sera-serê Çînî de bîyo zîwanê dîyine. Yê trafikî kî tede, lewhayî çînkî û îngilizkî yê.

Çarşî-bazar de, merdim firmayanê pêşeyan her ca de vînen. McDonald's, Adidas, firmayê modaya kincan ûêb.

Nê serranê peyênan de turîzm xeylê aver şîyo. No sektor, ewro

pîyasaya Çînî de wayîrê cayêde muhîmî yo. Bi taybetî kî merdim ke şî cayanê turîstîkan, bi rehetîye vînenê ke turîstê ke ênê û nê welatî vînenê, şenik nîye. Mi bi xo her kesî ra vêşêrî amerîkayijî dî. Bêguman hendê amerîkayijan nêbê kî hûmara almanan, hemwelatîyanê Awustralya û Zelandaya Newîye kî xeylê ya. Tepîya hemwelatîyê welatanê Rojhelatê Dûrî (Japonya, Kore, Tayland ûêb.) kî estê. Labelê seba ma, yewbînî ra cîyakerdişê şarê nê welatan û çînijan hema-hema ke bêimkan o.

Turîzmê zereyê welatî êdî xeylê cande yo. Semedo ke Çîn de feqîriye sey verî nîya, bi mîlyonan çînij îmkan vînenê êno paytextê welatê xo, tarîx û kulturê xo hîna nêzdî ra şînasneno.

Çîn de nufuso aktîf, yan kî nufuso ke gureyeno azo ciwan o. Teqawutîye Çîn de xeylê rew dest pêkena. Serra teqawutbîyayîşî seba cinîyan 50, seba camêrdan kî 55 a. Sebebê rew destpêkerdena teqawutîye kî ancîna zafîya nufusî ya. Hukmat nufusê xebitîyayî rew teqawut keno ke nufusê ciwanî rê cayê karî rabo. Bi meaşê teqawutîye merdim vêşan nêmaneno, şîkîno pê debara xo biko.

Pekîn de merdim leşker û polîsî her ca de vînenê. Rayberê ma çend reyî qîsa arde nê halî ser û perse wîna îzah kerde: “Seba ke şaristan de rêkûpêkîye bibo, pak bîmano û çîyê xirabê bînî mebê, hukmat bi no tewir tedbîr gêno, sewbîna sebeb çin o.”

Çiqas rast a ez nêzanena labelê vateyê ey no bî.

Heto bîn ra polîs û leşker zaf bêveng û kîbar o. Ez bi xo rastê hereketêde sertê xirabî nêama.

Çîn de demê Maoyî de hûmara leşkerî çar mîlyonî bîya. Peyê cû hukmatî game bi game na hûmare kerda kêmi, arda di mîlyonî. Leşkerîyeşîyayîş serbest o. Kesê ke hal-wextê xo ca de yo, zafane leşkerîyê nêkenê. No sebeb ra kî leşkerîye para feqîran a. Çike kesê ke şonê leşkerîye kenê, şansê xo esto ke orduyî de bîmanê, bibê wayîrê karî. Eke winî mebo kî hukmat leşkerîye ra dime înan rê ardim keno, kar û îmkanan peyda keno.

Merdîm ke Pekîn de fetelîya, vînenê ke tayê merdimî, turîkê plastîkî dest de, şuşeyan danê arê. Roja yewîne de rayberê ma no derheq de ma kerdîme haydar û “Nê kesê teqawutbîyayî yê, seba ke wazenê ke tal memanê û çîyê bikerê ke faydeyêde xo bireso bajarî, şuşeyan danê arê.

Şaş fam mekerê, feqîriye ver nîyo, sebebêde bîn çin o”, vat.

Tayê kî estê ke kincê taybetî girewtê pira û çatê rayîran de trafikî îdare kenê. Nê polîsê rastikênî nîyê. Nê, kesê ke karê xo çin o yan kî esto labelê pereyê xo bes nîyê, ê yê. Hukmat bi no tewir îmkan dano înan, rojê de çar saetî xebitînê û tenê pere qezenc kenê. Bi no metod, hem tal nêmanênê, karê kenê hem kî halê xo yo ekonomik hîna beno baş.

Bi qenaetê mi, Çîn êdî welatêde sosyalîst nîyo, kapîtalîst o. Dest yan kî kontrolê dewlete de bîyayîşê tayê sektoran na rastîyê nêvurneno. Çend rojî gêrayîşi ra dime, Gulîstane gêrê (cêrê) ra rayberî ser vat:

-Mi Sovyetîstan de wend, ez welatanê sosyalîstan tenê şînasnena. Çîn, qet ro welatêde sosyalîstî nêmaneno, kapîtalîst o, Ti se vana?

Rayber dudil nêbî:

-Ya winî yo, vat.

Labelê Çîn de kapîtalîzm, goreyê Ewropa, hîna zaf kapîtalîzmê dewlet o. Mavajîme ke bankayî yê dewlet ê. Erd û enerjî kî winî yo. Zaf karxaneyê arizî estê ke % 51 para xo yê dewlet a.

Erd yê dewlet o hema no nîno a mana ke citkarîye pêro destê dewlete de ya. Kesê ke seba xo karê zîreetî kenê zaf ê. Seba naye kî merdim şîkîno erazîye kîra bikero. Bêguman bi taybetî kî seba keyeyanê feqîran no asan nîyo. Mavajîme ke keyeyê dewlete ra hegayê-di hêgayî kîra kerdî. Ma awe, traktor, derman û çîyanê sey nînan senî peyda bikero? Binê nê mesrefan ra çitur vejîyo? Çareyê na tengîye ya tewr balkêş, têlewe ameyîş o. Eke panc, des, pancês keyeyî ameyî têhet û pîya hereket kerd, barê xo zaf kenê şenik.

Spor, Kultur û Keyfweşîye

Mabênê çînijan de kesê qelewî zaf şenik ê. Goreyê agahdariya rayberê ma, nê serranê peyênên de bi taybetî kî mabênê ciwan û domanan de kesê qelewî hîna vêşî bîyê. Di sebebê ney ê bingeyênî estê; zengîniye û mitbaxa Amerîka. Tena Pekîn de se ra ziyadeyêr McDonald's esto. Pepsi, Coca-Cola, Hamburger û werdê sey (jê) înan, merdimî qelew kene.

Ma şima aye mevajê, semedo ke çînişî qelew nêbenê çik o? Bêguman cewabê nê persî yo verên werd û spor o. Tawo ke qalê werdî ame ra, kes

mefikirîyo ke şarê nê welatî şenik weno. Eksê ci, çiniyî roje de hîrê rey werdo germ wenê. Labelê werdê înan ê tradîsyonelî giran niyê. Mavajîme goşto sûr, çiyê ke rûn de êno sûrkerdene û çiyê mîrinî no welat de hema-hema çin ê. Mi qet cayê nan nêdî. Herinda nînan de tarrûtur, goşto sipî (goştê teyr û masîyan) zaf werîno.

Spor, cuyê çinijan de cayêde zaf muhîm gêno. Her çiyî ra ver no welat, welatê bîsikletan o. O rîwal ra kî cadeyan ser o sey tomoflan şerîtê bîsikletan esto. Labelê semedo ke Çîn de erebeyî roje bi roje vêşêr ênê rotene, bi bîsiklet gêrayîş kî herçî ke şî beno şenik.

Heto bîn ra, merdim ke cadeyan ser o fetelîya rew-rew kesanê ke spor kenê vînenê. Bi taybetî kî parkî pîrrê kesanê winasîyan ê. Kes esto tena yo, xoser spor keno labelê hîna vêşî kom (grûb) ê. Goreyê haydarîya rayberê ma, nê grûbî hetê dezgeyan ra nînenê organîzekerdene. Nê bi xo organîze bînenê û ênê. Ti niyadana ke, cinî-camêrd ferq nêkeno, kom bi kom millet amo pêser; kaxitan, domîna û kişik (setrene) kay keno, spor keno, resim virazeno, lawikan vano ûêb. Perojan her park panayîrê yo. Seke şilîyê zaf varena lasêr gineno de, parkanê Pekînî de kî millet winî yo. Cayî estê ke ti derzîne bierzê erd ro nêginena.

Pekîn, hetê karê kulturî ra xeylê zengîn o. Opera, tîyatroyê, parkî, muze û pêşangayî zaf ê. Ma wextê xo yê kilmekî de firset dî, şewê şîme tîyatroyê. Nameyê nê tîyatroyî “The Red Theatre” (Tîyatroyo Sûr) bî. Kayo ke a şewe amêne kaykerdene kî “Destanê Kung Fuyî” bî. Teknîk, dans û fantazî zaf baş bî. Înformasyonê ke sere (destpêk) de, sehne de nuşteki ame dayene, goreyê ey, serra 2004ine ra nat, yanî mîyanê çar serran de, reya 1568ine bî ke no kay amêne kaykerdene. Ez bawer kena ke tena na reqeme xo ser nîşanêde muhîm o.

Pekîn Baxçeyê Tarîxî yo

Tarîxê Pekînî 3000 serran derbaz keno. Împaratoran no şaristan ra tena Çîn îdare nêkerdo. Dem amo ke înan tîya ra Rojhaletê Asya de welatê bînî kî îdare kerdê. Heto bîn ra, împaratoranê ke Pekîn kerdo merkez, tena xanedanê Çînî niyê. Xanedanê Mançurya û Moxolî kî no şaristan de mendê û hukim kerdo.

Merdim ke Pekîn de fetelîya, çiqas vajê hende eseranê kanan vînenê.

Mavajîme ke Sûro Gird (Dêso Gird), Îbadetxaneyê Asmênî, Bajaro Qedexe, Qesra Yîhe Yuanî ya Hamnanî, Îbadetxaneyê Lama Yonghe Gongî, Meydanê Tian'anmenî, Xiangşam ûêb.

Viraştişê Sûrê Girdî, ÎV seserra hewtine de dest pêkerdo. ÎV serra 221line de ke yewîya Çînî tamam biye kî xanedanî viraştişê Sûrî dewam kerdo. Badê cû, 1000 serre ra vêşêr, no sûr ge virazîyo ge amo vindarnayene. Dem amo ke tayê cayê xo rijîyayê labelê reyna virazîyê. Dergîya ey 5000 km.yî ra zîyadeyêr a. Cîhanê ma de sûro tewr derg no yo. Labelê hetê berzîye ra winî nîyo. Goreyê zanayîşê mi cîhan de sûro tewr berz, Bedenê Dîyarbekirî yo. UNESCOyî Sûrê Çînî harîkayanê kulturê dinya ra yew qebl kerdo û qerarê seveknayîşê ey dayo.

Meydanê Tian'anmenî, dinya de meydano tewr girs o. Yew kenarê nê meydanî de cayê vîrardişî Helden esto. 1949 de Maoyî viraştişê Komara Şarî ya Çînî tîya îlan kerda. Meydan, dilê Çînê sosyalîstî yo. Heto bîn de, tam vera na nuqta de, gorna (mezela) Maoyî ca gêna. Kenarê hîrêyine de Kongreya Şarî ya Pile, hemberê aye de kenaro bîn de kî Muzeya Tarîxî û Muzeya Şorişî esta.

Îbadetxaneyê Asmênî, başûrê Pekînî de yo. No îbadetxane serra 1420 de hetê împarator Yongleyî ra amo viraştene.

Bajaro Qedexe ne ke tena bi vatiş, rasta kî bajarê yo. Viraştişê na qesre 1406 de dest pêkerdo, 1420 de kî qedîyo. Merdim ke girsîya na qesre vînenno û museno ke çarês serrî de ama viraştene şaş kuwno ci. Qesre de 700 ra vêşêr odayî estê. Dorme de diwarêde balkêş amo antene. Dergîya nê dîwarî 960, verinîya xo kî 750 metreyî ya. Hetê peyî de parkêde qijek esto, merdim ke ey bido ra hetê, qesre de yew dare, yew vaş yan kî gul-çîçegan nêvînenno. Împaratorî bi zanayîş winî kerdo. O fikirîyo eke dar û ber, gul-çîçeg û teyrî bibêne, kesê ke ênê-şonê bala xo danê înan, xo baş konsantreyê karî nêkenê. No kî zerar dano împaratorîye. No sebeb ra qesre rutûrepal ama viraştene.

Hefteyêde çiqas ke destebera ma ra ame, ma nê cayanê tarîxîyan ra gêrayîme. Porgramê ma zaf întensîf bî. Bêgûman merdim hefteyêde nînan vînenno labelê no tena çimserrafetelnayîş o. Eger merdim biwazo derheqê nê tarîxî de wayîrê înfomasyonêde hîra û xorînî bibo, ganî seba her yewî bi rojan heta hefteyan dem bidone ci.

Çîn de Bingeyê Felsefe û Dînî: “Harmonî”

Çîn de çekuya ke merdim tewr zaf hesneno, ez bawer kena, “harmonî” ya. No welat de felsefe, bawerîya dînî, têkilîya sosyale û têkilîya tebîet û merdimî naye ser o ama viraştene.

Mavajîme ke merdim gama ke temaşeyê heykelanê Bûdayî keno, vînenno ke o kesêde pîzegirs o. Rîyê xo kî ê camêrdî ra zafêr maneno ro rîyê cinîyan. Ma ke sebebê nê her di çîyan pers kerd, rayberê ma va: “Bûdîzm de tolerans û harmonî esas ê. Bûda cuyo rojane de rastê çîyanê xiraban û rindan pîya êno. Kesê ke karo baş kenê estê, xirab kenê estê. Bûda nînan fam keno, tolerans musneno. Pîzegirsîye êna manaya sebr û toleransî. Rîyê cinîyan goreyê yê camêrdan hîna (dahîna) nerm o, hîna harmonî û toleransî temsîl keno. No sebeb ra, Bûda bi xo çiqas ke camêrd o kî rîyê xo maneno ro ê cinîyan.”

Bûdîzm, 2500 serre ra ver Nepal de peyda bîyo. Ronayoxê nê dînî Sakamoî yo. Na bawerîye demê ra dime Çîn girewto binê bandura xo. Goreyê bûdîzmî, cihanê ma de hîrê cihanî estê: Cîhano vîyarte, cîhano nikayin û cîhano ameyox.

No semed ra kî zaf cayanê dînîyan de hîrê heykelê Bûdayî estê. Nînan ra her yew cihanê temsîl keno.

Tepîya goreyê bûdîzmî tebîet de mabênê hîrê çîyan de harmonî esta. Nê hîrê çîyî; asmên, merdim û erd o. Asmên ser o, merdim mabên de, erd kî bin de yo. Zîyaretgeho namdar Îbadetxaneyê Asmênî (bi îngilizkî “Heaven Temple”) eserêde hîrêqat o. Qato serên asmênî, yê mabênî merdimî, yê binî kî erdî temsîl keno.

Felsefeya bûdîzmî de hîrê çî bingeyê: Bûda, fikir û merdim. Mabênê nê her hîrêne de kî tepîya harmonî esas a. Sewbîna heyat dewam nêkeno.

Îbadetxaneyê bûdîstan de merdim çep û rastê Bûdayî de, her het de di heqan (homayan) vînenno. Labelê nê heqî û Bûda eynî rêze ser o nîyê. Ber de ke merdim kewt zere Bûda vera merdimî de yo, ê çar heqan ra di teneyî verê dêsê hetî çepî de di teneyî kî yê hetê rastî de yê. Nê çar heqî dinya îdare kenê û karê her yewî çîya yo.

Lamaîzm, tam bûdîzm nîyo. Têmîyanbîyayîyê dînê tîbetijan ê kanî û bûdîzmî yo. Çar heqê ke dinya îdare kenê înan de kî estê. Ma ke

îbadetxaneyê tîbetîyan zîyaret kerd, ma nîyada ke serkeyê îbadetxaneyî de zaf fîgurî estê. Goreyê vatişê rayberê ma, na taybetmendiyêda lamaîzmî ya, bûdîzmê klasîkî de winî nîyo. Tepîya band yan kî paçê (çîtê) renginî kî lamaîzm de cayêde muhîm gênê. Cayê firaz ê înan û kurdan no het ra mendê ro yewbîn. Ma zîyaretgehê kurdan kî pirrê paçanê renginan nîyê?

Lamaîzm de hîrê çî zaf muhîm yan kî esas ê: Weşîye (sihhat), emro derg, bextewerîye.

Tawo ke ma Pekîn de Îbadetxaneyê Lamayîyan dî, rayberê ma bi xo qîsa arde persa Tîbetî ser û bi kilmekîye wina vat: “Maoyî bi zor û şîddet her çîyê înan kerd xan-xirabe. Îbadetê înan, ûsul û edetê înan qedexe kerdî. Bêguman na, xetayêda zaf girse bîye. Merdim nêşîkîno naye sey çîyêde normalî bimusno û bipawo. Labelê Maoyî ra dime politikaya Çînî no derheq de kî game bi game vurîye. Ewro îbadet, ûsul û edetê şarê Tîbetî serbest ê. Cayê ke kan û xirabe yê, ênê tamîrkerdene. No derheq de xebate hîna kî dewam kena. Hukmat no het ra ardim dano şarê Tîbetî. Rewşa îbadetanî bînan kî wina ya.”

Çîn, hetê neteweyî ra kî homojen nîyo. Rayberê ma tawo ke nê derheqî de qîsey kerd, wina vat: “Sera neway ra zîyadeyê nufusê Çînî, çînij ê. Labelê Çîn de çewres ra veşêr kêmeteweyî estê. Merdim ke şî Muzeya Neteweyîye, derheqê tarîx, kultur û nasnameyê nînan de xeylê çîyan vînenno.”

Tawo ke derheqê Tîbetî de persî ameyî perskerdene kî bi kilmekîye wina cewab da: “Ez bi xo kî çend rey şîya Tîbet, mabênê miletî de fetelîya. Merdim ke eşkera vajo, tîbetijî bi xo kî wayîrê yew fikirî nîyê. Grûbê cîya-cîyayî estê, çîyanê cîya-cîyayan wazenê. Çîyo muhîm o yo ke hukmat nika xetayanê verênan vînenno û wazeno kêmeteweyî bibê wayîrê heqanê xo.”

Labelê pratîk çitur o, gel û “kêmeteweyî” çînayî ra zerrîweş ê, çînayî ra nîyê, ez tam nêzanena. Eşkera yo ke no derheq de politikaya Çînî, politikayêda neheq û şaş a. Çîn welatêde girs o, çînijî miletêde girs o. Politikaya dewleta Çînî kî ganî goreyê aye bo. Eke Çîn nê probleman bi rayîrê aşîye û demokrasî hel bikero, demo ameyox de cîhan de rolê xo zaf aver şono. Îhtîmal esto ke bikuwo dereceya yewine.

Çîn de giraniya di pêlanê felsefe, taoîzm û konfuçyusîzmî komelî ser

o esta. Goreyê haydariya rayberê ma, nê û bûdîzm paralelê yewbînî yê. Labelê nê her di felsefe yê, bûdîzm dîn o.

Goreyê felsefeya taoîzmî, heyat di esasan ser o dewam keno: yan û yîn. “Yan” heto pozîtîf, “yîn” kî negatîf o. Mavajîme ke cinî û camêrd, şew û roje, serd û germ, huyayîş û bermayîş. Nînan ra cinîye, şewe, serd û bermayîş negatîf ê, ziddê nînan kî pozîtîf. Nê her di hetî, duştê yewbînî de yê. Ziddê yewbînî yê labelê her di hetî peynîye de resenê pê, yewbînî kenê tamam, mabên de harmonî virazîna. Na, harmonî ya. Harmonî bingeyê heyatî ya. Bê aye, heyatê merdimî dewam nêkeno. Tibê Çînî kî nê esasî ser o yo. Taoîzm de, tebîet de panc elementê esasî estê: Awe, hewa, erd, metal û dar (kolî).

Konfuçyus filozof û pedagog o. 2500 serre ra raver ciwîyo. Demê ey de Çîn halêde zaf xirabî de bîyo. Împaratorîye kewta merheleya parçebîyayîşî. Wer (rişvet), îltîmas û terorî bandura xo na ro komelî ser. Konfuçyusî waşt o ke nê komelî vîndîbîyayîş ra bixelesno ra, reyna rawurzno ra lingan ser. Felsefeya ey de rastîye yan kî durustîye û harmonî di prensîbê bingeyî yê. Vateyêde ey o zaf namdar wina yo: “Eger hukumdar rast bo, kam şîkîno şaşîye bikero?”

Reya verêne Çîn de wendegeho arizî ey kerdo ya. Ey o taw ra zaf waşt o ke şar biwano û bibo zanaye. Konfuçyus duştê zengînîya neheqe de, duştê zur û dirîyênî vejîno. O musneno ke bextewerîye girêdayîyê zengînîye nîya. Merdim bi çîyanê şenikan kî şîkîno bibo keyfweş û bextîyar.

Çi beno va bibo, 2500 serr a ke felsefeya ey seba miletanê Rojhelatê Dûrî roştî ya.

Vateyo Peyên

Bêguman, merdim besenêkeno welatêde sey Çînî hefteyê de bişinasno. Labelê merdim şîkîno parçeyêde nê welatî ra tayê çîyanê muhîman bimuso û derheqê ey de bibo wayîrê fikirê. Çîyo ke mi waşt o ke nê nuştîyî binusî no yo.

Miletê Çînî, wayîrê tarîx û kulturêde xorînî yo. No millet bêveng, xebatkar û zaf bidîsîplîn o. Bi xo bawer o. Bingeyê kulturê xo zaf pêt o. Komelkî fikirîno. No semed ra kî virênîya nê milletî roştî ya.

Teyaraya ma ke asmênê Pekînî ra çerexîyaye û verê xo da Frankfurt, aqil û fikrê mi nê mîletî ra zafêr kurd û Kurdîstanî ser o bî. Mi xo bi xo pers kerd: “Ma kurdî qey kewtîme nê halî? Welatê ma qey parçebîyaye yo û binê bandura şarê pêşeyî de yo. Ma qey nîme têlewe û dest bi yewbînî nêdame, qey pîya nêxebitîme? Yew perse ser o bo kî stratejîyêda maya milî qey çin a? Xirabîya ke ma rê ama û ma kerdîme nê halî çik a?”

ZIWANÊ MI

Siyamend MÎRVANÎ

Wa şur aver ziwane mi
Gûnê mi ra ver
Ti zerey mi dînî teber
Ti keyê min a ber ziwane mi
Merg yeno mi beno
Ziwane mi ti mûn bêmerg
Pêro ziwane kurdkî r' bî verg
Ziwane mi verda bêperwerde
Çew ma r' dest nêkerd derg
Ziwane mi verda bêveng
Ziwane mi verda bêdest
Ziwane mi verda bêqelem
Ma da ziwânûn rûmet
Yîn ziwane ma bêsedem qedexe kerd
Ziwan tînca merdimûney
Tînca min zî ziwane min o
Ziwanê mi, kî pey to germ û roşn gen

TAYÊ VATEYÊ VERÊNAN

Arêkerdox: **Serdar BEDIRXAN**

Aqil aqilî ser ra esto.

Banderbeyî bander meki, to bander kerd, xo vîrî meki.

Biarî va ez arê xo pawena, bêarî va qey mi ra terseno.

Cenî çend raşt bo sey vaştirî çewt a.

Çele de wa gonî varo, wa varan nêvaro.

Dîk mireno çimê ey silo de maneno.

Homay di beranê xo kê ro nêgêno.

Xuyê şîrî heya pîrî.

Kerray amnanî, daruy zimistanî.

Loxmeyo xişn bori, qala xişni meki.

Merdim nêwerêno, xuyê merdimî werêno.

Mirîçikî rê yew şewte.

Sewlo ke kê rê nêbo, kê vejenî finenî.

Tamikarey (temehkarîye) maya guneyan a.

Tayn (tay) kenî, tayn (tay) wenî.

Ters vernîya mergî nêgêno.

Va: Koro to rê çi? Va: Mi rê yew çim. Homay va: Ha to rê di çimî.

Vengo ke ciwen de vejîno wa hêga de vejîyo.

Wa sirmê kê vejîyo, wa nameyê kê nêvejîyo.

Weş hayî nêweşî nîyo.

Xuy binê ganî di yo.

HEVALÊ MI MISTEFA

Alî BEYTAŞ

Rojê şan de vêjîya ame xafila. Zimêlê xo permeliyaye, dest û payê xo şîkîyaye, ser û çimê xo bêomid bî. Sey yew bêçarî, duşê mi de vinete bî. Hêrsintîna ey qirmoçiyê birûyanê ey ra kifş biyêne. Fîraro ke rayîra xo keno vîndî, sey ey teşxele de bî. O tersî ra, yan kî ters ey ra remêne kifş nêbiyêne. Zaf-zaf qefelîyaye yasêne. Porê ey kewtbî têwerte. Serê xo verdabî xo ver, winî çik vinete bî zerê odaya mi de.

Bêveng-bêveng qayîtê hardê verê linganê xo kerdê. Tek çekuye qesey nêkerde. Tayê vinet û verê xo çarna berî. Ber kerd ya û şî. Ne berba, ne kî huya. Sey yew sûravêlke ame û şî.

Mi ra qet çiyê pers nêkerd. Ne bi nameyê mi veng mi da ne qayîtê çimanê mi kerd ne kî mi rê derdê xo qesey kerd. Cayê xo, teng û tariyê şanê şewe rê ca de verda û tekit şî. Peyê cû her ca bî teng û tarî. Her çî wertê teng û tariyê şewe de bî vîndî. Her di çimanê mi hîna ey dime qayît kerdê. Satika ke o şî hîna a satike çimanê mi ver de asêne.

Mi ey ra, “Mistefa ti qey qesey nêkena?” kî nêva o şan de. Ziwanê mi ame guretene. Çimê mi bî korî. Dest û payê mi amey girêdayene. Yew çekuye kî fekê mi ra nêvejîye. Hîna kî zerê mi sey adirî veşeno, wexto ke a satike êna mi vîrî. Her wext sey kilamêda bênamîye zerê mi der o o şan.

Resmê ey, dêsê odaya mi de dardekerde vinete bî. Ez vineto mi qayîtê ey kerd zerê çarçewa de. Kirêcê dêsê oda û resmê ey, sey di maşîqa têvirane de yasêne. Ez qet qêmiş nêbiyo ke ronî. Mi bi destê xoyê raştî, surota ey mîşt dê zerê çarçewa de. Dilopa îstiran çimê mi û qayîtkerdişê çimanê ey kewtî têmîyan serê camê resmî de. Ez û o, a şope pîya berbâyîme. Îstirê çimanê ma, o wext kewtî têmîyan.

Peyê cû, ez gêro (cêro) ya, mi bi çimanê xoyê hîtan xerîb-xerîb qayîtê kitabânê zerê dolabe kerd. Her kitab sey yew xetakarî duşê mi de asêne.

Mi kitabana ra qet çiyê pers nêkerd. Xora mi Mistefay ra kî qet çiyê pers nêkerdbî.

Ez çengeyê odaya xo de bêçarê-bêçarê ništo ro. A şope Heq ame mi vîrî. Wertê min û Heqî qet wextê kî rind nêbî. Labelê a satike ame verê çimanê mi de vinet. “Mistefa babokê tu yo pîlê hard û asmênî” mi va û ez wertê tarîyê şewe de winî şîyo hewn ra.

Wexto ke mi çimê xo kerdî ya, vengê dîkanê şodirî ameyne. Radyoyê zerê penceraya dêsê sipîyî kî vengûvajî dêne. “Ponc terorîstî wextê remayîşî de amey kîştene” va nê vengê bêyomî. Wertê nê kîşteyan de nameyê hevalê mi Mistefay kî ame wendiş.

Ameyîne û şîyena Mistefay amê çimanê mi ver û şîye, sey yew dilopa awe. Çimê mi resmê dêsî ra mendî. Ez ne şîkiyo rawurzî ne şîkiyo biqêrrî ne kî şîkiyo biberbî. Her cayê mi cemidîya. A game çimanê mi ver de çî ke yasêne, sayke têde vinetbî.

Peynîye de ez cayê xo ra ušto ra. Mi perdeyê verê penceraya odaya xo yew hetî ser kerd top û qayîtê tîja şodirî kerd. Rindekiya payîzî, her ca de şewle dêne.

Xafila berê teberî bi vengêde zaf berz ame kuwayene. Ez bi lerze, ver bi berî şîyo û mi pers kerd:

-Şima kam ê?

-Ma leşker îme, va.

Bi zulmêde zaf xedarî kewtî zere. Qet mi ra çiyê pers nêkerd. Di leşkeranê bêaqilan harmeyê mi kelepçe kerdî û ez berdo.

Pîlê hard û asmênî zano ke harmeyê mi wertê nê kelepçî de bêxeta û bêgune bî.

Mersîn

XUMXUM

Arêkerdox: **Necmedîn BUYUKKAYA**

Xumxumê, wa bo, wa bo
Delalê, wa bo, wa bo
Cako corîn cakê ma bo
Kitabo pîl ronabo
Mehrê min û Xumxum ronabo

Şilwalê Xumxum belek î
Pisîngan berdî merekî
Xorta[n] rê kerdî êlegî
Kalan rê kerdî pêlekî

Şilwalê Xumxum sist î
Qonaxî vero vistî
Va berdî, berdî
Ma rê kerdî kul û derdî

Xumxum a manger bin di
O çiçî [y]o to pistin di
Hebekê ci ra min di

Pîzê Xumxum keyna bo
Altûno yıldız pa bo
Qismetê gandê ma bo. (*)

(*) Necmettin Büyükkaya, Kalemimden Sayfalar, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2008, s. 269

HESAR BERZÎ WARÛN O

Huseyîn BURKE

Hesar berzî warûn o
Lajo delal de bêri
Mîyûnî çiçegûn û darûn o
Derdî to kot mi cîgero
Her kes nîşken bêr îta
Lajo delal de bêri
Îta cay nîyarûno
Derdî to kot mi cîgeri
Çirrê warî serdin a
Lajo delal de bêri
Kêna delal derdin a
Derdî to kot mi cîgeri
Bêri mi xu r' biwazi
Lajo delal de bêri
Ti wazen ez remeni
Derdî to kot mi cîgeri
Dewarî ma ûmo heli
Lajo delal de bêri
Pota sêrîna peli
Derdî to kot mi cîgeri

Babê mi ra metersi
Lajo delal de bêri
Biwaz, dûnû aya heli
Derdî to kot mi cîgeri

Ti wever ez nover a
Lajo delal de bêri
Çîtê mi sûr û zer a
Derdî to kot mi cîgeri
Ti ma rî misafir bi
Lajo delal de bêri
Serî-çimûn ma seri
Derdî to kot mi cîgeri
Çewlîg cayî rindûn o
Lajo delal de bêri
Welatî warûn gundûn o
Derdî to kot mi cîgeri
Muradî min û to bêrû ca
Lajo delal de bêri
Ez nêvazen zerdûno
Derdî to kot mi cîgeri.

DAYÊ BARAVE VANA

Eke bîyero vîrê wendoxanê ma, mi hûmara 29. de qalê dapîra xo kerdibi. Mi behsê aye kerdibi û sanika aye “Siyahmed û Xece” pêşkêş kerdebî. Pîrika mi, wexto ke ameyne keyeyê ma, ma rê qalê zemanê verî zî kerdêne. Weş qisey kerdêne. Ma zî zerrî ra goştari kerdêne. Reya peyêne ma vengê aye kerdibi kasete. Werrekna ma heme qiseykerdişê aye qeyd bikerdêne.

Nika ez qismêkê qiseykerdişê aye tîya pêşkêş kena. Tayna qiseykerdişê aye û sanikê aye zî estê, ez o înan zî dima ra pêşkêş bika.

Yekta H. OKÇU

* * *

Naca Ase, hema qice bî, ma a waşte. Hecî Sihîdî a xo rê dibî.

Rocêk ma şî Rîy Qûmî⁽¹⁾. Ma şîne kurêk çînayne. Ma paleyî kerdêne. Ma xo rê anî pîya kerdebî yarî. Rehmê Homay ro ci bo, mi dî Pîra Mayla va:

- Gere ez anî heyke (hebêke) biyarî, to başêrî bo.

Pîra Mayla xo rê yarî kerdêne. Mi va:

- De mi dî!

Ez û a ma kewtîbî xetêk, Hecî Sihîdî û kalê to zî kewtîbî xetêk. Ma paleyî kerdêne, ma kurêk çînayne.

Hecî Sihîdî zî, xora day îne merde, hema badê pey şî eskerî kerde. O

1. *Rîy Qûmî*: Barave de, Mehla Berxîgî de nameyê yew hêgayî yo. Yanî, Rîyê Qûmî. Erdê ey qumin o, loma ey ra vanê “Rîy Qûmî”.

û kalê to pîya şîy. Yew serê edarî de, yew serê gulanî de şî esker.

A çaxî Hecî Sihîd hendî xort bi. Rocêk tutyayicî xo rê yarî kenê. Ehmedê Edîla xo rê yarî keno. Yew cixara pêşeno. Nat û wet tutûn keno ci, mîyan de zî barût keno ci. Gêno serê cayê Dewrê Deqî, bay (babîyê) ena Naca Ase de nano ro. Cay ê, serê sekû de beno. Yeno hanêno ke cixaraya piştî ha serê cayê ê de. Vano qey de Hesê Gewre te ra hes keno, ê cixara piştî uca naya ro. Vano, ez o biancî. Gava anceno, barût kuno ta û kile vana kulp, verdîyena rîyê ci. Hendî extîyar bi. Topal bi. Çuwa şayne verê xo, şîyne. Û çîrê adir nêkuno herdîşê ci!

Ma pê nêzaneyne. Hecî Sihîd rocêk hame, va:

- Çîrê şîma nêvanê adir kewto herdîşê vistewrê mi!

Ma va:

- Vistewrê to kam o?

Va:

- Vistewrê mi, Dewrê Deqî yo.

Badê pey, mi Pîra Mayla ra va:

- Hal û meseley Hecî Sihîdî eno yo!...

Damarîy Ase, Pîra Hele bî. Pirra başe bî. Wexto ke ma veywey Emerê birayê mi kerd, va.

- Gere ez govende bikerî.

Govendêka weşe kerde. Xo tîk dayne erd ro. Anî ameyne kêy bay mi. Ma xewere da kêy bay mi. Kêy bay mi şî a waşte. Îne zî da. Kalê to Hecî Arif zî şîbi. Pîra Mayla hetanî lengerî nêşî. Xora, ma hemine a dîbî. A çaxî qice bî.

Badê pey, bay aye ma ra heredya, va:

- Ez nêdana!

Ê serran nangiranî bî. Mesela, kurêkî ser o bî. Kalê to û Hecî Sihîd û Hecî Wisif şîy Tutya de ci rê velg zî birna. Enarey nangiranî bî. Tutya ra hameybî, şîbî cor hetê Hendîvî û îne wa. Şîbî xo rê kurêk geyrayne. Xo rê kurêk bi peretî girotêne.

Cor de hameyo kêy ma. Ez, a çaxî kîye de nêbîya, ez şîbîya kêy bay xo, şîbîya Tutya zeyî. Pîra Mayla beyan dana ci. Tewreyêk beyan dana ci. O herediyeno. Xo rê zerrê xo de herediyeno, vano çîrê kurêk nêdayo mi, beyî day mi!

Şi, va:

- Ez keyna nêdana!

Ma kerd û nêkerd, feyde nêkerd. De ma fekê ê gire da, ma se kerd-nêkerd, va:

- Ez nêdana!

Hecî Sihîd herediya, ê zî va:

- Ez zî nîyana!

Dinyayê! Werre bi a gavî. Evdilayê Xal Birî şî Hezro. De vatêne yew esto, fekan gire dano. Vatê, fekê cînî gire dano, cînî verê derî ra viran fineno mêrdî dima, beno. Vatê, eynî fekê cînî gire dayo, cînîya bi marî, verê derî ra viran kewta mêrdî dima şîya. A çaxî name nabi Hecî Sihîdî wa, vatêne “Heso Puskul”. Ê zî pirra zê Hesê Puskulî, puskulî şalanê xo ra veradeyne û govende kerdêne.

Badê ke Dewrê Deqî va ez keyna nêdana, Hecî Sihîdî zî va ez nîyana!

Hecî Sihîdê to şî Tutya û ame, şî Tutya û ame. Badê pey va:

- Ez keynê ewkî, keynê Hecî Taharê apê to Huseynî ana.

Ê de ma nîşane zî kerdo pa wa, la Hecî Sihîd heredyayo, vano ez nîyana û nîyana!

Rocêk, ma tenekeyêk ardî kerdî de. Day Hecî Sihîdî, ê û Hecî Wisivî berdî Lacey. Nîno mi vîrî, ez nêzana berdêne kamî rê. De a çaxî zî hendî vatêne îllahîm ez Fato ana. Fatoya keynê Hecî Taharê apê mi Huseynî. Hecî Sihîdî, dima ra zî vatêne ez cînî ana. Ana zerrê xo kerdêne cînîyan.

Enarey, wexto ke şinê Lacey, şinê Xêlya het. Xêlya vana:

- Siho! Çi kuçeyên Tutê de heye? Ti her roj diçî Tutê çî?

Hecî Sihîd vano:

- Ti li ko bûy?

Vatêne, Hecî Sihîd ca de vindert, xo de şî. Vatêne va, wî, ena welî ya! Ca de vinderto.

Xêlya nuştey kerdêne. A welî bî. Ez hema tute bîya. Min sere girotibi. Ez kêy bay xo ra şîya kêy Xecê Mihikî. Eno kalê Ase nezerçî bi. Deqa de nezer kerdêne. Xala Ese name nabi pa, vatêne “Deqedewr!” Mi serê banî ra vazda, ez şîya, şîya. De nîno vîrê mi ez seyîn bîya. Ez zana ke mi vazda, ez şîya. Dewrê Deqî va:

- Hêy, keynê Mihê Emikî! Hoy keyna, ti vana to cew werdo cew!

De çirê ez nezer nêkerda. De êş kewt serey min. Ez pirra bermawa. Day min û Xecê Mihikî şî verê Xêlya de mi rê nuşte kerd. Tim şîne aye het. Vatibi bikerê şemedan, peyê serey aye wa kerê.

O êş sereyê mi de bi, hetanî ke ez amîya Barave. Nuştê Xêlya ser o binêk bibi sist. Êşêko zor bi. Êşê nezerî bi. De wexto ke mi sere girotêne, day min pîyanz û îsot û sole têdir kuwayne, dayne sereyê mi ser. Binêk çîkê ê vindertêne.

Xêlya keyna bî. Porê aye bibi sipey. Birêy ci bibi. Birêy ci merd. Di hey (hebî) tutê birêy ci mendîbî. Hey keyna û hey lac bî. Verê aye de bî. Xêlya çî zaneyne. Nuştêy zî kerdêne. Şarî xêrê xo çî dayne ci. Kêy aye Licey de, Mehley Şeare de, anî wetî ser bi. Ma Dêrcimte ra şîyne Licey. Ma Şêx Bîlal ⁽²⁾ ra kerdêne war, ma ewilî şîyne kêy Xêlya. Kesê aye çîne bi. Dima ra o lacê birey ci, bi mela. Ci ra vatêne Mela Behrî.

Ehmedê Xece bi. O zî, vanê baş bîyo. Kekê Qadê ⁽³⁾ vatêne, Ehmedê Xece zî başan ra yo. Xêlya zî başan ra bî. Vanê, Ehmedê Xece serê Yenîyê Herpo ⁽⁴⁾ de rakewte beno. Wurzeno we ke cixaraya piştî ha qutîyê ci de. Vanê badê pey Xêlya vato, Ehmedê Xece rakewte bi, mi qutîyê ê ra cixara pişte, tede naye ro. Başan ra bîyê. Xêlya fekî gire nêdayne, nuştêy xirabî nêkerdêne. Nuşte kerdêne, vatêne wa pê weş bo. Îney ke îlmê necmî zaneyne, îne nuştêy xirabî kerdêne, fekî gire dayne.

De ez nêzana ardî kamî rê berdî. Licey ra ageyray hamey. Hamey serê Tehte ⁽⁵⁾. De yew laser hameyo! Nêşkenê bîyê (bêrin) naver! Ageyrey şîy Tutya. Şîy kêy bay mi.

2. *Şêx Bilal*: Nameyê yew zîyare yo. Na zîyare, ha koyê peyê Licê de, miyanê Licê û Dêrcimte de.

3. *Kekê Qadê (Keko Qadir)*: Bi eslê xo şarê Licê bi. Êlula 1975 de Licê de ke erdlêz bi, cinî û tutê ey binê banî de merdî. Yew kênaya zewicnayî ey ra mende. A serrî ra nat, tena ciwîyayne. Yew biza ey bîye, xo rê ditine. Merdimêko welî bi. “Hekîm” bi, dermanê kurmancî viraştêne. Zaf kesê nêweşî şîyêne ey het. Şar seba şêwrî zî şîyêne ey het. Aqil dayne şarî. Kesî ra pereyî nêgirewtêne, nanê her kesî nêwerdêne. Payîzê 2006î de şî rehmet. (Rehma Homayî ey ro bo.)

4. *Yenîyê Herpo*: No hênî peyê dewa Qurmike de, binê Koyê Xaloziwani de yo.

5. *Tehte*: Vera Mehla Berxîgî de, weverê çemî de, yew zinar o.

A şewî uca kewtî ra. Serê siwey, awe bîy tay. Wiştî we hamey.

Vanê, nekukê (nenûgê) Hecî Sihîdî tera kerê, berê bidê Pîra Hele, wa bikero mîyanê nanî, bido ci, wa boro. Vanê, wa bido Dewrê Deqî, wa boro. Şinê persenê, vanê bi eno qeyde fek gire dîyeno. Wa fekê ci gire bidîyo, wa keyna bido, ma bîyarin.

Û ena hewe, ez nêzana ena gorimê mi Hewe bî, Sedêqa bî, kame bî. Ez vana qey Hewe bena. Vana:

- Kekê, nekukanê xo tera ke, ma şirawenê Tutya. Vanê, veyşnenê erzenê çimê gayî ser. Bitreyî dayo çimê gayî ro. O ke namê ê Sihîd o, nekukê ê benê.

Enarey Hecî Sihîd zî, çira ana heşê xo top nêkeno. Hema heş yeno sere, vano:

- Dinya Homay Sihîdî Tutya de estê, çira ê min wazenê?

Hecî Sihîdî tede vetibi. Ena Hecî Sedêqa û Hewe ra vatêne:

- Ez gere dindananê şima biancî, dindananê şima!

Û xo dayne erd ro.

Badê pey şî fekê ê gire da. Şîy Herte de nale nuşt, da Pîra Hele. Eşt binê lengerê berî. Hema keyna da, ma şî arde. Ma hendî şîy teftal-meftal girot û ma arde. Ma qalın nêdabi.

Wêrisdarê kêy bay xo, tenê a bî. Eno hêgayê Evdale, ê Ase wo. Pê peranê aye girotibi.

Naca Keçe zî, ez şîya mi waşte. Kalê to û Ap Hecî Sihîd esker de bîy. Ez şîya mi waşte. Enarey, eno Hecî Mehmûd, rehmê Homay ro ci bo, Çemê Corî ra hameyne, mîyanê daran de lingê xo dayne erd ro, vatêne:

- Nezzan o, pizzan o. Çaroxê lingan erzan o!

Yanî, yariyê xo pê mi kerdêne, vatêne cînî şîya cînî wašta. Yanî vatêne, cînî seyîn şina cînî wazena!

Wexto ke ez zî wašta, bay mi amewo Barave, amewo arye. Şîyo kêy Pîra Mayla. Pîra Mayla ci rê hakerûne virašta, hakerûne werda. Wexto ke ez tamam bîya, kêy apê mi Huseynî hamey ez wašta. Bay mi vato:

- Mi hêkerûn xwarîye. Ji mi ra ma û maye!

De qederê Homay bî. Ez nêdawa îne, dawa Barave. Pîra Mayla hamîya ez wašta.

LÊ DÎLBERÊ

Mutlu FIRAT

Şewe mi ser a tarî ya
Bejna to derg a ze selvî ya
To ez ca verdo şîya
Şîya êndî ê şarî ya

Lê dîlbere, lê dîlberê
Aşma min a zê fenerê
Lê dîlbere, lê dîlberê
Gul sosuna wertê kemerê

Aşme veşena zê çila
Dîlber, ti mende ra gula
Kena ya derd û kula
Ti heyani ke ê şarî ya?

HORÎYES

Hancî dewijî wadê Filîtî Egîtî de amêbî pîyeser. Her çiqas wade yê Filîtî Egîtî bi zî no wade sey wadê dewê Kur bi. Kurijî şewanî dergan ê zimistanî de wadê Filîtî de amên pîyeser, îta de pîya radyo goşdarî kerdîyen. Radyo de çîko dewijan hêna zaf goşdarî kerdîyen, veng û vaj û bernamê kurdî yê radyoya Erîwan û Bexdadî bî.

Dewijan nê şewanî dergan de îta de kar û baranî rojaneyî ser o qisê kerdîyen, dengbêjan deyrî vatîyen, sanikvatoxan sanikî vatîyen, ge-ge zî dewijan tarîx û politîka ser o sohbet kerdîyen.

Yew şewê, aşmê sibate de, dewijî hancî wadê Filîtî Egîtî de ronîşte bî. Hîşar zî pa çend embazanî xo ya cemat de hedre bi. Herkes wade de goreyî emrî xo ronîştîyen. Xortî hetî cêrî de, yanî hetî berî de, ronîştîyen.

Hîşar, Xarpêt ra newe amebi. Aşmê sibate de mektebî ey di hefteyî tehtîl bi. Ey waştîb ke nê di hefteyanî xo dew de ravîyerno. Hem dew, may û pîyî ey, embazî ey kotibî Hîşarî vîr hem zî ey waştîb ke xo vewr ser ra xij bikero.

Hîşar hema samedî wendişî ya nêşîbi bajar, babî ey ci rê dar ra qayax viraştîyen û ey zî sey qicanî dew xo vewr ser ra xij kerdîyen. Nê serranî peyênan de dewlet Şarge de yew tesîsî xijkerdişî awan kerdîbi. Xortî Çewlîgî û xortî dewanî dor-marî tehtîlan de û rojanî şeme û yewşemeyan şîn Şarge de xo xij kerdîyen. Zaf keyfî qicanî dewijan ameyni ke heta serî gilî koyî şuerî û uca ra xo seracêr verradî.

Dewijan sax-suer ra qisê kerdîyen. Ge qalê pês-diwar û alefî înan kerdîyen, ge eştîyen politîka.

Seyîdxan KURIJ

Yehyayî Qasiman ke zaf radyo goştarî kerdîyen, qutîyê tutinî vet, yew cixara pîşt û qutî xo kîşt de hetî Şerîfî Mehmudan a kerd derg. Yehyayî çekmaqî xo vet, cixarê xo vist ta û va:

-Mi ewro hancî ajans de goştarî kerd ke anarşîstan yew rojnameger kîşt. Hancî her ca de şar pê saetan paweno ke yew kîloyî şekerî bigîro.

Şerîf Mehmudûn ke hertim bi Yehyayî tinaz kerdîyen, ey fek de qalê ey birnay:

-Lîya Yeho, ti ça ra tirkî zûnî ke ti fehm bikerî ke radyo se vato!

Filîtî waşt ke Yehyayî tesdîq bikero, va:

-Ez yew hefte cuwa ver Çewlîg de bîya. Mi waşt ez yew tenekê ruwenî Vîtayî bigerî. Kelûm qedîm mi çar saetî dor de pawit, encax dor amê mi.

Egîtî Remûn va:

-Doletî (zengînî) mexsus her çî nimnenî. Ê wazenî ke no hukmat bîyero war, hêna Demîrel bîyero hukmî ser.

No bête de berî wadî abi, lacî Filîtî, Nuredînî çay ard. Hîşarî zî ey de ardim kerd, înan cematî ra çay kerd vila.

Egîtî Remûn yew fir na çayê xo ya û qîşkerdişî xo rûmit:

-Şîma nêvînenî, her roj des-pancês merdimî kişîyenî. Yew perr ra zî kurtçî vecîyayî. Ê verba dewlet vecîyenî, vanî “Ma dewletê Kurdan awan kenî”. Heyran, Homayî aqil dawo, çend telebeyî senî dewlet de şîna sere. Ordî dewlet esto, cendermeyî dewlet estî, polisî dewlet estî. Lîya dewlet rê dewlet lazim a.

Şerîfî Mehmudan yew firê çay kaş kerd û zere ra yew ax ûnt:

-Dewayê kurtçîyan yew dewaya heq a. Ê vanî “Deway ma dewayê Şêx Seîd Efendî ya, dewayê Mala Mistefa Barzanî ya. Ma zulm û zordarîya ke dewleta tirkan tertelê Şêx Seîdî ya pey kerd, şîma xo vîr a kerda? No cemat de keso ke babî ey yan zî apî ey nêamo kîştîş, banî pîy ey nêamo vêşnayîş esto? Şîma sinî nayê xo vîr a kenî? Nê gurey pîyor dek û dolabî Kemalî û Îsmetî Kerrî bî. Kerwa Egîtî xo besto partîyê Îsmetî ya, nika zî hema na partî dima şîno. Ney rind bizanîyen ke partîyanî tirkan ra kurdan rê xeyr nîno.

Yehyayî xo eşt bête. Ey hancî çend çîko ke radyo de eşnawit be, cematî rê va û reyna qal ard telebeyan ser:

-Her roj radyo qoxeyî sax-solî ra behs kena. Nê ke vanî ma kurtçî yî,

nê rêçê Şêx Seîdî taqîb nêkenî, nê komunîst î, Homayî înkâr kenî.

Dewijan îna sohbetî xo dewam kerd. Ge-ge çend kesan tîyemîyan ra qisê kerdîyen, hinî vengî kesî nêşîn kesî. Her kes bibi sîyasetmedar, her kes bibi tarîxzan.

Mîyanî nê hala-hala û teşqeleyî de ber abi, Nûredîn tengnefes kot zere û qêra:

-Lajî Ruştî Salehî û yew kuermûnij binî horîyesî (vewrêsi) de mendî!

Yew qêrî û gazî kewt mîyanî cematî. Dewijî weriştî we û kotî teber. Hîşar zî pa dewijan a kot teber.

Dewijî, zimistanan wexto ke şinî dûnga, yan zî ko ra bi towik (tawug) velg kaş kenî, puçanî galikan kenî pay. Şan de zî wexto ke şinî cemat puçanî tenikanî nexşinan kenî pay. Na şew, gazî ra, zafê dewijan bi puçanî tenikan hetî Kuermûnî ya kotî rayîr.

Hîşarî zî botî xo kerdibî pay û puçî tenikî peşminî pay de bî. O zî cemat a werişt we û teşqele ra, bê ke bendî botanî xo girê bido verî xo da hetî Kuermûnî ya.

Aşmê sibate bî, saet desê şew bî. Tîjê aşme akewtibî, dinya o qeyde sipî bî ke merdimî vatîyen qey yew kefeno sipîye giroto pira. Hem tesîrî aşme ra, hem zî vewr ra dinya roşn bî, dewijan rehet rayîr vetîyen la heto bîn ra serd bi, puk bi, hewa ra vewr kay dayn.

Erd de hendê di metreyan vewr bîy. Rayîrî Kuermûn û Kur amnanî yew saet û nê antîyen. Herçî camêrd bi, hotayserrî ra heta pancêsserrî kurijan, heme verî xo dabi hetî Kuermûnî ya. Tayê dewijan kincî qalinî girotibî pira, puçî galikî kerdibî pay, sere û çimî xo bi egalan hol piştibî. La yew qismî xortan zî bi kincanî tenikan, puçanî neqîşinan û serakerde kotibî rayîr.

Lacî Ruştî Salehî û Mehmedî Evdalûn hîrê rojî cuwa ver şîbî Kuermûn. Kurijan, rayîro ke ê ti ra şîbî, o rayîr taqîb kerd û şî. Pîyorê dewijan kotibî tîye dima. Heta mîyane vewr de mendîyen. Yewî ling daritîyen we ê bînî herindê lingê ey de lingê xo ronayn. Mîyanî vewra sipî de kurijî sey yew marî sîyayî derg bibî.

Hîşar pa dezanî (datîzanî) xo Laser û Kerîmî ya kotibi mîyanî rêzê dewijan. Ey yew parke girotibi pira û sere û çimî xo zî nêpîştibî, destanî ey de lepikî zî çin bî. Yew perr ra vayî vewr ardîyen kerdîyen fek î

çimanî Hîşarî yew perr ra zî semedo ke ey bendî botanî xo girê nêdabi, vewr kotîyen botanî ey ver. Nêem saet ra pey dest û lingî ey çîyayî. Dewijan lez û bez xo hetî Kuermûnî ya ûntîyen. Herkes amên Hîşar û dezanî ey ra vîyertîyen û şîn. Dezanî Hîşarî nêwaştîyen ey ca de verdî û şuerî. Laser û Kerîm, yew vernîyê Hîşarî de yew zî peynîyê ey de hêdî-hêdî şîn. Hêverê înan halî Hîşarî zaf ciddî nêgirot. Înan xo bi xo vatîyen “O rewna dew ra vejîyawo, musaye nîyo, o semed ra çîyeno”. La nêmeyê rayîrî ra pey bellî bi ke halî Hîşarî qet hal nîyo. Ey bi zor lingî xo wedarîtîyen, yew ling eştîyen, ginayn erd re û hewna weriştîyen û înan dima şîn. Sere û çimî ey mîyanî vewra sipî de mendibî, pirnik û goşî ey bibî sur, bibî sey çêleyê adirî. Ey ge-ge destî xo xo cêb ra vetîyen û kerdîyen xo fek, kerdîyen germin la qet pere nêkerdîyen. Hende serd bi ke çend deqey cuwa pey destî ey hewna çîyayn.

Dewijî pey ra amên resayn înan. Yew het a Hîşarî rê qehrîyayn, heto bîn ra vatîyen “Şima çi geyrinî, derdî ma ma rê bes nîyo, ma nika şima ya kay bikerî. Hey biewnî no hal ra, merdim no puk û xezeb de no qeyde kuweno rayîr. Kî vûnî qey ti hê çarşuya Xarpêtî de geyrenî”. Herkes ewnîyan ke Laser û Kerîm hê uca de yî, înan Hîşar ca de verdayn û şîn. Kerîmî vernî de cay lingan viraştîyen, Laserî zî pey ra dest eştîyên Hîşarî. O qeyde ê hêdî-hêdî şîn. Hinî nêşkayn tepîya zî ageyrî, çimkî nême ra zaf rayîr şîbî. Kur zî pey de mendibî.

Hêdî-hêdî dest û lingî Hîşarî kung bîn. Ey hinî nêşkayn linganî xo xo dima kaş bikero. Tersî mergî kotib ey zere. Halbukî çi xeyalî ey bî. Ey waştîyen emser vera şuero dersxane ke semedê unîversîteyî, îmtîhan de yew puano hol bigero. Hîşarî qijkekê xo ra waştîyen ke bibo doktor la nê serranî peyênan de fikrî xo bedelnabi. Ey lîse de şorişgêrê sinasnaybî. Tarîxê kurdan wendibi û meselê Kurdîstanî ra haydar bibi. Xora qicîyê ey bi goştarîkerdişî egîtê Yad Mehmud Ebasî û embazanî ey, zulm û zordarê tirkan vîyertîbî.

Hîşarî yew het ra xo ver dayn ke gam bierzo, xo ver bido ke pay vîndero yew het ra zî nê çî xeyal kerdîyen. Qicîyê ey amên çimanî ey ver. Nê dere û derxuleyî ke o nika bi tersî mergî ti ra vîyeren, ey îta de zaf bizîye û vareyî çirênaybî. Ey pa dezanî xo ya, nê cayan de, qicanî Kuermûn û Emtaxî de zaf qoxe kerdibi. Ey na lay de zaf rey tewrî

kênayanî dew zitûbit asnaw kerdibî. Na vewra sipî ya ke ewro bîya Ezraîlî ey, çend zewq û sefa dabi ey. Ey qicîyê xo de çar çimî ya pawitîyen ke vewr bivaro. Pîyî ey her serr ci rê dar ra qayax viraştîyen û yew citay lastikanî kehenan zî pa mix kerdîyen.

Pîyî ey dest ra tebayê nêxelisîyayn. O yew wistawo hol bi. Ey diyesê banan ra bigîr heta kueçik her çî viraştîyen. Pîyî ey her serr ci rê towik zî viraştîyen. Pîyî Hîşarî ne têna qicanî xo rî la pîyorê birarzan û warzayanî xo rî zî qayaxî û towikî viraştîyen. Ax pîyî mi! Xueri ra ax ûnt Hîşarî. Wexto ke qalê pîyî ey bîn yan zî pîyî ey amên ey vîr, o tewirikî bîn. Pîyî Hîşarî, yanî Diryehî Elûn... O însano rind, însano zerrîtenik, bimerhamet û bişefqet. Nika bizano ke lajî ey ho çî hal de yo, o ca de beno gej. No welat de qicanracirgîyayîş, qicîlapatkerdiş çîko normal bi. La babî Hîşarî qet yew roj yew qicî xo lapat nêkerdibi, yew roj qicanî xo ra nêcirgîyabi. Hîşarî ge-ge halî xo xo vîr kerdîyen, kotîyen pîyî xo ver. Homa nêkero o îta de bimiro, halî pîyî ey se beno?

Hêna xeyalan Hîşar berd qijkekê ey. O serî sibayî rew ra şîn qumî Hecî Elî de yew mude xo xij kerdîyen û cuwa pey şîn mekteb. Ey wexto ke xo xij kerdîyen seke firayn, ey o qeyde hîs kerdîyên ke pelî nayî xo ya ho fireno.

Yew roj mekteb de, verî ke ders dest pêbikero telebeyî şîbî xo xij kerdibi. Malim amebi mekteb ke sinif de têna çend kênê estî. Bêcare niştibi rue û pawê wendekaran vindertibi. Di saetî ya pey seke qet tiway nêbîyo, pîyorê wendoxan amêbî sinif. Tabî Hîşar zî tewrî embazanî xo ya şîbi xijkerdiş. Malimî pîyorê înan tek-tek eştibî cetwelan ver.

Na vewra sipî ke Hîşarî ti ra zaf hes kerdîyen ewro bîya ecelî ey. Dest û lingî Hîşarî misyel bîbî. Hinî linganî ey de gan nêmendibi. Ey hinî nêşkayn rayîr ra şuero. Kerîmî o kerd xo paşt, Laser zî kot vernî, ê no qeyde hêdî-hêdî dewijan dima şî. Hîşarî wexto ke vatîyen “Hewnî mi yeno”, înan o nayn rue, bi vewr dest û rîyî ey vilênayn, nata-weta lapat vistîyen rîyî eyî ya ke hewna nêşuero. Çimkî no hal de hewnaşîyayîş merg o. Înan wina bi zor xo resna nêzdî Kuermûn.

Nêzdîyê Kuermûn de yew çala xueri bîy. La ra heta dîyarî Kuermûn hendê pancês metreyî yew qeyme bi. Pey nê qilî Kuermûn bi. Kurijî verênî yê ke resayî îta, dî ke horîyes qilîyawo ra, na çala gird kerda de.

Wexto ke Hîşar pa dezanî xo ya resa uca, dewijî geyraynî meyîtanî Saleh û Mehmedî. Tayê dewijan dî ke halî Hîşarî xirab o, înan çend xortî bînî finayî Hîşar û dezayanî ey kîşt û ê şawitî Kuermûn.

Dewijî na mintîqa hetî horîyesî ya waharî tecrubeyî bî. Înan çoyî dergî xo de ardîbî ke bi çoyan bigeyrî meyîtan. Dewijan çoyî cinayn vewr ri û no tewir înan cayî meyîtan tesbît kerdîyên. Kurij û Kuermûnijî heta destî sibayî geyrayî la înan meyîtî nêdî. Înan ca de verda şî Kuermûn û roja bîn fecirî sibayî de hêna amey. Welhasil nêzdîyê nêmetroj de meyîtî Saleh û Mehmedî vecîyayî orte.

Hîşar a şew pa embazanî xo ya Kuermûn de şî keyê Qesî Evdalûn. Her kesî solî xo vetî û şî zere. La solî Hîşarî pay ra nêvecîyayn. Vewra ke kotîbî mîyanî solanî ey, tede cemidîyaybî û puçî ey zî zeliqîyaybî solan a. Hîrê-çar tenan zor botî ey pay ra vetî. Waharî keyî senî ke Hîşar no hal de dî ca de zûna ke o misyel bîyo. Qesî yew legan ard, awka serdin kerd legan û lingî Hîşarî vistî mîyanî awka serdin. Vewr ard sawit dest û linganî ey ra. Waharî keyî a hel ard hene viraşt, hene na dest û linganî Hîşarî ra.

Roja bîn serî sibayî waharî keyî yew towik ard, înan Hîşar nişna towik û pa Kerîm û Laserî ya çend xortan towik kaş kerd hetî Kur a. Gereka yew ling rew Hîşar biresnayn doktorî. Cayo en nêzdî Çewlîg bi. Rayîrî Çewlîgî zerê Kur ra vîyertîyen ra.

Yew merdimî towik kaş kerdîyen. Qayme de towik tehn dayn, duz de zî ge-ge yew-di tenan pey ra towik tehn dayn. Seracêran de yew niştîyen towikî ver a û towik sey jet şîn.

Ê wina, çar-panc saetî cuwa pey resayî Şarge. Şarge, rayîrî Xarpêt û Çewlîgî ser o yew dew a. Şoforî mînîbusê Şargeyî qewexane de bi. Kerîm şî xeber day şoforî. Ê niştî mînîbus şî Nêweşxaneyî Dewlet ê Çewlîgî. Servîsa Acil de qeydî Hîşarî viraşt. Hîşar girot zere. La sey her wextî nêweşxane de doktor çin bi. Memûrî va “Doktor encax siba bîyero”.

Roja bîn doktor ame, Hîşar muayene kerd, serê xo tîyeşûna û şî. Dezanî Hîşarî û çend embazanî ey teber ra pawitîyen. Ê pawey xebera hol bî la yew het a zî tersayn.

Yew mude cuwa pey doktor peyser ame. Doktor persa:

-Merdimî Hîşar Tîkmeyî kam î?

Dezayî Hîşarî pa xortanî bînan a, hetî doktorî ya şî û va:

-Merdimî Hîşar Tîkmeyî ma yî. Se bi? Halî Hîşarî senîn o?

Doktorî, bi yew vengo melul a va:

-Çi heyf ke şima erey mendî, çîko ma bieşkî bikerî, çin o!

Laserî va:

-Ti se vanî doktor beg? Yanî!....

Doktorî va:

-Yanî!... Gereka ma linganî ey tira bikerî!...

PAMENDÎ

Newzat VALÊRÎ

1.

Cuyayîşê mi xurbet o, ez tede gêreno
Yewna roj şî awkê emrî de, îna hêdî, îna şenik
Û astareyî rijîyê lahifê şewa tarî ser a
Hey, erd de yewna dinya, ezman de yewna
Ne rojî viyertî ke cîyabîyayîşî mi biqedîyo,
Ne ez qedîyaya, wa felek rehet bo!

2.

Welat ra pamendî barê min a,
Hesirî zerrê mi gurgurnênî nimtik.
Şar mi ra dûr o, bajar mi ra dûr o,
Ax, yew çarê mi çin o!
Çi eciz û pergende ya ez,
Xerîb-xerîb gêrena, nêzûna ez se ra şêrî!
Her kes şuxulî xo de, ez derdê to de...

3.

Hêvêrî çî rind û baş bi her çî
Ti gulê baxçeyê zêrrina mi bî
Ti boyê ruhê derd û dermanî bî
Ez pê to şa bî, pê to ez tamamî bî.
Nika her çî kêmi yo, her ca mi rê teng o,
Ruyî mi qet nêhuyeno, dor-maley mi
Xirb a, talan a, yeban a...

4.

Bêhal û têna ya ez yew koyo berz ra
Ne esparî yenî şinî ne zî ez eşkeno şêrî
Ko çiyeno, roj çiyeno, ez çiyeno
Se bikerim, ez dilê xo tesel bikî.
Destê mi vengûvart mendî.
Se bikerim, dinya bêxem û bêrehm a
Qet ma xo rê derd nikena, gêrena ha gêrena!

Adara 2005

KANÇ Û PÎRE

Arêkerdax: **Seleh PAK**

Hewt hebî biray benê, day îne çîni ya la bay îne esto. Bay îne zî extîyar o. Cayêke de, serê hebêke koy de benê. Roc ay hewt birayan ra hebêke keye de beno, ay bînî şîne seyd. Yo (o) ke keye de beno, yo îne rê nan keno hadire.

Birayan ra namey hebêke Kanç o. Rocêke bena dore Kançi. Kanç ay rocî keye de beno. Îne zerecî ardê, ay zerecan keno hadire, yano ke pewco hanêno agir çîni yo. Vano wele ez şîrî cayêke ra agir bîyarî. Şino serê banî hanêno dorê xu ra ke cayêko dûr de piçêke agir roşin keno. Vano ez leze kerî şîrî ûca ra agir bîyarî, zerecan pewcî heta ke yê ko ra bêrê.

Zehf ca şino, şino barê ay agirî. Hanêno hebêke lên nanîk o ser o. Hewt hebî keynekî zî nanîk ê ver de. Îne ra vano:

-Hîçêke (piçêke) agir bidê min ez xu rê bena.

Yê vanê:

-Wele day ma tîya nîya, ma nêftarenê agir bidê to. Ya heme kolî mardî û kerdê binê agirî. Ma bidê to, ya go bizano.

O vano:

-Min rê piçêke serê hebêke kolî ra tera bikerê.

Yê zî serê kolî tera kenê, danê ci. Dima cû day îne yena.

Ya vana:

-Yew hamew tîya! Boy yewî yena min!

Yê vanê:

-Yew nîyamew.

Ya vana:

-Nê, hamew!

Kona dima yê, şina. O riseno keye, ya zî yê dima risena keye, xu dana berya ro; vana:

-Ti akenê abike, yaxanê (nêke) ez go berya bişiknî.

Ya hût a. Ana hûtêke pîl a ke însanan wena. Însanan biqefelno, wena. O berya keno a, ya yena zere. Vana:

-Ti hamey ûca çi?

O vano:

-Ez hamîya agir, agirê min çînî bi, ez hamîya min agir ard.

O ya ra vano:

-Ma nêdê pêro, ti bilesebe vana çi? Şo keynanê xu bîya tîya, ma hewt hebî bira yê, bay ma zî esto. Ti bay ma bigîre, keynanê xu zî bide ma, her yewî rê hebêke. Ma têdir bizewicê. Ma têbar de bê.

Ya vana:

-Wa bo.

Şina keynanê xu ana. Ya bay îne gêna. Namey hebêke keyna ya Xecîca wa. Xecîca dana Kañç î, ay keynan zî her gu hebe dana birayêke.

Yê rocêke serê sibay wirzenê ke a hûte bay îne werdo. Vanê:

-Wî! Ena tehlûke wa, ya go çîke bîyaro serey ma zî. Ma çîke bikerê.

Kañç vano:

-Temam, ma go çîke bikerê.

Rocêke ya îne ra vana:

-Cay xu û keynanê min têra bikerê. Yê xu rêzêke de rafînê, yê keynanê min rêzêke de. Mekoy têbar.

Yê anê cayan anakî finenê ra. Yê xu rêzêke de finenê ra, yê keynan rêzêke de. Heme konê ra, Kañç tenî nêkono ra. Kañç vano:

-Wirzê we, şima her gu yew cînîye xu bikerê cay xu, şima zî bikoy cay cînîye xu.

Bişewe Kañç hanêno ke ya şî hebêke şimşêr ard, serey keynanê xu heme tera kerdî. Ya ra qey yê yê.

Serê sibay vana:

-Xecîca!

Kañç hêdîka vano:

-Hiii!

Ya vana:

-Wirze we, ez nanîk a şina. Hînîke bulxur pewce, zere û gurçikanê Kañçî zî bike ver û min rê bîya. Ez şina ko de cite kena.

Kañç wirzeno we, veyn deno biranê xu, vano:

-Wirzê we, şîma heme tîya ra şêrê xu bifeletnê, ez zî nanîka dimay şîma ra yena.

Yê şînê. Kanç ano bulxur pewceno, cicikanê Xecîca zî tera keno, ano keno ver û ya rê beno. Şîno hema nêriseno ya, veyn deno vano:

-Dada, perey ma ça yê? Qançûlcî hamey. Zerd û perey ma ça yê? Ez şîna peran dana îne.

Ya cay îne te ra vana. Hema Kanç ay nanî ûca nano ro, vazdano yeno. Yeno ay peran û zerdan gêno û vazdano dimay biranê xu.

Pîre yena ke nan boro, gava hanêna ke cicikê keynay ya tede yê, bermena, qîjena, vazdana yena. Xu rê vana wele min çike kerdo. Yena hanêna ke heme keyney xu kiştê û bermena, pey ra kona dima îne; vana ez îne biqefelnî pêrine bikişî.

Yena cayêke, ûca çemêke beno, ya tobe kerdo çî rey nêşîna wetê ay cemî; hanêna îne o çem derbas kerdo.

Agêrena, yena keye. Keye de bermena. Keynanê xu gêna bena kena mezel. Serê mezeli de pîrya (hende) bermena, wîrdî çimê ya benê korî. Û ya hendî ûca manena.

Kanç û biray xu zî yenê şehr. Şînê kê paşay, xu rê ûca kar kenê.

Rocêke kê paşay nan kenê hadire, Kanç vano:

-Wî! Çîra koçikê şîma anakî yê? Pîre min esta, koçikê ya heme zerdîn ê.

Ê vanê:

-Pîre to ça wa?

We vano:

-Wele pîre min zehf zengîn a, enî perey pêro ê ya yê. Ez şîrî koçikanê ya bîyarî, koçikê ya zerdîn ê.

Ê vanê:

-Çî rey koçikê zerdînî estê? Şo bîya.

Kanç şîno kê pîre, nêşka ve ra vano:

-Pîrê!

Pîre vana:

-Kanço!

Vano:

-Ha dada pîre.

Vana:

-Ti ça ra hamey? Hela bêre. Boy Xecîcay min to ra yena, ez to boy kerî.

We vano:

-Sûcê to wo. To ê kiştî, min çike kerd?

Dima cû vano:

-Ez bîya vêşan. Min rê hînîke bulxur pewce, ez borî.

Pîre bulxur pewcena, vana:

-De bê bo.

Ya ra nêseno. Çimê ya kor ê. We vano:

-Xu ra ez hamîya, hendî ez nêşkena şîrî, ez barê to de bena. Hela ay koçikanê xu yê zerdînan bîya bide verê germî, ez xu rê hanêna te ra.

Ya şîna heme ay koçikan ana dana verê germî. Vana xura we hendî nêşkeno şêro, go tîya bo. Kanç vano:

-Pîrê, hela piçêke aw bîya, ez bîya têşan.

Pîre vana:

-Çike çin yo ez pê aw bîyarî.

Pirocine gêno dano destê pîre, vano:

-Ho, ena bîgîre bike pirrî aw û bîya.

Pîre zî gêna şîna serê yenî, kena binê aw ro, kena-nêkena aw tede nêwindena. Vana:

-Wî! Wele yê ez xapênawa!

Yena ke ê heme koçikî girotê û ramaw şîyo. Ya kona dima ê, we hancî kono wetê çemî. Ya şîna hanêna ke we şîyo, veyn dena, kena-nêkena we nîno. Ya hancî gêrena a, yena keye.

We zî ay koçikan gêno şîno kê paşay, vano baytarê (biewnîrê, banîrê). Yê hanênê bira (rasta) zerdîn ê, vanê:

-Qey pîre to zehf zengîn a?

Vano:

-Erê. Qanzê ya estê, heme çî ya esto. Ez şîrî şîma rê qanzanê ya bîyarî?

Yê vanê:

-Şo bîya.

Hancî kono reyîr şîno. Şîno axorê pîre, hanêno qanzî hanîk ê ûca. Qanzî vanê:

-Kix, kix! Kanço ma beno!

Ya şina war, destê xu çarnena. Nata-weta gêrena, çimê ya qeybê ke kor ê, nêvînena. Hancî qanzî kixenê, vanê:

-Kançî ma berdî, Kançî ma berdî!

Vana:

-Quzilqurt! Tersê Kançî kewto pîzey şima zî.

Pîre hendî nêşna. Kanç ay qanzan gêno, beno kê paşay. Yê vanê:

-Pîre to seyîn a? Ça wa?

Kanç vano:

-Ez şîrî şima rê bîyarî?

Vanê:

-Wele baş o, şo ya bîya.

Kanç vano:

-Anakî ez nêftarena ya bîyarî. Hebêke dolabe min rê virazê, ez berî, ya bixapênî, bikerî zerey aye û bîyarî.

Yê dolabe virazenê, danê Kançî. Kanç gêno şino barê pîre. Vano:

-Dada pîre, ez hancî hamîya.

Ya vana:

-Bê, bê ez xurê to piçêke boy bikerî. Boy Xecîcay min to ra yena.

Kanç vano:

-Dada pîre, ez to ra çîke vana. Ti xebere min bikerê ez hendî barê to de bena. Şo hebêke dolabe nanîk a ûca, biko (bikewe) zerey ya. Hebêke kîlît zerey ya de esto, biqefelne, ay kîlîtî zî berze teber.

Pîre şina kona zerey a dolabe, berya qefelnena, kîlîtî zî erzena teber. Kanç şino a dolabe gêno û şino. Pîre vana:

-Kanço, ti se kenê? Ti min benê ça?

Kanç vano:

-Ez çîke nêkena, ez barê to de bena.

Û ya beno. Ya beno verê çemî, ûca ya vana:

-Kanço, min mebe wetê çemî! Min tobe kerdo.

Kena-nêkena Kanç ya beno. Zerey dolabe de wa. Nêşkena vecîyo. Ya beno kê paşay û îne ra vano:

-Ya veramedê. Ya ma naskena, go ma bikişo. Ez û biray xu ma xu cayêke de bilimnê hema.

Kanç û biray xu şinê konê pey hewt beryanê asinînan. Ê ya veradanê.

Ya kona pa îne hemine wena, di-hîrê hebî tûtî tenî manenê. Ay tûtî vanê:

-Pîrê, ma mewe ma to ra vacê Kanç û biray xu ça yê?

Ya vana:

-Wa bo. De bêrê min ra vacê.

Ê mocnenê pîre, vanê:

-Nanîk ê tîya, kewtê pey enî beryan.

Ya ay beryan hemine şiknena. Kanç te ra vecêno.

Şimşêr Kançî dir beno. Hebêke dano ya ro, ya vana:

-Wele xu ra ti go min bikişê. Min bikişe, bivêşne, wele min bişane enî bajarî ro; wa pêro bibê rehetî. Hînike wele min bere bişane keynanê min zî.

We ya kişeno, vêşneno, wele ya şaneno heme bajarî ro; pêro hancî benê rehetî. La wele ya nêşaneno keynanê ya ro, vano ê zî go zey ya bê.

Xeberoşke ma dîyaran,

Rehme li day û bayê goştaran (*).

(*) Na sanike (xeberoşke) dewanê Licê de vajîyêna.

HÊLÎNE

Daimî BÎNGOL

zerqî eşto
hoka-hoka şiwanan a
di zerancî birr ra vaştî ra
yew ê hetê Bîngolî
a bîne Heftrengê ser
Hêlîne dest kerd berz
“xatir bi to”
di kewî ameyî
roj bî berz
şiwaneyî ortê kulavan de
kutîkî sey kerge melis bîye
Hêlîne huyêna
bulirî reqs kenê
bêriye de
kêneke hîna qic a
dest eşto elbe
di kewî bî Hêlîne ra
va “destê xo bide mi Almanya”
Hêlîne mîyanê hewran de
êdî nêhuyêna
di hêstîrî ginay war a
yew bî Çemê Koşkarî
yew bî Çemê Qasima

RÎPELÊ FIQRA Û MESELAYAN

PARSEK Û KOR

Arêkerdax: Mewlud TANRIVERDÎ

Hebêk dewrêşeko tavsij o parsek Bongilan (Solhan) ra keweno raye, Dara Hênî, Hêni, Pîran, Pali û Qerebegan de geyreno ro pars û mîlete xapêneno, qederêkdo pîl peran û çî-mî xo rê resneno pê, badê joy zivirêno ver bi Bongilan şino.

Gava g' (ke) ver bi Bongilan şino, jo (yew) dewa Sîwanî de raştê jo korî yeno. Awnêno korêk haw ewca rayda cê ser o. Tavsij mexsus veng dano, vano:

-Gelî însanan, şima bi qabê Homay kerê, qe şima kes tîya çinîk o? Homay ra eyan o, ez şîya min xo rê qederêk perey top kerdê. Ez feqîr a, kesêkdê min çinîk o. Vînayîya çimanê min xo ra kemî bî la gava g' ez amîya ena dewe, a dalpa roşnîya g' tede bîy, a ke (zî) şî û ez kewta dinyada tarîtî. Qabê Homay, qabê pêxemberî, qe kes çin o g' xeyrdê xo ra min rê bibo yardimcî. Min dir qederêk pereyê min estê, go nebaşî min ra bidiznê.

Koro sîwanij gava g' enê vengî seh keno, vano wela Homay da min û xo ele texmîn ver bi terefê vengî anceno. Şino ewca, vano:

-Bira, bira, vinde! Ez na wa amîya to rê bena yardimcî.

Tavsijo parseko g' bi xasûktî xo nawo ro korî û sîwanijo kor yenê têhet, qederêk têdir diwan kenê. Tavsij vejeno ê peranê g' xo rê bi pars risnayê (resnayê) pê, îne teslîmê korî keno, vano:

-Xeyrê xo, ro enê perandê min bibe wayîr. Ti vînenê g' ez kewta dinyada tarî. Go jo peranê min min ra bigîro û kêy min mîrat kero.

De koro sîwanij gava g' peran keno xo dest, heş seredê cê ra vejêno, vano:

-Ma bîy birayê axrete. Ti henî qet meraq meke, ez birayê to wa. Ez

go to hetanî dewda to berî û teslîmê kêdê to bikerî. Enê peranê to ke ez go teslîmê kê û kulfetdê to bikerî. Ti zirarêk nêriseno to û perandê to.

Kor hetêk ra ewna vano, heto bîn ra ke hîsabê remayîşî keno, vano gelo ez çica wa biremî. Tavsij ke vano hela vindere, eno koro g' min kor zano se keno.

Bi destê jobînî gînê û qederêk ca ray ra şinê. Cayêk de koro sîwanij henî wazeno biremo, ewca vano:

-Bira, ti qederêk tîya vinde, ez enê derî de destawîya xo xalî bikerî, ma ancî rayda xo ra dewam bikerin.

Û şino, xo ewca erzeno erd. Tavsij seyrê ci keno, vano hela eno se keno. Korî hes xo ra birnawo, tawsij ke bi sebr awnêno ci ra. Gorê nîm saetêk derbas bena, hes sîwanijdê korî ra nêvejêno. Tavsij veng dano, vano:

-Bira, ti pê se bî? Ti çirê nînê?

Deh, deh! Hes sîwanijî ra nêvejêno. Xo fekî ser eşto erd û vano, de xo ra o kor o, perey min rê mendî û mendî.

Badê joy tavsij sîyêke darenno we û vano:

-Ya Rebî, to ra eyan o g' ez seyîn feqîr a. Di enê halî de min xo rê pereyê sedeqeyandê şarî top kerdî ardî, etya ez kewta dinyada tarî. Hebêk birayê min va, ez to rê bena yardimcî labelê ê ra ke hes birîyawo. Ez nêzana degir çîk amewo seredê cê ya degir xo ra min dir bêbext o û çimê cê tede wo peranê min bero. Ti bi ê çiyê g' di zerrîda merdimî ra derbas benê, îne ra agah ê. Degir eno merdimî g' min dir bi bira, ro min xayîn o ke degir çîkîke amewo seredê cê û merdo ke to ra eyan o. Ez go ena sîya destdê xo bierzî, eger o xayîn o, ti belkî bi ena sîda min heyfê min ey ra bigîrê, degir xayîn nîyo ke xora ti bi her çî zanê. Bê emrdê to pel dare ra nîno dewar.

Û gîno sîya destdê xo ro seredê ê hîlekarî qelibneno, serê cê şikneno; şino peranê xo ci ra gîno û vano:

-Koro, Homayî kerdo g' ti bi rastîn kor ê; la eger çimê to bibayê ti ga se bê?

EZ EZ A, TI KE TI WÎ!

Arêkerdax: **Mewlud TANRIVERDÎ**

Vanê Homa tealayî ard evdêkdê xo bi nêweşî îmtihan kerd, badê joy va:

-Ez rebbê to wa, ti evdê min î.

Feqet ê evdî va:

-Nê; ez ez a, ti ke (zî) ti wî!

Badê joy Homa teala o bi mûsîbetan îmtîhan kerd, ê evdî peynî de ancî va:

-Ez ez a, ti ke ti wî!

Welhasilî bi hezaran enwa îmtîhan kerd, o evd ro xo nêmurîya. Feqet di peynî de o evd bi veyşanî îmtîhan kerd, yanî rizqê ci birna. O wext evd ame raye ser, va:

-Sedeq, amenna, ti rebbê min î, ez ke evdêkdê to wa.

RIŞWET

Arêkerdax: **Akman GEDÎK**

Rojê yew kurd, yew laz û yew kayserîyij pîya yew wesayîte de yê. Yew kamyone raya qarşî ra verba nînan êna. Xo nêxelesnena ra, verdana bi wesayîta nînan. Çîyê nêbeno qamyone labelê nê hîrê heme jî mirenê.

Beno şîn û şîwan. Nas û dostî, qewm û cîranî û wayîrê cenazan benê top. Pêro pîya şonê gorristan. Cenazan defn kenê. Wazenê yagêrê (yacêrê), xaftela mezela lazî hejîna. Beno hay-bîroyê milletî. Tayê vazdanê. Laz mîyanê mezele ra vejîno, xo wele (herre) ra pak keno, vano:

-Willayî ez nêmerda, ez weş a; hela bêrê tîya!

Milet qayît beno (ewnêno) ke rasta laz nêmerdo, gêrenê (cêrenê) ra ênê; vanê:

-Hela vaje. Ti senî reyna peyser ameya?

Laz vano:

-Qet pers mekerê. O het de jî her çî bi rişwet o. Mi panc hezar dolarî day, ez gureta peyser ruşna.

Milet pers keno vano:

-Ma ti a mevaje, o kurd se bî, o kayserîyij se bî?

Laz vano:

-Willayî ez ke ameya, ê kayserîyijî hîna (hona) bazarîne kerdê. Înan panc hezar dolarî waştê, ê vatê çar hezar dolarî. Wexto ke ez ameya bazarîye dewam kerdênê. Labelê ê kurdî qet pers mekerê. Ne xo şanîtê bazartînê ver ne jî çiyê vatê. Çiyê ke vatê no bî:

-Ez peran-meran nêdana! Şorê dewlete ra bigîrê (bicêrê), wa dewletê bido şima.

WA VENG NÎŞERO KIÇÎ

Arêkerdoxe: **Aysena KURDÎ**

Lajî yo merdumî benû nêweş, cînê xwi ra vonû:

-Rîyê Home lajî ma weşi bû, ez gê (gayê) surî kena qirbon.

Laj benû weş. Cînî mîyerdê xwi ra vona:

-Mîyerik, bonî lajî ma bû weş, gê surî bîya sari (sere) bibirn.

Di-hirê rê (rey) vona, mîyerde benû kerr, ve (veng) nîkenû. Cînek rênê vona, mîyerik onênû xwi cînê xwi ra nîxelesnenû, şinû verî guesî cînek, vonû:

-Wa veng nîşero kiçî (kesî), ma wu (o) xapit!

DADÊ MI MERDA

Arêkerdoxe: Aysena KURDÎ

Yo dewij eskeron a zafî tersenû. Eskerî yenî mîyonî dewi, dewij vînenû û xwi nimnenû; kuwenû binî pîzê herî.

Eskerî şînî ku yo hun û (hanî yo) binî pîzê herî di wo. Bêni çoti, te ra persenî vonî:

-Ti çi kotî binî herî? Ti itîya di se kenî?

Dewij vonû:

-Ez kurikê (kurrîyê) ina her a.

Eskerî onîyênî her nêr o, vonî:

-Çi rê (rey) çasîkî herî nêrî benû?

Dewij vonû:

-Dadê (maya) mi merda. Mi xwi eşt bextî ina heri.

LÎ MI RA NÎVÎN

Arêkerdoxe: Aysena KURDÎ

Yo merdum cemeati di vonû:
-Ez şîya kû (ko) ra gêrawa.

Cemeat te ra persenû vonû:

-Kû ra çi bi?

Vonû:

-Ez raştî yo kefkarike omîya, hot birî pes bin di kerdîv (kerdibîy) mexel, himo (hîna) cê birrênê bi.

Cemeat ve nîkenû. Cemeat ra yo merdum vonû:

-Ez êri şîya bajar, mi zî yo hîkmetêk dî. Hot tenon yo lî (lên) viraştên, hindi girdi bi her yoyî kueşeki di kuwên, vengî yoyî nîşîn ê bînî.

Cemeat ra ço (yew) ve nîkenû. Wayerî kefkarike vonû:

-Ti (to) zurêka gird kerdi. Çi rê (rey) hindêk gird lî benû?
 Wayerî lî gêrenû a, wayerî kefkarik a vonû:
 -Gelo lî mi ra nivîn (nêbînî) ti aya kefkarikê xwi ça di potên?

KALIKÎ MI VATÊN

Arêkerdoxe: Aysena KURDÎ

Di hevalî benî. Key yine zaf feqîr î. Rojêk pîya şinî bajar, verî dikonêkê re vîyerênî ra, dikoncî helaw rueşenû muştêrîyon. Hevalon ra yo hevalî xwi re vonû:

-Ina helaw zaf şîrin a.

Hevalo bîni vonû:

-Ti werda?

In vonû:

-Mi nêwerda.

Hevalî yi vonû:

-Ti ça ra zonî şîrin a?

Vonû:

-Kalikî mi vatên mi yoyî (yewî) dest di dîya, zafî şîrin a.

RINDÎYA TO

Newzat DODANIJ

Ti tim ha şîyayîş seri
Ti ne vinderta ne şîya
Ez ne ewnîyaya vindertişî to ra
Ne zî ewnîyaya şîyayîşî to ra
Ez tim ewnîyaya çimanî to ra
Ez tim ewnîyaya rindeya to ra
Ti ça di bîya, mi nêzanên
Mi zanên rindeya to ha mi zerre di
Mi zanên çimî to hê cehde ser di.

FASAL

Îrfan KAYA

Zumrî Emerûn, Çewlîg de yew merdimo bellikerde bi. Pîlê keyeyî Emerûn bi. Yew merdimo zaf bîaqil bi. La Zumrî Efendî leng bi, pê çunqal a geyrên.

Zumrî Emerûn, wahaî mal û milkî bi. Deştê Çewlîgî de zaf malî ey, erdî ey estbi. Yew qîsimî arazî ey zî Xeydê Çewlîgî de bi.

Keyd ra Meh Egît zaf teq fineno zerê Zumrî Emerûn. Zumrî, wazeno Mehî bîyaro fasal û ey bikuro labelê Zumrî leng o, nêşkeno hol vazdo. Meh Egît zî linganî xo de zaf pêt o, sey hargûşî remeno. No semed ra Zumrî nêşkeno Mehî tepîşo. Zumrî xo bi xo fikirîyeno ke senî Mehî biyaro fasal û bikuro.

Yew roje Zumrî dano ra şino Xeyd. Zimistan o, vewra ewile newe kewta erd. Zumrî mîyanî hêgayî xo de geyreno, ewnîyeno ke kutikan vewr ser o kay kerdo, hêga de her ca de rêçê înan eysena. O cade xo bi xo fikriyeno ke ancax ewro eşkeno Mehî bîyaro fasal û pawey Mehî vindeno.

Meh Egît zî her roje yew sitilî mastî beno çarşuyê Çewlîgî de roşeno, pê peranî mastî ihtiyacê xo û keyeyî xo vînenno. Zumrî vînenno ke sitilî mastî ho Meh Egîtî dest de yo û ho Layê Xeyd ra erzîyeno wever, hetî Çewlîgî ya şino. Zumrî planî xo viraştio. O vano “Meho ti kewtî dûm, xelasey to na rey mi dest ra çin a”. Veng dano vano:

-Meho! Hê bîye mi het. Yew rêç îta de geyrawa, mi taway ti ra fehîm nêkerd. Ti hê biewnî ti ra, gelo rêçê luye ya yan rêçê vergî ya?

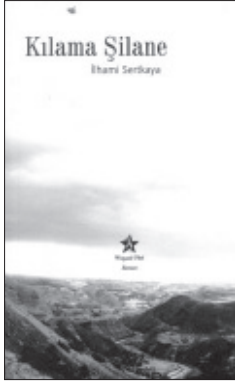
Hayê Meh Egît planî Zumrî ra çin a. O saf-saf şino Zumrî het. Zumrî vano:

-Meho, na rêç rêçê çinay a?

Meh Egît beno çewt, ewnîyeno rêç ra. Ey hema fekî xo anêkerdo, Zumrî xo erzeno ey ser û pê çunqalê xo Mehî kuweno. Serê Mehî şikneno, serê Mehî ra gonî yena. Meh mecbur beno tepîya agêreno şino keyeyî xo.

Keyfî Zumrî zaf yeno ca, xo bi xo vano “Axir mi peynî de Meh ard fasal û zerê xo kerd rahat. Ez hinî bimirî zi xemî mi nîyo”.

KITABÊ KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)-XVIII

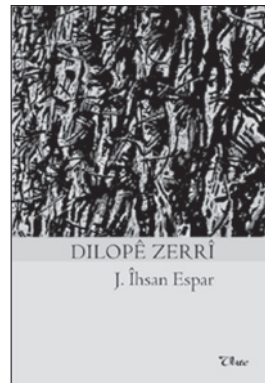
95-İlhami Sertkaya, Kilama Şilane, Weşanên Pêrî, İstanbul, 2007, 144 r.

96-Ulf Löfgren, Rindo Kincanê Xo Şuweno, Tadayox: J. Îhsan Espar, Weşanxaneya Apec, Stockholm, 2008, 27 r.

97-Murad Canşad, Xafilbela, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2008, 85 r.

98-J. Îhsan Espar, Dilopê Zerrî, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2008, 56 r.